

STATTHOLDER OG MEKLER

**Grev Wedels rolle mellom Carl Johan og Stortinget
i stattholderperioden 1836-1840,
belyst ved hans egne rapporter til kongen**

Bjørn Olav Berulfsen

Masteroppgave i historie

**Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo**

Vår 2017

Portrett av Norges stattholder 1836-1840, Herman Wedel Jarlsberg

Litografi av Johan Görbitz, 1840

Eier: Nasjonalbiblioteket

Stattholder og mekler

**Grev Wedels rolle mellom Carl Johan og Stortinget i
stattholderperioden 1836-1840, belyst ved hans egne rapporter til
kongen**

© Bjørn Olav Berulfsen

2017

Stattholder og mekler

Grev Wedels rolle mellom Carl Johan og Stortinget i stattholderperioden 1836-1840,
belyst ved hans egne rapporter til kongen

Bjørn Olav Berulfsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Impulser til igangsetting av min masteroppgave har sammenheng med at jeg for 25 år siden studerte middelalderhistorie under 1. amanuensis Torfinn Tobiassen og tok mellomfagseksamen ved Universitetet i Oslo. Det opplevde jeg som svært spennende og interessant. Av ulike årsaker skulle det gå mange år før jeg igjen fikk anledning til å virkeliggjøre ønsket mitt om å studere historiefaget videre på masternivå.

Da jeg ved siden av å ha full rådgiverstilling i Tønsberg kommune fikk innvilget en studieprogresjon på 50% ved UiO, startet jeg på det første obligatoriske emnet høsten 2013. Jeg vurderte mulighetene for de ulike masterprosjektene i historie som kunne kombineres med lokal tilknytning til min hjemby. Jeg vil takke professor Odd Arvid Storsveen for inspirerende presentasjon og motivering for å velge fordypning innen emnet «Grev Wedel som stattholder». Drivkraften for å arbeide med denne oppgaven ble enda større da Storsveens anbefaling av min søknad til Det Bernadotteska Familjearkivet i Stockholm resulterte i tilgang til stattholder-rapportene. Jeg vil takke Storsveen for faglig veiledning, konstruktive tilbakemeldinger og nyttige råd under hele prosessen med masteroppgaven fra høsten 2013 til våren 2017.

Under studiereisene til Stockholm har jeg fått god bistand av slottsbibliotekaren, Arvid Jakobsson, som har vært behjelpelig med å finne fram de aktuelle mappene fra Carl XIV Johans betydelige arkivmateriale. En systematisk gjennomgang av om lag 200 stattholderrapporter og brev skrevet på fransk med håndskrift av vekslende tydelighet har utgjort kildegrunnlaget for å kunne danne seg et bilde av relasjonene mellom stattholderen og kongen og i hvilken grad dette kan ha påvirket de politiske beslutningene og handlingene. Det har vært et møysommelig arbeid å oversette innholdet i rapportene og brevene. Takk til lektor Per Velde for verdifull hjelp i forbindelse med oversettelsesarbeidet. Videre vil jeg takke historiker Carl Emil Vogt for interessante samtaler og innblikk i hans manusarbeid med biografien om Herman Wedel Jarlsberg som utkom i oktober 2014. Til sist, men ikke minst, vil jeg takke min kone, Hanne Tjølsen, for forståelsesfull støtte og tilrettelegging av den praktiske familiehverdagen i forbindelse med arbeidet mitt med denne oppgaven.

Bjørn Berulfsen,
Nøtterøy, mai 2017.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Presentasjon av oppgaven og problemstillinger	1
1.2 Karaktertrekk og rapportinnhold	4
1.3 Strategiske virkemidler av Wedel	6
1.4 Historiografisk ramme	9
1.5 Avgrensning og metode	18
2. Realhistoriske forhold	20
2.1 Wedels politiske standpunkter	20
2.2 Likestilling mellom unionsrikene – en utopi?	23
2.3 Feiringen av 17. mai 1837	25
2.4 Flaggsaken – en symbolsak som provoserte kongen	27
3. Den halvoffisielle kommunikasjonen i 1838	31
3.1 Stattholderrapportenes innhold om stortingsvalget	31
3.2 Feiring av 4. november og kongelige fødselsdager	33
3.3 Foranledninger til kongens besøk i Norge 1838-39	35
3.4 Embetsmenn og avlinger	38
3.5 En linedans mellom stormaktene	43
3.6 Økonomiske utfordringer	47
3.7 Carl Johan til Norge	51
4. Den halvoffisielle kommunikasjonen i 1839-40	58
4.1 Trontalen 9. februar 1839	58
4.2 Stortingsrepresentasjonen i 1839	63
4.3 Den første unionskomitéen	65
4.4 Stortingssesjonen 1839	65
4.5 Norgesbesøkets mellommenneskelige etterspill	73
4.6 Kriminallov og vetosak	79
4.7 Carl Johans humørsyke	85
4.8 Ny forsoning	95
4.9 Wedels død	101
5. Konklusjon	107
Kilder og litteratur	111
Utrykte kilder	111
Trykte kilder	112
Litteratur	112
Illustrasjon	114

Forkortelser

BFA = Det Bernadotteska Familjearkiv, Stockholm

NB = Nasjonalbiblioteket

RA = Riksarkivet

SNL = Store Norske Leksikon

1. Innledning

1.1 Presentasjon av oppgaven og problemstillinger

Emnet «Grev Wedel som stattholder» er et relativt lite belyst område i arbeider på masternivå. Epoken i andre halvdel av 1830-tallet under deler av unionen med Sverige, dannet avslutningen på denne embetsmannens lange virke i spenningsfeltet mellom kong Carl Johan og Stortinget, et forhold som i tidligere perioder hadde vært preget av sterke personlige og politiske motsetninger i statsstyret. Grev Herman Wedel Jarlsbergs posisjon i norsk historie har fått bred plass med bakgrunn i hans gjerning som en betydelig samfunnsaktør i tiden før 1814, som den fremste av unionstilhengerne på Eidsvoll, og som strategisk nasjonsbygger i årene etter 1814. Wedels innflytelse på utformingen av den unge nasjonen har vært gjenstand for omfattende forskning og beskrivelse av historikere og studenter. Det er med interesse for den mindre omtalte perioden med Wedel som stattholder og forholdet mellom ham, kongen og Stortinget jeg vil søke å finne elementer av utviklingstrekk som peker fram mot overgangen til den beste fasen av embetsmannsstaten i Norge.

Min hovedproblemstilling for denne oppgaven er: I hvilken grad kan det tilskrives Wedels arbeid i rollen som stattholder den virkning at de unionelle forholdene ble mindre konfliktfylte mot slutten av 1830-tallet? For å finne svar på hovedproblemstillingen vil jeg også ta opp noen underproblemstillinger som kan belyse sammenhengen i utviklingen for perioden: Wedel fikk en autonom stilling som stattholder og måtte ta ansvar som regjeringssjef. I hvilke saker var Wedel grunnleggende uenig med flertallet i regjeringen, men hvor han stemte med statsrådene for at det skulle være enighet bak innstillingene? Hva karakteriserte kommunikasjonsformene der Wedel inntok en meklerrolle mellom Stortinget og Carl Johan, og fikk det konsekvenser for samarbeidet?

I den konteksten er det spennende å studere et utvalg av Wedels håndskrevne rapporter til Carl Johan og Carl Johans brev til Wedel for derved å kunne drøfte betydningen av den personlige og halvoffisielle kommunikasjonen mellom kongen og hans stattholder. Forholdet mellom kongen og Stortinget, regjeringen i Christiania og statsrådsavdelingen i Stockholm belyses først og fremst gjennom de kongelige resolusjonene, men brevvekslingen mellom stattholderen og kongen utfyller bildet. Jeg har lest igjennom mange av stattholderrapportene fra 1836-1837,

men jeg har ikke foretatt studier av disse dokumentene på en fullstendig og systematisk måte for de to årene. Hovedvekten i denne oppgaven er lagt på årene 1838 og 1839.

I første og andre kapittel av oppgaven vil jeg ta for meg en videre presentasjon av sentrale politiske begivenheter og forhold i de første årene av Wedels stattholdertid. Dette danner bakgrunnen for utviklingen mot stortingssesjonen i 1839 og den videre skriftlige kontakten mellom Wedel og kongen. I denne sammenhengen var det viktig å avgrense oppgavens omfang i tidsspenn på grunn av den betydelige mengden av rapporter som ble skrevet og er bevart i slottsarkivet i Stockholm. I tillegg vil epokens realhistoriske forhold være vesentlig i beskrivelsen av faktorer som påvirket forholdet mellom statsmaktene.

I oppgavens tredje og fjerde kapittel vil jeg studere nærmere innhold og form i de tekstene som er mest relevante blant stattholderrapportene for perioden høsten 1838 og hele 1839. Jeg har foretatt et utvalg av de sentrale temaene som Wedel behandler i rapportene. Kongens brev til sin stattholder utfyller det bildet som jeg vil beskrive i forbindelse med en analyse av ordvekslingen mellom de to. Ved å belyse den skriftlige informasjonen mellom disse hovedaktørene håper jeg å kunne bidra til nye sider med kunnskap om de historiske forholdene som hadde betydning for maktutøvelsen mellom Stortinget, stattholderen og kongen mot slutten av Wedels regjeringstid.

Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg var født i 1779 og sønn av grev Frederik Anton Wedel Jarlsberg og grevinne Cathrine Wedel Jarlsberg. Herman Wedel rømte 20 år gammel sammen med sin to år yngre bror Ferdinand fra den tyranniske faren da familiens overhode var ambassadør i London. I København, dit moren tidligere hadde flyktet etter skilsmisse fra Frederik Anton, tok Herman juridisk embetseksamen i 1801, og han fikk sin første stilling som privatsekretær og senere som assessor i Finanskassedireksjonen av en nær venn av familien, statsråd Ernst Schimmelmann. Herman ble sendt til Norge for å lage en plan for å avhjelpe nøden blant arbeiderne og deres familier ved Kongsberg sølvgruver i 1806. På reisen dit forelsket han seg i den meget unge Karen Anker, datter til magnaten på Bogstad Gård, Peder Anker og Anna Elisabeth Cold. Senere samme år ble Wedel utnevnt til amtmann i Buskerud bare 27 år gammel, og i 1807 giftet han seg med enearvingen til Bogstad, Bærums Verk og Vækerø. I praksis ble da Herman arvtaker til Peder Ankers mange virksomheter og halvparten av Ankers enorme formue i tillegg til å være arving til grevskapet Jarlsberg.¹ Wedel engasjerte

¹ Vogt, Carl Emil 2014, *Herman Wedel Jarlsberg*, Oslo, s. 62-82.

seg også politisk fra han kom til Norge. Wedel var en ekte europeisk aristokrat, men samtidig liberal med sitt politiske ståsted forankret i moderne, urban tenkning fra det opplyste eneveldets periode.

Fra 1809 agiterte Wedel for at Norge skulle bryte ut av den dansk-norske helstaten og som selvstendig stat søke tilslutning med Sverige i en union. Samtidig som han var medlem av regjeringsskommisjonen i Norge, tok han konspiratorisk kontakt med svenske statsmenn om en mulig forening av de to landene i en union. Hans standpunkt om løsrivelse fra Danmark innebar også kamp for en norsk konstitusjon innenfor en framtidig union. På Eidsvoll var han med i konstitusjonskomiteen og var sentral blant unionstilhengerne, men opplevdes noe resignert over den eksalterte norske nasjonalpatriotiske stemningen som fant sted under vårbruset. Selvstendighetslinjen under grunnlovsforsamlingen var ikke etter Wedels politiske strategi, for han så seg selv som forkjemper for en realistisk utviklingslinje i en internasjonal kontekst med Sverige som unionspartner.²

Wedel markerte seg i debatten om unionstilslutningen under det overordentlige Stortinget høsten 1814, og han ledet deputasjonen som meddelte Carl Johan om kongevalget. Wedel ble statsråd for 5. departement for finans, handel og toll i den første norske regjeringen. Som finansminister ledet han arbeidet med landet økonomiske disposisjoner, men ble stilt for riksrett i 1821 da Stortinget mente at han hadde påført staten økonomiske tap ved uhemmet vekselomsetning og salg av statlige ressurser til Tyskland. Wedel ble frikjent i 1822 og søkte avskjed fra sitt embete. Han var gått lei av byråkratiet og hadde etter hvert fått et anstrengt forhold til Carl Johan blant annet på grunn av uenigheter om Norges andel av gjeldsoppgjøret med Danmark. Wedel satt på Stortinget i 1824, 1827-1828 og 1830, og han var president i flere perioder.³ Innad i norske politiske kretser og innen embetsstanden ga de fleste til kjenne at Wedel var det naturlige valget ut ifra hans sosiale rang og allsidige egenskaper til å bli utpekt av kongen til å fylle stattholderembetet. Wedel var en del av den virkelig høye eliten både i blodet og i dannelsen, og han følte seg likestilt med kongen på grunn av sin aristokratiske bakgrunn. Carl Johan var født Jean Baptiste Bernadotte i 1763 som sønn av sakfører Henri Bernadotte og Jeanne de Saint-Jean i den sør-franske byen Pau. Han gjorde karriere i hæren under den franske revolusjon og ble general i 1794. Bernadotte ble utnevnt til marskalk av

² Storsveen, Odd Arvid, «Herman Wedel Jarlsberg», *Norsk biografisk leksikon*, 1999-2005, digital versjon.

³ Ibid.

Napoléon Bonaparte i 1804 og til fyrste av Ponte Corvo i Italia i 1805. Det var ingen tvil hos Wedel om at han kunne måle seg med Carl Johan i verdighet og byrd.

Kongen utpekte Wedel til stattholder 19. september 1836. Tilbudet fra kongen til Wedel om å tiltre embetet var formidlet til ham allerede før den plutselige stortingsoppløsningen 8. juli. Wedel hadde satt som betingelse at Stortinget måtte oppløses før han tiltrådte. Wedel kritiserte også den sittende regjeringen i sterke ordelag og forlangte utskiftninger av medlemmer og fornyelse av regjeringens arbeid.⁴ Kongen så i Wedel, som tidligere hadde vært en rival i forhold til politisk makt, en nyttig, innflytelsesrik og forsonende regjeringssjef i 1836.⁵ Embetet hadde stått ubesatt siden 1829. Wedel var den første nordmann som ble utpekt av kongen til å fungere som den øverste representant i Norge. Han anså det som en av stattholderens viktigste oppgaver å skape tillit mellom kongen og regjeringen, hevder Steen.⁶ Wedel begrunnet sitt syn i de politiske sakene overfor kongen på en måte som bidro til å mildne inntrykket og forklare Stortingets og regjeringens standpunkt hvis disse etter Wedels mening kunne oppfattes som ubehagelige av kongen. I sin embetsutførelse utvidet Wedel sin rolle som stattholder til å fungere som mellommann og tilrettelegger av kontroversielle saker overfor kongen, Stortinget og sin gode venn, statsminister Severin Løvenskiold i Stockholm. Wedel overtalte kongen til å erkjenne nasjonale innrømmelser i enkelte saker. I andre saker der han ikke var enig i stortingsflertallet, overleverte Wedel Stortingets henstillinger og samtidig karakteriserte stortingsmennene i sarkastiske ordelag overfor kongen: ”Men når det gjelder penger, eier ikke det store flertall av bøndene noen fornuft; det er også tilfellet med noen av embedsmennene som ikke tilhører bondestanden, men er like stivsinnet,” skrev Wedel i en rapport til Carl Johan under sesjonen til det overordentlige Stortinget i januar 1837.⁷

1.2 Karaktertrekk og rapportinnhold

Denne oppgavens utgangspunkt er grev Herman Wedel Jarlsbergs politiske rolle som stattholder og regjeringssjef under kong Carl Johan i perioden 1836-40. Det er spesielt interessant å sette søkelys på Wedels utøvelse av makt og mekling i hans posisjon mellom kongen på den ene siden og Stortinget på den andre siden i denne epoken.

⁴ Maurseth, Per 1977, «Herman Wedel Jarlsberg», *Norsk biografisk leksikon*, bd. XVIII, Oslo, s. 367.

⁵ Vogt 2014 s. 9.

⁶ Steen, Sverre 1972, *Det frie Norge*, bd. 6, *Grev Wedels stattholdertid*, Oslo, s. 42-43.

⁷ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 217, rapport Wedel til Carl Johan, 23.1.1837. Steens oversettelse.

Wedel var adelsmannen og storgodseieren som ble en av nasjonens fremste menn i forbindelse med utviklingen av statsforvaltningen etter 1814. Wedel var dessuten en omstridt person med en mildt sagt vekslende oppslutning om sine disposisjoner på statens vegne. Han førte en prinsippfasthet kombinert med kontroversielle politiske idealer, en til tider arrogant oppførsel og sylskarpe beskrivelser rettet direkte når det gjaldt både sak og personkarakteristikk. For dette fikk han mange arge motstandere og politiske fiender i Norge.⁸ Wedels ofte kompromissløse holdning i handels- og finanssaker og i statsforvaltningen forøvrig avstedkom mange bitre diskusjoner og oppgjør. Riksrettssaken i 1821 var en stor belastning for ham før han ble frikjent året etter.⁹ Dette kapittelet derimot vil fokusere på hovedpunktene i hans politiske liv som stattholder i tiden 1836-40. Målet er at teksten skal belyse de individuelle og strukturelle forhold for å kunne danne seg et bilde og en tolkning av Wedels betydning som stattholder og sjef for den norske regjeringen.

Sverre Steen skriver i sitt verk, *Det frie Norge*, bind 6, som utkom i 1972, at Wedels stattholderrapporter til Carl Johan to ganger ukentlig inneholdt saksvurderinger og personlige betraktninger som ikke alltid framkom i regjeringens innstillinger, i de kongelige resolusjonene eller gjennom de offisielle stortingsrapportene. Nettopp denne opplysningen vekket min interesse for om det i stattholderrapporter og brev, som regnes som halvoffisiell korrespondanse, finnes stoff som kan kaste nytt lys over Wedels rolle i maktapparatet.

Etter forslag fra min veileder, Odd Arvid Storsveen, ble det i 2014 søkt om tilgang til Det Bernadotteska Familjearkivet i Stockholm for å studere korrespondansen fra Wedel til Carl Johan. Søknaden ble skriftlig anbefalt av Storsveen overfor bibliotekstyret på slottet i Stockholm. Etter noen måneders behandlingstid kom det svar 6. mai 2014 med godkjenning fra kong Carl Gustaf og hovsekreterare Helena Lundin vedrørende tilgang til stattholderrapportene fra grev Herman Wedel Jarlsberg til Carl XIV Johan i Det Bernadotteska Familjearkivet. Det var med stor tilfredshet og entusiasme at jeg mottok dette skriftlige svaret fra det svenske slottet. Adgang til den komplette samlingen av håndskrevne rapporter fra Wedel bidro til min økte interesse og spenning for det videre arbeidet med oppgaven.

⁸ Frydenlund, Bård 2009, *Stormannen Peder Anker*, Oslo, s. 250.

⁹ Ibid. s. 325.

1.3 Strategiske virkemidler av Wedel

Wedel gikk inn for å vinne også stortingsmennenes tillit. Intensjonen var å hindre at Stortinget fattet vedtak som ga grunnlag for å opphisse majestetene. Kongen hadde uventet oppløst det ordinære Stortinget med virkning fra 8. juli 1836 med bakgrunn i sin irritasjon over tingmennenes, etter kongens mening, sendrektige drøfting av de viktige finanssakene. Carl Johan hadde pålagt dem å behandle alle finanssakene innen vanlig lengde av en stortingssesjon på tre måneder. Kongen uttrykte også sterk misnøye med at tingmennene hadde tatt opp til behandling mange saker som ikke opprinnelig kom fra kongen. Carl Johans voldsomme temperament var kjent og er bekreftet av flere.¹⁰ Våren 1836 var han uvanlig irritabel på bakgrunn av erfaringene fra Riksdagen i 1834-1835 og kabinettkassens nødsituasjon. Carl Johan truet med å oppløse Stortinget i brev til den norske regjeringens leder, Jonas Collett, allerede 9. juni. Advarselen grunnga han med sin sterke misnøye og irritasjon over den offisielle deltakelsen i 17. mai-feiringen. Stortingets angrep samme måned på de kongelige prerogativer angående pensjons- og militærspørsmålene var også utløsende faktorer.¹¹ Situasjonen tilsa at kongens tålmodighet hadde satt sin strek når det i tillegg ble rapportert fra Christiania at Stortinget trengte enda mer tid utover forsommeren, og spenningsforholdet nådde sitt klimaks i begynnelsen av juli.

I en svensk oversettelse av Wedels svarbrev til Løvenskiold, datert 5. juli 1836 i London, fremgikk det at Carl Johan hadde tilbudt Wedel stattholderposten gjennom et av Løvenskiolds brev så tidlig som 14. og 17. juni.¹² Dette var tre uker før kongen 2. juli utstedte oppløsningsdekretet, som tilsa at kongen hadde bestemt seg for å besette embetet med en nordmann *før* oppløsningen var et faktum. Wedel uttalte seg meget skarpt i sitt brev 5. juli om Stortingets «aldeles ulidelige tone» og at han ikke ville tiltre sitt nye embete «før det på et eller annet vis var oppløst». Om statsrådet i Christiania uttalte Wedel at det manglet karakter og led av «apati i nesten alle grener av styret». Steen trekker den slutningen at Løvenskiold i brevet til Wedel må ha nevnt at Stortinget kunne komme til å bli oppløst snart og muligens spurt om Wedels råd i saken. Men det kan også ha vært slik at Wedel, i egenskap av påtenkt stattholder, for egen regning har tatt opp spørsmålet om oppløsning. Uansett nådde Wedels brev fra London ikke fram til Stockholm før kongen hadde tatt sin beslutning 2. juli.¹³

¹⁰ Ibid. s. 325.

¹¹ Höjer, Torvald T:son 1960, *Carl XIV Johan*, bd. 3, *Konungatiden*, Stockholm, s. 414.

¹² BFA, Wedel til Løvenskiold, 5/7-1836. Svensk oversettelse av et ellers ukjent brev. Løvenskiolds brev til Wedel 14/6-1836 og 17/6-1836 er forsvunnet, men registrert sendt i postjournal. Kilde: Höjer, Torvald T:son 1960, *Carl XIV Johan*, bd. 3, *Konungatiden*, Stockholm, s. 410.

¹³ Höjer 1960 s. 410-414.

Hensikten med oppløsningen av Stortinget må ha vært å gjøre representantene mer føyelige, og dessuten var kongen tillagt større påvirkning for gjennomføring av et overordentlig Storting, ifølge Grunnlovens bestemmelser, skriver Steen.¹⁴ På den andre siden skapte oppløsningen en rystelse i Stortinget som medførte at det samme dag vedtok enstemmig å stille Løvenskiold for riksrett fordi han som norsk statsminister i Stockholm ikke hadde protestert mot Carl Johans beslutning. Den spente internasjonale situasjonen mellom Russland og England der Carl Johan vedholdende søkte å bevare en nøytralitetsposisjon for Sveriges del, kan ha medvirket til at kongen oppløste Stortingets arbeid før det var ferdig.¹⁵ I den konteksten hadde Carl Johan stort press fra utenrikspolitisk hold, og behovet for å få avsluttet stortingssesjonen var påtrengende.

Det overordentlige Storting ble åpnet 20. oktober 1836, og folkets representanter så spent fram til hvordan den sesjonen ville forløpe. Tidspunktet for stortingsåpningen var ca. en måned etter at Wedel var innsatt i stattholderembetet, og trontalen bar preg av en blanding av formaninger, advarsler og oppmuntringer om utviklingen av næringslivet.¹⁶ Wedel bemerket at kongen stadig uttrykte en "faderlig vilje" om å gjøre det best mulig for Norge og nordmennene. Wedel søkte å oppnå et balansepunkt mellom en mektig konge og et viljefast storting. Så snart Stortinget var trådt sammen, hadde Wedel en lang og tillitsfull samtale med stortingspresident Søren Adolf Sørenssen. Wedel rapporterte til Carl Johan om at presidenten hadde lovet høyttidelig på vegne av seg selv og andre å unngå alt som kunne være ubehagelig for kongen. Wedel greide i løpet av kort tid som stattholder å gjenreise kongens tillit overfor regjeringen og redusere spenningene mellom Stortinget og regjeringen.¹⁷

Wedel gikk bevisst inn for å legge grunnlaget for en god stemning i Stortingets sal overfor den første statsmakt og regjeringen. Stattholderen holdt store selskaper til ære for kongen og dronningen, stortingsmennene, høyere embetsmenn og for folket. Wedel inviterte allerede ved Stortingets åpning 20. oktober 160 til middag.¹⁸ I sin rapport av 5. november det første året som stattholder, skrev Wedel et avsnitt om at han dagen før hadde feiret årsdagen for «den ærefulle unionen mellom de to kongeriker» med en middag bestående av kuverter for de sivile, militære og kirkelige autoriteter som hadde deltatt.¹⁹

¹⁴ Steen 1972 s. 190-191.

¹⁵ Ibid. s. 96.

¹⁶ Ibid. s. 67.

¹⁷ Ibid. s. 190-191.

¹⁸ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 217, rapport Wedel til Carl Johan, 22.10.1836. Min oversettelse.

¹⁹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 217, rapport Wedel til Carl Johan, 5.11.1836. Min oversettelse.

Det kan være interessant å reflektere over hvilke disposisjoner Wedel benyttet for å søke og oppnå større forståelse og harmoni mellom statsmaktene i sin tid som stattholder. På kongens fødselsdag 26. januar 1837 ble det holdt ball og supé for 250 gjester på Wedels regning. Kongen selv bekostet et godt måltid, kaffe og brennevin for 2300 fattige i Christiania. Stattholderen forsøkte personlig å opptre forekommende og medvirke til at alle ble velvillig innstilte gjennom disse store arrangementene. En intensjon om å legge til rette for en god atmosfære i Stortinget og velvilje overfor kongens krav til saksbehandling på den ene siden og på den andre siden skape gjenklang og innlevelse hos kongen for Stortinget, var et ledd i Wedels strategi for et bedre klima mellom Carl Johan og de folkevalgte. Han oppfordret både stortingsmenn og selve kongen om å vise hensyn overfor den andre part. Til Carl Johan minnet Wedel om at det ikke var umulig at det kom irriterende eller fornærmende forslag opp til diskusjon i Stortinget, men han håpet at flertallet ville besinne seg og gå imot alt som kunne fremkalle mishag og opphisselse hos kongen.²⁰

Wedel hadde inntrykk av at det hersket en god stemning i Stortinget utover høsten 1836, allerede kort tid etter at han hadde begynt i embetet. Han skrev til Carl Johan at tingmennene arbeidet iherdig med de sakene om skatter, avgifter og andre spørsmål av økonomisk art som kongen hadde pålagt Stortinget å arbeide med. Allerede tidlig i november samme år henstilte Wedel til Carl Johan at stortingsmennene måtte få rimelig god tid til å behandle de fremlagte sakene på en grundig måte fordi de var fyldige og kompliserte og dermed ikke kunne bli ferdige før jul.²¹ Wedel ba kongen om tillatelse til å forlenge den overordentlige stortingssesjonen til 24. januar 1837, noe kongen godkjente. Derved ble det tydelig at det med Wedel som regjeringssjef var lagt et grunnlag for et redusert spenningsforhold mellom statsmaktene og bedre forutsetninger for konstruktivt samarbeid mellom Stortinget og stattholderen.²²

En framtrædende egenskap hos Wedel som stattholder var hans kapasitet til å bli en selvfølgelig sjef for regjeringen og tale deres sak, men samtidig få sin politikk til å bli regjeringens politikk. Wedel hadde en dobbeltrolle ved at han skulle være mellommann både mellom kongen og den norske regjeringen og statsrådsavdelingen i Stockholm samt mellom kongen og regjeringen og Stortinget. I funksjonen som stattholder så han på seg selv som en meklingsmann mellom statsmaktene.

²⁰ Steen 1972 s. 55.

²¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 2.11.1838. Min oversettelse.

²² Steen 1972 s. 58.

Kongen ga ved flere anledninger tilkjenne at Wedel tilfredsstilte hans forventninger til stattholderen, og han bemerket med tilfredshet at det i all hovedsak var stabilitet i Norge, noe som ikke alltid var tilfelle i Sverige i denne perioden. Forholdene i Sverige hadde i flere år vært preget av den spente utenrikssituasjonen mellom Russland og England. I den konflikten hadde Carl Johan kjempet for sitt intense ønske og sin konsekvente linje om å bevare nøytralitetspolitikken, mens to ulike grupperinger blant Sveriges ledende menn var pro-russiske og pro-engelske. De svenske liberale ville på ideologisk grunnlag ha en tilnærming til England. Det samme ønsket et betydelig antall konservative adelige, men med den begrunnelsen å distansere seg fra det russiske tsarveldet. I sterk motsetning til disse mektige, politiske kreftene stod kongens nærmeste rådgivere sammen med sterke krefter innen hoffet og var russiskvennlige.²³

1.4 Historiografisk ramme

Et hovedverk om grev Wedel er Yngvar Nielsens grundige trebinds biografi fra 1901-02, men dette verket inneholder kun 50 sider om Wedels tid som stattholder. Nielsen bidro til å skape en konservativ tradisjon innen historiefaget i kontrast til den radikale retningen som bl.a. Ernst Sars stod for. Nielsen største bidrag i historievitenskapelig sammenheng dreide seg om de rikshistoriske temaene 1814 og om unionen med Sverige. Hans grundighet i forhold til kildegrunnlaget rundt 1814-forskningen er forbilledlig.²⁴ Han var en av de varmeste unionstilhengerne i sin samtid og næret stor lojalitet til den svenske kongen og hans familie. Han delte hovedsakelig Wedels syn når det gjaldt Norges plass i forhold til Sverige i unionen. Den konservative grunnholdningen preget Nielsens syn på Wedel i biografien om ham. Wedel var muligens mer svenskvennlig og kongevennlig enn det Nielsen ukritisk hevder i sin beskrivelse.²⁵

Sverre Steens 6. bind i verket *Det frie Norge* fra 1972 omhandler stattholderperioden med særlig vekt på forholdet mellom statsmaktene, mellom Norge og Sverige som to riker i union og hvordan Stortinget gradvis befestet sin makt i forhold til regjeringen. Et hovedtema hos Steen er å vise hvordan Norge prøvde å oppnå større likestilling i sitt forhold til Sverige i unionen i årene 1836-40. Steen poengterer at de fire årene er særlig viktig som grunnlag for

²³ Ibid. s. 93.

²⁴ Frydenlund 2009 s. 337. Jf. også Vogt 2014 s. 331.

²⁵ Vogt ibid. s. 328.

utviklingen av statsforvaltningen på midten av 1800-tallet. Wedels stattholderperiode kan betraktes som en tid med oppmykning av kongestyret. Carl Johan måtte bøye av for statsrådsstyret i indre norske saker og lokalt selvstyre vokste fram. Kongens forsøk på å endre Grunnloven ble avvist, og unionen ble allment akseptert på slutten av 1830-tallet.

De norgeshistoriske verkene til Yngvar Nielsen og Sverre Steen betoner ulike sider ved Wedels personlighet, handlingsrommet innenfor de politiske rammene og konsekvensene av faktorenes betydning for historiens utvikling. Yngvar Nielsens verk er gjennomgående preget av en sterk sympati og forståelse overfor Wedel og tillegger ham avgjørende betydning i saker som det ikke alltid er belegg for å hevde at Wedel var drivkraften bak, mente Steen. Flaggsaken er et eksempel i denne sammenhengen.²⁶ Nielsens nære relasjoner til Wedel-familien ved at hans kone var barnebarn av grev Herman Wedel og at han personlig var nær venn og informant til Oscar 2. kan være sannsynlige årsaker til dette fenomenet. Med dette som bakteppe, har det vært nyttig å sammenlikne de to ulike beskrivelsene av de historiske begivenhetene i denne perioden. En annen interessant forklaringsmodell i denne sammenhengen er hvilke forskningstradisjoner disse to historikerne stod i. Yngvar Nielsen var en av sin tids ledende historikere. Han var av embetsmannsslekt og ble oppfattet som kontroversiell i fagmiljøet angående vektleggingen i sentrale spørsmål om 1800-tallets historie. Nielsen fremholdt spesielt de materielle faktorenes rolle i sin tolkning av årsakssammenhenger.²⁷ I Sverre Steens etterlatte materiale fremkommer hans egne refleksjoner over grunnlagsteorier i historieforskningen. Tenkningen hans var preget av en tydelig splittelse mellom faktapositivisme og hermeneutikk.²⁸ Sverre Steen hadde en posisjon med større distanse til kildene enn Nielsen, og han var mer konstruktiv kritisk overfor det materialet som lå til grunn for tolkningen av Wedels forhold til statsmaktene.

En ledende svensk biograf vedrørende Carl Johan er Torvald T:son Höjer. Han utga bokverket *Carl XIV Johan* i 1960 der 3. bind, *Konungatiden*, omhandler perioden 1818-1844. Det er interessant å sammenlikne hvordan denne framstillingen fra svensk synsvinkel vektlegger faktorer og nyanser i forskningen rundt stamfaren til det nye kongedynastiet i Sverige og forholdet til Norge i unionen. Höjer påpeker at relasjonene mellom Carl Johan og hans norske

²⁶ Steen 1972 s. 150.

²⁷ Svendsen, Åsmund, «Yngvar Nielsen», *Norsk biografisk leksikon*, 1999-2005, digital versjon.

²⁸ Kobberrød, Jan Thomas, «Sverre Steen», *Norsk biografisk leksikon*, 1999-2005, digital versjon. Ved skriftlig henvendelse til Riksarkivet mottok jeg svar i e-post 19.12.2015 med referansenr. 2013/728651 om at det ikke er arkivert noen utkast til Steens verk *Det frie Norge*, bd. 6.

rådgivere, Wedel og Løvenskiold, var gjennomgående godt. Ved overgangen til Wedels periode drøfter Höjer blant annet de ulike forklaringer til Yngvar Nielsen, Halvdan Koht og Sverre Steen angående stortingsoppløsningen i 1836. Temaet om hvorvidt den russiske diplomaten Bodisco øvde press på Carl Johan for å oppløse Stortinget, slik Höjer skriver at Yngvar Nielsen har utviklet en forklaring om, mener han ikke holder mål. Nielsen henviser til Jørgen Herman Vogts memoarer som bygger på uttalelser fra Løvenskiold i denne saken. Derimot refererer Höjer til Kohts gjennomgang av brevvekslingen mellom den russiske utenriksledelsen i St. Petersburg og deres diplomater i Stockholm og konstaterer at det ikke har forekommet noe russisk påtrykk slik Nielsen i sin tolkning skriver. Höjer påviser at i den utstrekning det var gitt råd fra russisk side, hadde disse snarere en karakter av tilbakeholdenhet og en påminnelse til kongen om å vise juridisk og moralsk ansvar med henvisning til begivenhetene i Norge høsten 1814. Höjer nedtoner betydningen av den spente situasjonen mellom Russland og England for utviklingen i Norge.²⁹

Höjer skriver videre at han ikke støtter Steens forsiktig framførte hypotese om at den egentlige hensikten med å avbryte stortingssesjonen var å skape en situasjon som gjorde det forklarlig og politisk mulig å avskjedige Jonas Collett fra sitt embete i statsrådet. Höjer imøtegår Steens analyse av Wedels brev angående Colletts påståtte ubeslutsomhet og svake ledelse og at disse argumentene også har vært fremmet av Løvenskiold etter samtaler med kongen. Det er ikke belegg i kildene for at Carl Johan allerede i midten av juni 1836 skal ha uttrykt at Collett skulle skiftes ut, slik Höjer tolker Steens drøfting.³⁰ Colletts avgang ble aktualisert ved hans håndtering av krisen i juli.

Regjeringens og sentraladministrasjonens virksomhet er detaljert beskrevet i statssekretariatets, departementenes dokumentserier og i kongelige resolusjoner som er oppbevart hos Riksarkivet. Et vesentlig supplement til disse offisielle nedtegnelsene er brevvekslingen mellom stattholderen og kongen og som regnes som halvoffisiell, personlig korrespondanse mellom de to. Wedels brev til Carl Johan i original og Carl Johans brev til Wedel i kopi fins i Det Bernadotteska Familjearkivet i Stockholm. Dette kildematerialet er forfattet av de to hovedpersonene selv og er således en kronologisk saksfremstilling ført i pennen av kongen for unionsrikene på den ene siden og stattholderen på den andre siden. Disse primærkildene gir et interessant innblikk i de sentrale personenes opplevelser, strategier og maktutøvelse.

²⁹ Höjer 1960 s. 413.

³⁰ Ibid. s. 410-411.

Brevene som Wedel og Løvenskiold utvekslet, ble derimot brent ved deres bortgang etter en gjensidig avtale.³¹ Disse godsherrene var samtidig hverandres barns svigerfedre, og også av den grunn hadde brevene deres for ettertiden vært svært viktige å ha for å belyse hva deres innerste tanker var angående datidens politiske forhold.³² Wedel hadde hatt en nær og fortrolig kontakt med Løvenskiold helt siden de var meningsfeller på Eidsvoll i 1814.³³ I Wedels tid som stattholder kunne de to seg imellom uformelt drøfte saker som gjaldt kongens syn, før de var offisielle. For Wedel har dette kunnet innebære at han fikk indirekte, men viktige impulser til sine vurderinger og forberedelser i forbindelse med saksbehandlingene som regjeringssjef. Tilgangen til opplysninger fra Løvenskiold kan ha gitt betydelige bidrag til Wedels rolle som megler. Det er sannsynlig å tenke seg at den politiske innflytelsen har gått også den andre veien. Gjennom Løvenskiold i Stockholm kan Wedel ha påvirket kongen til å moderere sine formuleringer i kompliserte saker. Wedels rolle som rådgiver for kongen kan ha hatt en vesentlig funksjon via den norske statsministeren som formidlingskanal.

Paul Christian Holst som var statsråd fra 1822-48, forklarer om rommet som de norske statsrådsmøtene ble avholdt i:³⁴

[...] I den første Tid jeg var Statsraad, og jeg tror indtil 1833 bleve de norske Statsraad afholdte i det sædvanlige «Conseilsrum», hvor ogsaa det svenske Statsraad holdtes, og hvor Kongen altid kom ind i fuld Paaklædning (Uniform etc.). Men i bemeldte Aar indtraf det engang, at da vi til den bestemte Tid indfandt os paa Slottet, var Kongen endnu i sin Morgendragt. Han lod os derfor sige, at han overlod til os, om vi vilde gaa tilbage paa en Times Tid, vente paa Slottet eller tage til Takke med, at han modtok os i sit Sovekammer. Naturligvis valgte vi det sidste, og siden blev Statsraadet næsten udelukkende der afholdt. [...]³⁵

Holst forteller her at en som statsråd måtte innordne seg etter majestetens lune og arbeidsrytme. Det var ikke mulig etter datidens rangordning og kutyme å motsi den praksis som kongen innførte. En annen omstendighet som karakteriserte Carl Johan, var hans svært begrensede kjennskap til det norske og svenske språket, poengterer Holst. Alt som skulle foredras for kongen, måtte oversettes til fransk. Kongen uttalte seg deretter om ukens regjeringssaker på fransk, beslutningene ble avgitt på fransk, så oversatt til norsk før de ble innført i statsrådsprotokollen. For å forenkle oversettelsesarbeidet snek det seg tidlig inn en

³¹ Vogt 2014 s. 328.

³² Ibid. s. 317.

³³ Maurseth 1977 s. 369.

³⁴ Steffens, Haagen Krog 1914, *Den Norske Centraladministrations Historie 1814-1914*, Kristiania, s. 312.

³⁵ Ibid. s. 53.

praksis med at statssekretæren fikk anledning til å framlegge sakene direkte for Carl Johan på tomannshånd. Den temperamentsfulle kongen traff der sine avgjørelser, og statssekretæren refererte så disse kort i neste statsrådsmøte uten at de norske statsråder fikk anledning til å uttale seg. En var fullt klar over at denne ordningen hvor statssekretæren fungerte som tolk, ikke var slik den burde være, men en fant ingen utvei til å endre praksis, skriver Holst.³⁶ Den unge norske majoren og adjutanten for kronprinsen, Fredrik Due, behersket et perfekt fransk og ble utnevnt til statssekretær i Stockholm i 1823.³⁷ Han innehadde denne stillingen til 1841 og fungerte i kraft av sine kvalifikasjoner i kongens umiddelbare nærhet. Det er nærliggende å tenke at en ekstra dimensjon av underdanighet både i form og innhold ble praktisert i det såkalte sengekammerstatsrådet når det skulle redegjøres for de norske sakene.

Morgenbladet og *Den Constitutionelle* er to av samtidens aviser der sitatene viser at den redaksjonelle frihet satte sitt fotavtrykk på tolkningen av begivenhetene i Stortinget, regjeringen og kongens innflytelse. *Morgenbladet*, liberalt i sin grunnholdning, var ofte kritisk til regjeringen, men ikke av prinsipp opposisjonelt. Bladet *Den Constitutionelle* var opprettet med økonomisk støtte fra Wedel i 1836 og ble ansett som lojal mot regjeringen. Avisen var moderat konservativ, men den var ikke konsekvent et regjeringsorgan.

Carl Emil Vogt har skrevet den nye biografien om Wedel, som utkom i 2014. Vogt understreker Wedels selvsikre, visjonære og proaktive holdning, som sammen med den aristokratiske bakgrunnen formet Wedel til den statsmannen og strategiske nasjonsbyggeren han ble. Vogt bidrar med sin forskning i nytt kildemateriale som han fikk tilgang til på Fredriksdal slott i Danmark hos etterkommerne av Sophie Schulin, en fortrolig venninne av Herman Wedels mor. Schulin tok vare på de personlige brevene, over 200 i tallet, som Cathrine Wedel hadde bedt henne om å brenne. Korrespondansen inneholder beskrivelser av hvordan oppvekstforholdene i Wedel-familien var under den tyranniske faren til Herman og kaster dermed nytt lys over bakgrunnen til hans personlighetsutvikling. I tillegg hadde Vogt under en opprydning i 2006 etter sin tippoldefar, historikeren Yngvar Nielsen, funnet en bunke med utkast til de rapportene som Wedel sendte til Carl Johan i 1837 og Carl Johans brev til sin norske stattholder i årene 1836-1840.³⁸ Vogt hadde således et unikt materiale til å tegne nye konturer over Wedels liv og virke i sin dyptgående og solide biografi.

³⁶ Ibid. s. 55-56.

³⁷ Ibid. s. 323.

³⁸ Vogt 2014 s. 331.

Vogt poengterer Wedels karakter som en urolig sjel, ambisiøs, intelligent og rastløs.³⁹ Dette dannet bakteppet for at Wedel trådte stadig klarere fram som en lederskikkelse for norsk løsrivelse fra, etter Wedels mening, danskekongens vanstyre. Hans arbeid for norske interesser ved å gå inn for en union med Sverige, vokste seg sterkere etter 1807 både på grunn av den utenrikspolitiske situasjonen i forhold til den engelske blokaden og virkningene som den hadde økonomisk og forsyningsmessig for Norge. På lang sikt var det fordelaktig at vi ikke gikk inn i unionen med Sverige slik Wedels modell tilsa, men at Norges grunnlov og sterke framheving av selvstendighetsprinsippet fikk gjennomslag i prosessen, understreker Vogt.⁴⁰

Per Maurseth skriver i sin biografiske tekst fra 1977 om Herman Wedel Jarlsberg at inngåelsen av giftermålet i 1807 mellom Herman Wedel og Karen Anker, datter og enearving etter godseier Peder og Anna Anker på Bogstad, forente de to familienes økonomiske ressurser og dannet samtidig grunnlaget for en politisk konstellasjon som videreførte ambisjonene til patrisiergruppen på Østlandet. Et av deres viktigste mål var union med Sverige, og aktørene var ikke fremmede for konspiratoriske virkemidler for å nå dette målet.⁴¹ I kraft av å være den organisatoriske og aktive lederen av provideringskommisjonen fra 1807 for å skaffe kornforsyninger til Norge, fikk Wedel en sentral rolle i kontaktnettet mot Sverige. Det vokste fram to opposisjonsbevegelser på Østlandet som arbeidet for at blokaden skulle bli opphevet. Wedel ble fra våren 1809 den ledende politiske kraften i den mest radikale av de to bevegelsene; den konspirative retningen som gikk inn for løsrivelse fra Fredrik VI's enevelde og for en tilslutning til Sverige i en union. Wedel ble svenskenes kontaktmann i Norge, og han engasjerte seg med klare standpunkter for en union uten svensk militær innblanding og at Norge skulle skape sin egen konstitusjon med egen representasjon med norske lover, domstoler og finansvesen.⁴² Idealene hentet han fra sin kunnskap om den franske og den amerikanske grunnloven. Maurseth betoner denne perioden tidlig i Wedels offisielle virke som formende for hans svenskvennlige ståsted når det gjaldt praktisk politikk for Norge i en skandinavisk kontekst.

Grev Wedel og svigerfaren Peder Anker på Bogstad var nøkkelpersoner i arbeidet med å komme med innspill og spre informasjon om hvordan det fra svensk hold ble lagt planer for en union med Sverige. Norge skulle få bevare alle sine friheter og lover, kunne gjenopprette

³⁹ Ibid. s. 325.

⁴⁰ Ibid. s. 330.

⁴¹ Maurseth 1977 s. 341.

⁴² Ibid. s. 342.

handelsfrihet med Storbritannia og selv få utforme den konstitusjonen de ønsket. Carl Johan ble holdt kontinuerlig underrettet om dette propagandaarbeidet overfor nordmennene som ble utsatt for omfattende agent- og informantvirksomhet av nettverket til oberst Georg Adlersparre, beskriver Bård Frydenlund i boka *Spillet om Norge*, som kom ut i forbindelse med 200 års jubileet i 2014.⁴³

I Det Bernadotteska Familjearkivet finnes det forslag til en konstitusjon for Norge i tre utgaver, alle forfattet på fransk. Forslaget inneholder noen skisserte hovedlinjer i den planlagte grunnloven som nordmennene skulle få lov til å utforme i sin helhet senere i forbindelse med løfter om en nasjonalforsamling. Utkastene stammer fra en periode fra sommeren 1813 til mars-april 1814, mener Jørgen Weibull.⁴⁴ I forslaget punkt 9 er Wedel av svenskenes ledere tiltenkt en sentral posisjon i landets styre under unionen: «Grev Wl Jg (Wedel Jarlsberg) skal bli utnevnt på livstid til landtmarskalk eller talman (president) for den norske stenderforsamling (nasjonalforsamling), eller en annen tilsvarende tittel.»⁴⁵ Planen ble også systematisk spredt blant forbindelsene innen det «ankerske-wedelske» kontaktnettet på Østlandet i 1813, skriver Frydenlund. Bekjentskapskretsen og dens samarbeidspartnere utgjorde basisen for den svenskvennlige fraksjonen som året etter skulle hevde seg i «unionspartiet» på Eidsvoll. Dessuten ble en ikke ubetydelig virksomhet satt i verk med spredning av pamfletter i Norge i den hensikt å skaffe tilhengere til synspunktet om at Norge skulle løsrive seg fra Danmark og inngå i en union med Sverige under meget gunstige vilkår.⁴⁶

Argumentasjonen for å sverte det danske styret i Norge og opparbeide en svenskvennlig stemning ble bekjentgjort både overfor det norske folk og internasjonalt. For å vinne nordmennenes sympati overfor en svensk union var det i tillegg til politiske løfter blitt forespeilet vesentlig bedre økonomiske ressurser og matforsyninger i en periode der nødsår preget dagliglivet.⁴⁷ Utenriksminister Lars von Engeström fulgte opp den svenske propagandavirksomheten på en omfattende måte sommeren 1813 og i 1814, men da med en ganske annen og skarpere tone enn Adlersparres tilnærming overfor nordmennene. Innholdet i

⁴³ Frydenlund, Bård 2014, *Spillet om Norge*, Oslo, s. 72.

⁴⁴ Weibull, Jørgen 1957, *Carl Johan och Norge 1810-1814*, Lund, s. 106-107.

⁴⁵ Hemstad, Ruth 2014, *Propagandakrig*, Oslo, s. 121-122.

⁴⁶ Frydenlund 2014 s. 72-73.

⁴⁷ Hemstad, Ruth, «Pamfletter, proklamasjoner og propaganda» i Storsveen, Odd Arvid, Amund Pedersen og Bård Frydenlund 2015, *Smak av frihet*, Oslo, s. 24.

agitasjonen bar da mer preg av å være trusler enn lokketekster, skriver Ruth Hemstad.⁴⁸

Engeströms linje ble den toneangivende holdningen blant de svenske politikerne og Bernadotte. En union med Norge var et absolutt krav fra svensk side. Det var prisen som Carl Johan satte overfor de allierte for at Sverige skulle gå med i kampen mot Napoleon i sluttfasen.

Da Wedel kom tilbake fra Sverige til Christiania 3. mars 1814, gikk han rett i klinge med prins Christian Frederik angående dennes erklæring om opprør og maktovertakelse. Prinsen var tydelig i sin karakteristikk om at Wedel konspirerte med svenskene og identifiserte ham som en stridbar person i opposisjon til den nye regenten.⁴⁹

Men Wedels tvilrådighet hadde kommet til syne i 1811 og 1812 da han hadde avvist svensk tilnærming og forfektet en selvstendighetslinje overfor makthaverne i Sverige, Danmark og England. Under forhandlingene på Eidsvoll hevdet Wedel sitt standpunkt om Norges rett til fullt herredømme over utenrikspolitiske spørsmål, men tapte stemmegivningen. Flere historikere, deriblant Maurseth, mener at Wedel ved gjentatte anledninger forspilte sine sjanser til flertall ved å opptre ustadig og frustrert, ja til tider vaklende i sine standpunkt.⁵⁰ På Eidsvoll led Wedel og «unionspartiet» mange politiske nederlag. Der kom hans liberal-konservative holdning klart fram i samtidige dagboknotater.⁵¹ Wedels kamp for at unionen skulle være omfattende og kongemakten skulle være omgitt av en sterk statsrådsgruppe underbygger dette. Han hadde uttalt seg klart om at kongen ikke skulle være det viktigste foreningspunktet i unionen mellom de to riker. Wedel viste kløkt i de tidligste ukene av nasjonalforsamlingen og var fraksjonens lederskikkelse, men han ble etter hvert upopulær. Han ble identifisert med et skapt fiendebilde av sine motstandere som beskyldte Wedel og tilhengerne for å være illojale og «svenske». Omdømmet ble ikke bedre av inntrykket som ble skapt av selvstendighetsmennene om en forfinet høyadelsmann med tvilsomt mange kontroversielle forbindelser i utlandet.⁵²

Wedel hevdet sitt urealistiske standpunkt om at norske og svenske utsendinger skulle lage en ny unionsforfatning på det overordentlige Stortinget høsten 1814.⁵³ Wedels personlige

⁴⁸ Hemstad, Ruth, "«(...) oversvømmet Norge med oprørske Proclamationer»" i Frydenlund, Bård og Odd Arvid Storsveen 2013, *Veivalg for Norden 1809-1813*, Oslo, s. 104.

⁴⁹ Frydenlund 2014 s. 97.

⁵⁰ Maurseth 1977 s. 347.

⁵¹ Frydenlund 2009 s. 235, 239 og 240.

⁵² Frydenlund 2014 s. 140.

⁵³ Steen 1972 s. 17.

ambisjoner sammenstilt med det nyervervede konstitusjonelle grunnlaget uttrykker Sverre Steen slik: «Wedel ønsket å være førsteminister i et konstitusjonelt Norge og bestemme, sammen med sine regjeringskolleger, rikets politikk i kongens navn, men samtidig med full respekt for Stortingets myndighet etter Grunnloven.»⁵⁴

Wedel trådte ut av statsrådet i 1822, men ble valgt inn på Stortinget i 1824, 1827 og 1830 og satt i perioder som president under disse stortingssesjonene.⁵⁵ Selv Carl Johan så på Wedel som en mulig konkurrent så sent som i 1817, og forholdet dem imellom forverret seg da også i årene som kom. Kronprinsregenten skal ha omtalt Wedel som en potensiell tronrøver i et kongelig selskap vel vitende om at Wedel ble lansert som en av kronprinskandidatene i Sverige etter prins Carl Augusts plutselige død i 1810. Wedel hadde dessuten i årene 1809-1814 opptrådt svært nær grensen til det forræderske sett med norske øyne.⁵⁶

Maurseth fremhever i sin betraktning om Wedel som stattholder at han ville revitalisere regjeringen til å bli et samarbeidende og ledende organ i statsforvaltningen. Det var maktpåliggende for Wedel å utjevne motsetningene mellom kongen og Stortinget.⁵⁷ Med sin sosiale og politiske posisjon sørget Wedel for å inneha den naturlige autoritet som sjef i regjeringen. På tross av ulike fraksjoner innad i regjeringen, godtok statsrådene lojalt Wedels gjennomføringskraft og lederstil, skriver Maurseth.⁵⁸ Når det gjaldt Stortingets behandling av sakene i 1839, karakteriserer også Maurseth det som en fredsommelig sesjon. Avspenningspolitikken fra det overordentlige Stortinget vinteren 1836-1837 under Wedels stattholdertid nådde et nytt høydepunkt under det neste Stortinget i 1839. Dette var et resultat av Wedels arbeid for å avlive frykten for kongemakten og Sverige som dominerende maktfaktor i styringen av Norge. Samtidig dannet det grobunn for nye maktkonstellasjoner ved at embetsstanden gikk sammen med borgerne i en allianse mot bondestanden.⁵⁹

Historikere oppfatter Wedel som en visjonær nasjonsbygger, hvor han i sin tid som stattholder styrte regjeringens posisjon mellom Stortinget og Carl Johan på en taktisk og forsonende måte.⁶⁰ Wedels dominerende personlighet og hans evne og vilje til å ta ansvar for de store trekk

⁵⁴ Maurseth 1977 s. 355.

⁵⁵ Lindstøl, Tallak 1914, *Stortinget og statsraadet 1814-1914*, bd. 2, Kristiania, s. 114-148.

⁵⁶ Frydenlund 2009 s. 324.

⁵⁷ Maurseth 1977 s. 367.

⁵⁸ Ibid. s. 369.

⁵⁹ Ibid. s. 372.

⁶⁰ Vogt 2014 s. 328.

i politikken preget utviklingen av statsstyret. Andre ganger inntok han en mer defensiv holdning i forhold til folkeviljen. Wedels myndighet og omfattende administrasjon som regjeringssjef dannet mye av grunnlaget for utviklingen mot overgangen til den norske embetsmannsstatens klassiske periode fra 1840-70. Rekrutteringen til regjeringen og i stor grad til Stortinget skjedde fra samme sosiale klasse, embetsstanden. Et kjennetegn på den epoken var regjeringens og Stortingets tiltakende makt på kongens område. Embetsmennene styrte regjeringen med fast hånd og hadde i stor grad kontroll også over Stortinget, noe som medførte at konfliktnivået mellom disse to konstitusjonelle maktene ble tonet ned, ifølge Jens Arup Seip.⁶¹

1.5 Avgrensning og metode

I sin tid som stattholder og regjeringssjef fra høsten 1836 og fram til sommeren 1840 skrev Wedel en ny rapport til Carl Johan hver mandag og fredag hele året. I løpet av fire virksomme år utgjorde to rapporter per uke en betydelig mengde skriftlige kilder, til sammen cirka 320 stattholderrapporter. Carl Johan lærte seg aldri så mye svensk at han benyttet det i offisielle sammenhenger. Wedel behersket fransk meget godt. Derfor foreligger alle brev og rapporter fra Wedel til Carl Johan og korrespondansen fra Carl Johan på fransk.

I Det Bernadotteska Familjearkivet på Kungliga slottet i Stockholm finnes det tilgjengelig 14 mapper på til sammen cirka 5000 sider med kildemateriell for stattholderperioden til Wedel, deriblant regnskaper og korrespondanse med andre nordmenn. Dette innebar metodiske utfordringer i forhold til mengden av rapporter som kunne inngå i kildegrunnlaget for min oppgave. Jeg har valgt den empiriske metoden for å komme i en analyseposisjon i forhold til min problemstilling ut ifra det rikholdige stoffet. Jeg har med det utgangspunktet konsentrert meg om å gjøre en nærstudie av deler av samlingen med stattholderrapportene i slottsarkivet. Fordelen ved å studere dette materialet ved Bernadottearkivet i Stockholm er at der ligger de originale og den endelige versjonen av rapportene fra Wedel. Teksten i alle dokumentene der er uten overstrykninger og er håndskrevet på tykt papir. Versjonen som er oppbevart i Riksarkivet og ved Nasjonalbiblioteket, er utkast til rapportene og inneholder en del overstrykninger, rettelser og en ikke alltid like lesbar håndskrevet tekst med penn på tynt papir der blekket enkelte steder har flytt utover. Dokumentsamlingen ved BFA er til sammenlikning

⁶¹ Seip, Jens Arup 1974, *Utsikt over Norges historie*, bd. 1, Oslo, s. 88.

mer lesetilgjengelig. For min problemstilling og forståelsen av kommunikasjonen mellom stattholderen og kongen er det de endelige versjonene av rapportene som ble sendt til Carl Johan, som er viktige.

En annen metodisk utfordring var det forholdet at jeg måtte underskrive en generell besøksavtale med Bernadottearkivet om at jeg var underlagt reglene om forbud mot avfotografering og kopiering av kildematerialet. Dette medførte at jeg måtte foreta avskrift av de mest interessante og relevante dokumentene. Enkelte sentrale kopier mottok jeg fra slottsbibliotekaren. Oversettelsesarbeidet fra originaltekstene på fransk har bydd på noen utfordringer rent språklig sett for å kunne tolke meningsinnholdet i den konteksten de er skrevet. For å avgrense omfanget i forhold til det innholdsrike arkivet, har jeg valgt å fordype meg i perioden fra 1. sept. 1838 til 31. desember 1839. Fra denne perioden finnes det omtrent 180 sider med Wedels stattholderrapporter som jeg har lest systematisk igjennom og oversatt fra fransk til norsk. Ved henvendelse til Riksarkivet fikk jeg klarlagt at det ikke finnes brev skrevet av Carl Johan og sendt til Wedel i perioden fra 1. september til 20. desember 1838. Derimot foreligger det seks brev fra kongen til sin stattholder i 1839. I tillegg har jeg studert fire brev som Carl Johan skrev i 1840, hvorav de tre siste kun finnes i Bernadottearkivet.

Jeg har reist seks ganger til Stockholm og sittet i bibliotekets forskerrom på slottet for å fordype meg i stattholderrapportene fra Wedel til Carl Johan. Det var spennende å legge Wedels rapporter under lupen for å undersøke form og innhold i de aktuelle rapportene og Carl Johans brev som omhandler de unionelle sakene i denne perioden. I tillegg fant jeg at det var registrert brev fra Carl XIV Johan sendt i 1839 til kronprins Oscar mens kongen oppholdt seg i Christiania. Jeg ønsket også å undersøke om innholdet i disse brevene til kronprinsen hadde elementer av stoff som dreide seg om politiske forhold i Norge, eller om det kun handlet om interne svenske forhold eller eventuelt emner av privat karakter.

2. Realhistoriske forhold

2.1 Wedels politiske standpunkter

Noe av forklaringen på at Wedel hadde god kontroll som sjef for regjeringen i de fire årene han var stattholder, kan tilskrives det forholdet at han benyttet seg av muligheten i samråd med kongen og statsminister Løvenskiold i Stockholm til å skifte ut noen av de faste regjeringsmedlemmene som hadde sittet svært lenge i samme maktposisjon. Kort tid etter at Wedel hadde akseptert tilbudet om stattholderembetet, drev han fram sitt krav overfor kongen om å skifte ut to av statsrådene i regjeringen. Finansminister Jonas Collett og kirkeminister Christian Adolph Diriks hadde vært statsråder siden 1814. De hadde sittet lenge nok og regjeringen trengte fornyelse og økt kompetanse, mente Wedel. Collett og Diriks ble meddelt avskjed allerede i november 1836 etter en fremkalt avskjedssøknad. Av regjeringens åtte medlemmer dette året var kun fire gjenværende i 1840, og kollegiet hadde i den perioden blitt utvidet med to nye ministerposter. Sosialt sett rangerte sammensetningen av den nye regjeringen høyere enn den gamle. Av de seks nye var fem jurister, deriblant Wedel, som også hadde bakgrunn som stortingsmann. Dette styrket regjeringens forvaltningsmyndighet og anseelse, skriver Steen.⁶²

Økonomien for landet var i vekst, det var gode tider, statsgjelden var redusert betraktelig, og utenrikspolitisk var forholdene relativt stabile og utløste derfor ingen internasjonale konflikter i disse årene. Norge hadde felles forsvar med Sverige, men ingen svenske tropper kunne oppholde seg i Norge i fredstid. Dette var viktige forutsetninger for at politikken i innenrikssaker kunne føres med stø kurs og at motstanden mot unionen avtok mot slutten av 1830-tallet.⁶³

Carl Johan lyttet til Wedels råd, særlig i saker som gjaldt utnevnelsen av embetsmenn. I hans stattholdertid ble innstilling av nye statsråder aldri behandlet i den norske regjeringen, men Wedel ble spurt til råds. Kongen utnevnte dem han hadde lovet et embete fra tidligere avtaler, selv om det kunne gå imot Wedels fraråding. Det var tilfelle eksempelvis for utnevnelsen av stiftsamtmann Oluf Schouboe til minister i 1836. Når det gjaldt avskjedigelse av statsråder,

⁶² Steen 1972 s. 41.

⁶³ Vogt 2014 s. 309-310.

måtte kongen innhente råd fra regjeringen. I flere tilfeller hadde Wedel og Carl Johan samme syn på saken, slik det var ved fratredelsen for statsråd Peter Motzfeldt i mai 1837.⁶⁴

I brevvekslingen mellom dem demmet Wedel i enkelte saker opp for kongens kritikk og opphissete følelsesutbrudd overfor Stortingets henstillinger. Det gjaldt i 1839 særlig i saken om stortingsmennenes skarpe kritikk av statsrådenes arbeid, noe som vakte kongens sterke harme. Wedel mente at stortingsmennene opptrådte belærende overfor statsrådene. Utgangen på denne saken, som gjorde kongen så rasende, var at Stortinget skulle bli informert av Wedel om hvordan statsrådene hadde tatt lærdom av kritikken.

Carl Emil Vogt mener at denne saken er et eksempel på Wedels pragmatiske holdning og hans dyktighet i å manøvrere i et sakskompleks mellom de to statsmaktene med Stortinget på den ene siden og regjeringen og kongen på den andre. Vogt tilkjenner Wedel mye av æren for den utviklingen av statsadministrasjonen som fant sted på flere områder i denne perioden.⁶⁵ Wedel tok blant annet initiativ til en aksjon for å hindre embetsmenn i å misbruke eller underslå statens penger, tiltak for å fremme økonomisk utvikling og avhjelping av nød på grunn av misvekst og uår. Regjeringen med Wedel i spissen opprettet flere kommisjoner og komitéer som arbeidet videre med de utvidete saksområdene som fulgte med denne profesjonaliseringen av statens virksomhet. Vogt poengterer for sin del at Wedels aktive administrering av statsapparatet kombinert med at han var norsk, kan ha hatt en ikke ubetydelig medvirkning til at det ble et mildere klima mellom statsmaktene i slutten av denne perioden.

To viktige lover ble vedtatt i Wedels tid som stattholder; formannskapslovene av 1837 og håndverkslovene av 1839. I tillegg ble landskatten i kraft av skatteloven fra 1816 opphevet i 1837. Innføringen av formannskapslovene medførte en forskyvning av fokus og ansvarsforhold fra staten og over til økt lokalt selvstyre. Det innebar en betydelig endring av virksomheter, omlegging av blant annet omsorgsansvaret for de fattige og oppbygging av lokale råd og institusjoner. Lovendringene og de økte ansvarsområdene på lokalplanet bidro til en større forståelse, innflytelse og deltakelse i beslutningsprosessene. En kan ikke se bort ifra at dette også hadde en effekt på kommunikasjonslinjene overfor staten og en bevisstgjøring i forhold til et kollektivt ansvar. Dette kan ha hatt innvirkning på representantenes holdninger og arbeidsutførelse på Stortinget og er et element i vurderingen av sesjonen i 1839 som en mer fredelig og konstruktiv samling overfor regjeringen og kongen. På det juridiske området i denne

⁶⁴ Steen 1972 s. 36-38.

⁶⁵ Vogt 2014 s. 313-315.

perioden foregikk det utredningsarbeid i et mangfold av kommisjoner som Wedel iverksatte. Så mange som 63 kongelige lovkommisjoner ble nedsatt. Det var en økning på 38 sammenliknet med de fire årene før 1836. Initiativet og forberedelsene som foregikk på lovgivningsfeltet, resulterte i mange av de nye lovene som ble vedtatt utover på 1840-tallet.⁶⁶

En vesentlig sak var da Stortinget reviderte et nytt utkast til straffeloven i 1839 og henstilte til kongen om å godkjenne forslagene til endringer. Alle statsrådene stilte seg bak lovutkastet, men Wedel var uenig. Han rådet kongen til ikke å sanksjonere fordi han mente det var: "...en Lov som i vesentlige Henseender var feilaktig". Wedel hadde tvilt seg fram til sin konklusjon på tross av at han mente at embetsverket trengte en revisjon av straffeloven i sitt virke.⁶⁷ Kongen og Løvenskiold støttet Wedel i hans syn på saken, og dermed ble loven ikke underskrevet og godkjent.⁶⁸ Stortingsflertallet, Justisdepartementet, flertallet i regjeringen og opinionen var skuffet over utfallet. En sannsynlig hovedgrunn for standpunktet til Wedel, Løvenskiold og kongen i denne saken var at den svenske straffelovsreformen ennå ikke var fullført, og dermed kunne det norske utkastet virke førende på arbeidet med den svenske utgaven. Steen mener at dette var avgjørende for at kongen i siste instans ikke sanksjonerte lovforslaget.⁶⁹ Maurseth anser det også slik at Wedel ved sitt standpunkt muligens dekket over et ønske fra Carl Johan om å utsette den norske loven i påvente av den tilsvarende svenske loven som ikke var klar for sanksjonering ennå.⁷⁰ Sverige var den mektigste parten i unionen, og kongen resolverte. Dette eksemplet viser med all tydelighet hvilken innflytelse Wedel hadde på det endelige utfallet av saksbehandlingen. Han kunne i kraft av sin stilling, kompetanse og maktutøvelse dreie resultatet slik han mente det var hensiktsmessig.

I andre saker, som for eksempel vetosaken og flaggsaken, stilte han seg bak flertallet i Stortinget og i regjeringen. Disse to sakene ble vedtatt utsatt gjentatte ganger. På den ene siden kan man hevde at Wedel burde ha valgt en mer konsekvent linje sammen med flertallet i regjeringen for å få gjennomslag, men på den annen side kunne hans form for argumentasjon medvirke til at han posisjonerte seg i forhold til kongens mening. Og det var muligens det utgangspunktet han ville sikre seg.

⁶⁶ Maurseth 1977 s. 371.

⁶⁷ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 5.8.1839. Steens oversettelse.

⁶⁸ *Den Constitutionelle*, 17.8.1839.

⁶⁹ Steen 1972 s. 248-250.

⁷⁰ Maurseth 1977 s. 371.

2.2 Likestilling mellom unionsrikene – en utopi?

Sverre Steens drøfting av Wedels politiske standpunkt tilsier at det nøkternt sett er åpent hva Wedel mente i forhold til spørsmålet om full likestilling i unionen med Sverige. Kravet om full likestilling hadde bred oppslutning i folket, blant embetsmennene, fra borgerskapet og i stortingsvedtakene.⁷¹ Steen påviser at det ikke finnes skriftlig belegg verken i de offisielle dokumentene eller i de ukentlige stattholderrapportene for å hevde at Wedel arbeidet for å oppnå full likestilling i unionen. Han anser det som lite sannsynlig at Wedel drev et dobbeltspill i denne perioden, selv om det ikke alltid fremgikk klart og tydelig hva Wedels personlige innstilling var. I regjeringsmøtene uttrykte Wedel ofte skepsis til henstillingene fra stortingsflertallet. Han mente da at de gikk altfor langt i kravformuleringene og betraktet dem som nasjonal forfengeligheit. Dette synet gjenspeilte seg i Wedels rapporter til kongen. Steen mener at det er rimelig å anta at Wedel anså det som naturlig at Norge stod noe bak Sverige i unionen.⁷²

I kretsen rundt kongen, flertallet av adelen i Sverige, embetsmenn og ledende forretningsmenn var det sterke krefter som agiterte for at svenskene skulle innlemme Norge som en del av Sverige, lik den stilling som Finland hadde hatt fram til 1809.⁷³ Et slikt standpunkt ville provosere og krenke stormakten Russland på grunn av endringer i styrkeforholdet i Norden og i tillegg kunne det hindre russisk dominans i Østersjøen. Synspunktet hadde vært framme i debatten helt siden 1814 og fikk fornyet kraft som et av Carl Johans kjernepunkt i unionspolitikken helt fram til 1836, påpeker Steen. Carl Johan søkte råd hos to av de ledende menn i den svenske regjeringen, Adolf Göran Mørner og grev Carl Løwenskiöld. Mørner hevdet at en riksrettsdom ikke kunne respekteres, og Løwenskiöld forsikret kongen om at hele den konservative del av Europas politikere ville støtte Carl Johan om han kvalte tendensene til revolusjon i Norge mens den ennå var uforløst. Løwenskiöld rådet kongen til å foreslå en revisjon av Grunnloven som ville redusere Stortingets makt. Dersom Stortinget avviste forslagene, mente han, burde Carl Johan henvise til Kieltraktaten og rykke inn med militær makt i Norge og derved tvinge Stortinget til å godta kongens gjennomgripende grunnlovsforslag.⁷⁴

⁷¹ Steen 1972 s. 152.

⁷² Ibid. s. 160-162.

⁷³ Ibid. s. 98.

⁷⁴ Kaartvedt, Alf 1964, *Det Norske Storting gjennom 150 år*, bd. 1, Oslo, s. 338.

Argumentasjonen i forbindelse med kampen mot riksretten fra de innflytelsesrike svenske statsrådene passet godt inn i den innenrikspolitiske konteksten i Sverige. Den var et ledd i de konservatives strid mot den liberale opposisjonen.⁷⁵ Også de moderatkonservative i Sverige ønsket en mer intim union bygd på gjensidighet. Et annet område som skapte irritasjon i de konservative kretsene i Sverige våren 1836, var nordmennenes feiring av 17. mai. Godt hjulpet av størstedelen av den svenske, konservative pressen spådde de samme politiske kreftene om bøndernes styrke på Stortinget. Kampanjen hadde den effekten at styrkeforholdet ble motsatt i Sverige. Stortinget som politisk arena inspirerte frihetsslengselen i de andre nordiske landene, skriver historiker Torbjørn Nilsson om det årets begivenheter i Christiania.⁷⁶ Den liberale opinionen på svensk side, som også bestod av enkelte adelsmenn, embetsmenn og folk fra frie yrker, så til Norge mer som et foregangsland.⁷⁷ Dette gjaldt på nasjonalistiske områder som fedrelandskjærlighet, frihetssinn, folkets selvstendighet, demokratiske rettigheter og utbyggingen av statens institusjoner.⁷⁸ Norge fremstod med aktelse i deres øyne fordi Stortingets økende maktvilje tiltalte de liberalistiske kreftene i Sverige, skriver Alf Kaartvedt.

Hvordan forholdt så Wedel seg til de dominerende svenske standpunktene? Da Steen foretok en analyse av de svenske strømningene, underbygde han samtidig sin tolkning av Wedels holdning i unionsspørsmålet. Wedel kjente godt til kongens uvilje mot de norske særkrav. Det dreide seg både om maktkravet angående de viktige utenrikspolitiske sakene, nøytralitetsspørsmålet og forsvarssakene der Norge og Sverige hadde havnet i en lojalitetskonflikt mellom de to stormaktene England og Russland. Dessuten handlet det om symbolsakene. Dette gjaldt endring av majestetens siffer til å kunne titulere Carl 14. Johan som Carl 3. i den norske kongerekken.

Det dreide seg videre om Norges riksvåpen og rent norsk handelsflagg på norske skip i utenriksfart, noe som vakte harme i svenske kretser. Innholdet i stortingsadressen av 21. januar 1837 til kongen hadde fire hovedpunkter som omhandlet krav om fullkommen likhet i rettigheter mellom Norge og Sverige. De fire punktene gjaldt for det første det blågule orlogsflagget med splitt og tunge, rød farge og liggende hvitt kors i det øverste feltet nærmest stangen. Dette stemte ikke med prinsippet om likestilling. Dernest handlet det om det riksvåpenet som ble misbrukt på svenske mynter og segl, kravet om at kongens titulatur skulle være "Norges konge" når Carl

⁷⁵ Ibid. s. 339.

⁷⁶ Nilsson, Torbjørn, «Grunnloven som politisk vapen», i Storsveen Odd Arvid, Bård Frydenlund og Amund Pedersen 2015, *Smak av frihet*, Oslo, s. 269.

⁷⁷ Steen 1972 s. 104-112.

⁷⁸ *Den Constitutionelle*, 30.7.1836; 2.10.1836; 9.10.1836; 19.10.1836; 22.11.1836.

Johan utferdiget saker på vegne Norge og at Norge ikke fikk delta på lik linje med Sverige under behandlingen av felles utenrikssaker.⁷⁹

Wedel omtalte i sin personlige rapport til kongen noen dager senere der han ønsket at de norske kravene i denne stortingsadressen ikke var blitt vedtatt.⁸⁰ Dette tolker Steen til at Wedel lite trolig kan ha gått inn for full likestilling som den realpolitiker han var. Men Wedel var en sterk tilhenger av unionen og rådet kongen til å finne en løsning på saker som han oppfattet som folkekrav: «Jeg våger derfor å be Deres Majestet nådigst og med tålmodighet anskue mine landsmenns forfengelighet og bruke Deres fremsyn og visdom for å finne midler til å berolige gemyttene.»⁸¹ Dette kan oppfattes som at Wedel kjente de indre politiske kreftene i Sverige så godt at han anså det som urealistisk å oppnå full likestilling. På den annen side var det god grunn til ikke å provosere kongen og de konservative kreftene for å unngå at Sverige skulle sluke Norge, slik Steen tolker argumentasjonen.⁸²

De fleste nordmenn ønsket seg en mest mulig selvstendig stilling for Norge i unionen. Dette stod i sterk motsetning til kretsen rundt Carl Johan som gikk inn for å underlegge seg Norge fullstendig og umuliggjorde dermed en likestilling mellom de to rikene. Wedel forsvarte unionen på tross av dens svake punkter. Han mente at nordmennene fremmet mange utilbørlige krav som han anså som utslag av nasjonal forfengelighet, skriver Vogt.⁸³

2.3 Feiringen av 17. mai 1837

Wedel ble dekorert med Serafimerordenen av Carl Johan for de nære relasjonelle båndene og sine politiske standpunkt i unionsspørsmålene, noe Steen underliggende oppfattet som et synlig tegn på at kongen anså Wedel som en trofast meningsfelle. Det var naturlig å bevare det ulike styrkeforholdet mellom de to riker slik det hadde vært ved inngåelsen av unionen 4. november 1814, mente Carl Johan, Wedel og Løvenskiold. Steen tolker også Wedels syn på 17. mai-feiringen som kongevennlig, siden Wedel ga uttrykk for at det var et utslag av psuedopatriotisme og nasjonal forfengelighet hos opinionen.⁸⁴ Wedel skrev i rapporten til

⁷⁹ Steen 1972 s. 134.

⁸⁰ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 217, rapport Wedel til Carl Johan, 20.2.1837. Steens oversettelse.

⁸¹ Ibid.

⁸² Steen 1972 s. 140.

⁸³ Vogt 2014 s. 308.

⁸⁴ Steen 1972 s. 159-160.

kongen 19. mai 1837 at: "[...] Dagen ble annonsert med noen skudd fra meget små kanoner ved Krohgstøtten. Kl. 10 fulgte om lag 50 mennesker den daglige vaktparaden, og noen stemmer bad om fedrelandssangen, men da den kommanderende offiser ikke enset dem, sang de den selv."⁸⁵

Feiringen i 1837 stod i sterk kontrast til 17. mai året før da det hadde vært offisiell og storstilt feiring med salutter fra Akershus festning, opptog i byen, militærmusikken hadde spilt nasjonalsanger og marsjert med vaktparade gjennom Kristiania, og Stortinget hadde deltatt i et privat arrangement. Grev Wedels yngre bror, baron Ferdinand Wedel Jarlsberg, var kommandant på festningen og hadde stilt militærmusikken til rådighet ved å delta i feiringen. Dette må ha fortonet seg som en helt uforståelig tillatelse og provokasjon mot kongen. Carl Johan hadde blitt rasende over omfanget av festlighetene, ikke minst på grunn av at regjeringens leder, Jonas Collett, hadde unnlatt å informere kongen om planene for 17. mai-feiringen i 1836 helt til han dagen før skrev et brev til kongen. Carl Johan mottok brevet noen dager etter 17. mai. Dette hadde umuliggjort noen inngrep fra Carl Johans side i sakens anledning. Militærmusikkens kommandant, Barthold Hagemann, ble som en av kongens reaksjoner, avsatt fra stillingen. Offiserskollegene hyllet Hagemann, nesten halvparten av stortingsmennene avla ham visitt og Stortinget bevilget ham en like stor pensjon som det han hadde hatt som offiserslønn.⁸⁶ Dette viste at det var svært ulike meninger mellom kongen, Wedel, Løvenskiold og halve Stortinget på den ene siden i motsetning til store deler av folket, den andre halvdel av stortingsmennene, studenter og mange offiserer som på den andre siden anså viktigheten av 17. mai-feiringen.

Den liberale avisen *Morgenbladet* hadde en annen synsvinkel enn Wedel i sitt referat fra nasjonaldagen i 1837: "Kl. 5, kanonsalver; en mengde mennesker fulgte vaktparaden om morgenen, og folk ble forarget over at musikken ikke fikk spille nasjonalsangen, som derfor med orden ble avsungen." De to kildene vektet de samme begivenhetene med helt ulik kraft. Og videre: "Om kvelden kl. 10 var det fyrverkeri på havnen som trakk mange folk av begge kjønn", skrev Wedel avmålt for å dempe inntrykket av antallet mennesker som var til stede, mens *Morgenbladet* betonte at feiringen hadde stor oppslutning: "[...] kl. 22 var 5-6000 mennesker samlet på havnen for å se på fyrverkeriet enda det var ulaglig vær."⁸⁷ Mye tyder på

⁸⁵ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 217, rapport Wedel til Carl Johan, 19.5.1837. Steens oversettelse.

⁸⁶ Steen, Sverre 1962, *Det frie Norge*, bd. 5, *Konge og storting*, Oslo, s. 384.

⁸⁷ *Morgenbladet*, 19.5.1837.

at Wedel hadde bidratt til å hindre en offisiell feiring av nasjonaldagen. Dette tolker jeg som støtte til kongens linje i unionsspørsmålet. Carl Johan var tydelig irritert over at nordmennene markerte 17. mai istedenfor 4. november som dagen da Norge hadde fått Grunnloven. Wedels politikk var preget av en grunnholdning om ikke å utfordre kongen, men å gjøre ham vennligsinnet overfor nordmennene.⁸⁸

Yngvar Nielsen tolker derimot unionsspørsmålet til at Wedel gikk inn for full likestilling mellom de to rikene, men Nielsen dokumenterer ikke dette i sin biografi om Wedel.⁸⁹ Han mener at Wedel, og til og med Løvenskiold, arbeidet målbevisst for å få de tre nevnte punktene i stortingsadressen vedtatt av kongen: ”Grev Wedel hadde dermed håpet å innlede en unionell politikk på den fullstendig reelle og formelle likeberettigelses grunn”, skriver Nielsen i 1902. Han hevder også at innholdet i denne henvendelsen til kongen var en frukt av forhandlinger mellom stattholderen og Stortingets tillitsmenn, og at dette var helt i samsvar med den konsekvente norske linje som Wedel førte.⁹⁰ Men ingen kjent kilde nevner dette. Derfor må denne tolkningen stå for Nielsens egen regning, skriver Steen.⁹¹

Vogt betoner fra sin synsvinkel at Wedels hovedpoeng var å støtte unionen uansett hvor mangelfull den enn kunne være på noen områder. Vogt påpeker Wedels uttalte ønske i 1827 om at Norges posisjon i forhold til Sverige burde være tilsvarende lik som føderalstatenes i Amerika.⁹² Ti år senere hadde Wedel inntatt en tydeligere pragmatisk holdning i forhold til likestilling i unionsspørsmålet.

2.4 Flaggsaken – en symbolsak som provoserte kongen

Hva foretok regjeringen seg med bakgrunn i et enstemmig vedtak fra Stortinget om flaggsaken? Hele opinionen og et samlet Storting gikk inn for et fritt, norsk handelsflagg på alle hav. Handelsflagget var det flagget vi har i dag med fargene blått og hvitt kors på rød bunn. Mot slutten av det overordentlige Storting i januar 1837 kom saken igjen opp om å føre det norske handelsflagget på norske skuter sør for Kapp Finisterre på nordvestkysten av Spania og i

⁸⁸ Steen 1972 s. 161.

⁸⁹ Nielsen, Yngvar 1901-1902, *Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg*, bd. 3, Kristiania, s. 510.

⁹⁰ Ibid. s. 511.

⁹¹ Steen 1972 s. 150.

⁹² Vogt 2014 s. 308.

Middelhavet. Saken hadde tidligere vært fremmet både i 1833 og i 1836.⁹³ Kongens krav om at norske skip skulle føre svensk orlogsflagg hadde hatt sin begrunnelse i at seilskutene derved hadde beskyttelse av Sveriges avtale med kaperstatene på den nordafrikanske kysten. Den utenrikspolitiske avtalen mellom Sverige og kaperstatene innebar en innbetaling av en årlig avgift, Kapringsfaren i Middelhavet var derimot betydelig redusert fra 1830 etter at Frankrike hadde erobret Algerie. De norske kravene om rent norsk flagg på skipene fikk dermed ny aktualitet. Det norske handelsflagget ville klart styrke selvfølelsen, mente nordmennene. Den norske sjøfarten hadde vokst til å bli en betydelig og seriøs aktør i det internasjonale fraktmarkedet, og de norske rederne understreket betydningen som seilskutefarten hadde for næringslivet og inntektene til samfunnet.

Men Wedel var ikke særlig opptatt av å imøtekomme dette norske synet og videreformidle det til kongen. Han beskrev stortingsmennenes holdning som overdreven optimisme og patriotisme: ”[...] det vil iallfall kreves betydelige summer for å gjennomføre denne tanken som synes å interessere nordmennenes forfengelighet så levende.”⁹⁴ Det var en viss mulighet for at Marokko ville komme til å kreve etterskuddsvis betaling for at norske skuter hadde kunnet seile uhindret i Middelhavet uten en traktat med kaperstatene, mente Wedel.

Regjeringen var delt i synet på denne saken, og Wedel ville bringe kongens ”faderlige råd” videre til stortingsmennene i fortrolige samtaler. Stortingets flaggkomité var på sin side klar i sin konklusjon, fikk med seg et enstemmig Storting og henstilte til regjeringen og kongen om å fjerne hindringene for bruk av det norske flagget i Middelhavet.⁹⁵ Wedel tok avstemningen i Stortinget til etterretning og ba kongen om å ta en avgjørelse i denne saken som han på nytt la fram som en viktig symbolsak på vegne av nordmennene. Innstillingen fra regjeringen til resolusjon i flaggsaken forelå først 28. juli 1837, altså ca. et halvt år etter det overordentlige Storting hadde behandlet saken. Det var Wedels nære medarbeider, finansminister Jørgen Herman Vogt som skrev innstillingen, som primært hadde støtte kun fra én annen i regjeringen.

Wedel gikk inn for å forhandle med Marokko om beskyttelse mot kapring ved å skrive en kommentar i sin rapport til kongen at det ville kreve betydelige summer å gjennomføre den

⁹³ Steen 1972 s. 124-125.

⁹⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 217, rapport Wedel til Carl Johan, 18.11.1836. Min oversettelse.

⁹⁵ Steen 1972 s. 123-127 og s. 151.

tanken at norske seilskuter kunne føre norsk flagg i Middelhavet.⁹⁶ Men han stemte subsidiært for innstillingen om rent norsk handelsflagg. Innstillingen ble liggende nesten ett år før saken ble avgjort i kongelig resolusjon av 11. april 1838: Konklusjonen ble da at kongen opphevet forbudet mot bruk av det norske flagg i sørlige farvann. Men kongen gjorde det klart at befrielsen av handelsflagget måtte praktiseres på egen risiko. Nyheten nådde det norske folk den 24. april, og allerede dagen etter brakte *Morgenbladet* et dikt om prosessen, gleden og henrykkelsen over forløsningen, skrevet og innsendt av «En borger af Christiania.» Vi kjenner ikke navnet på forfatteren. Diktet uttrykte på sett og vis det som de fleste av befolkningen følte i denne saken:

Til det norske flag!

Vi hilse dig med Glæde
Vort Norges unge Flag,
Med Ærefrykt vi træde
Ind under dig i Dag;
Din Frihets Morgenrøde
Først nu oprunden er,
Thi freidig tør du møde
Paa Have fjærn og nær.

Bring Held da for vort Norge,
Bring Velstand, gavnrig Daad!
Ei Hæder skal du borge
Paa Bølgens Vei saa vaad;
Thi pletfrit er dit Mærke
Og Mod staaer i dit Skjold,
Til unge Nordmænd stærke
Du gier dig trygt i Vold.⁹⁷

Avgjørelsen var viktig for erkjennelsen av Norges selvstendighet i utenriksfarten. Wedel på sin side rapporterte nøkternt til kongen at resolusjonen: «skapte stor Glæde og Taknæmlighed mod Kongen.»⁹⁸

Sverre Steen tolker bakgrunnen for kongens endelige godkjenning av det norske handelsflagget til at det hadde sammenheng med to forhold; det ene var for å vinne folkets sympati, det andre var for å ha en god sak i forkant av stortingsvalget høsten 1838.⁹⁹ Underforstått: Wedel kan ha

⁹⁶ Ibid. s. 126.

⁹⁷ *Morgenbladet*, 25.4.1838.

⁹⁸ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 27.4.1838. Steens oversettelse.

⁹⁹ Steen 1972 s. 151.

hatt en agenda om å påvirke til kongens gunst blant befolkningen og til en, etter hans mening, sakligere og mer besinnet stortingsforsamling.

Yngvar Nielsen tolker hendelsesforløpet til at det var Wedel og Løvenskiold som ordnet det slik at stortingsvedtaket fra 1837 ble sanksjonert av kongen året etter.¹⁰⁰ Steen påpeker på den annen side at det ikke finnes skriftlige kilder som bekrefter at Wedel var den som kjempet fram denne saken. Det eneste som framkommer om Wedels holdning til denne saken etter 28. juli 1837, er at han skrev i regjeringens innberetning i mars året etter om at han henstilte til kongen om å resolve på innstillingen fra året før der Wedel i utgangspunktet gikk inn for forhandlinger med Marokko og subsidiert støttet finansminister Jørgen Herman Vogts forslag om at forbudet mot bruk av det norske flagget skulle trekkes tilbake. Wedel ga uttrykk for at nasjonalforfengeligheten var bakgrunnen for dette kravet, men Carl Johan brukte ordet nasjonalæren i stedet om det norske folkeønsket. Kongen kommenterte avgjørelsen med at forutsetningene pekte i retning av forkasting av Stortingets ønske, men kongen oppfylte ønsket allikevel fordi Stortinget hadde overtatt det moralske ansvaret.¹⁰¹ Om Løvenskiold er det overhodet ingenting å finne i kildene om flaggsaken, skriver Steen. Derfor mener Steen at det var å tillegge Wedel og Løvenskiold for mye ære i denne saken ved å tilskrive dem omfattende bearbeidelse av kongen til å foreta det endelige vedtaket.¹⁰²

Wedel kommenterte negativt Stortingets vedtak i flaggsaken, men stemte altså subsidiært for innstillingen. Det tolker jeg innenfor sannsynligheten av at dette var et standpunkt som også var farget av hans grunninnstilling om å bidra til å minske spenningene mellom kongen og Stortinget. Wedel hadde dessuten selv seilt som skipper på egen skute med kornforsyninger fra Danmark til Norge i sine unge år. Han hadde erfaring med å ta stor risiko for å bli angrepet av engelske skip i forbindelse med korntransportene over Skagerrak under napoleonskrigene. I tillegg til enigheten med Carl Johan i denne saken kan det dermed ha vært en reell grunn til en viss skepsis hos Wedel, fundert på personlige opplevelser, i forhold til om de norske seilskutene kunne oppnå fritt leide med rent norsk handelsflagg i Middelhavet.

¹⁰⁰ Nielsen 1901-1902 s. 511.

¹⁰¹ Steen 1972 s. 150-151.

¹⁰² Ibid. s. 150.

3. Den halvoffisielle kommunikasjonen i 1838

3.1 Stattholderrapportenes innhold om stortingsvalget

Strukturelle årsaker alene kan ikke forklare utviklingen mot at de unionelle forholdene ble mindre konfliktfylte i siste del av 1830-årene. I tillegg til disse faktorene er det interessant å vurdere betydningen av emosjonelle faktorer i sammenheng med de politiske resultatene. Med utgangspunkt i kommunikasjonen som foregikk mellom Wedel og Carl Johan i stattholderrapportene, kan det være mulig å finne svar på hvordan relasjonen påvirket handlingene. Hvilken verdi hadde de relasjonelle forbindelsene som de to hovedaktørene utviklet i denne perioden, politisk sett og for dem som enkeltindivider?

Innholdet i rapportene beskriver både faktaopplysninger i de aktuelle saksområdene for disse årene og mer personlige betraktninger og vurderinger relatert til emnene. Et av hovedtemaene høsten 1838 var innrapporteringen av valgene til det neste stortinget som trådte sammen 1. februar 1839. Valgene for amtene og byene strakk seg over en periode på fem måneder, fra 3. juli til 8. desember. Fra midten av september kommenterte Wedel hvordan valgene hadde forløpt i de ulike distriktene, og han unnlot på ingen måte å sammenlikne resultatene med forsamlingen i 1836. I stattholderrapporten fra 17. september 1838 skrev han:

Allerærbødigste rapport!

Siden min siste ydmyke rapport fra den 14. i denne måneden, intet av interesse har funnet sted hverken i det offentlige eller i rådet. Valgene for Stortinget har i det siste begynt her. Det er foreløpig umulig her i rapporten å ha en mening for det neste Stortinget. Det er imidlertid bemerkelsesverdig at det inntil nå knapt er en tredjedel av de valgte personer som har vært medlemmer av det forrige Storting.

Christiania den 17. september 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.¹⁰³

Allerede i denne rapporten henledet Wedel oppmerksomheten på sin antakelse om at det lå an til en helt annen sammensetning av stortingsmenn på grunn av at andelen gjenvalgte var relativ lav. Kommentaren hans gjenspeilte det forholdet at den forrige folkevalgte forsamlingen ble ansett som et ufredsting av kongen og regjeringen. Wedel var tydelig på at dette ga

¹⁰³ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 17.9.1838. Min oversettelse.

forhåpninger om et mer rolig og vennligsinnet storting som ville oppføre seg annerledes til saksbehandlingen. Slik fortsatte han også i sin neste rapport:

Allerærbødigste rapport!

[...] I det jeg antar at dette vil interessere Deres Majestet, å gi her en liste over de valgene som har funnet sted til Stortinget: [...] Det er bemerkelsesverdig, og jeg håper som en god spådom, at av 43 valgte medlemmer, har kun 12 vært representanter i 1836.

Christiania den 21. september 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.¹⁰⁴

Det er interessant å være oppmerksom på noen av representantene i oversikten over Stortingets endelige sammensetning, slik den fremkommer hos Lindstøl.¹⁰⁵ Wedel gjentok sine optimistiske forhåpninger om en sindig og samarbeidsvillig nasjonalforsamling overfor kongen i rapportene helt fram til 2. november da valgene på det nærmeste var slutført. Trolig hadde han blant andre Jonas Anton Hielm i tankene da han gledet seg over valgutfallet. Hans spådom i september var ikke langt unna det endelige resultatet av valgene når det forelå i begynnelsen av desember.¹⁰⁶ Etter Wedels mening lovte det godt for samarbeidet med regjeringen, og han regnet med at kongen også ville verdsette det faktum at det hadde foregått en forskyvning fra antall bonderepresentanter over til antall embetsmenn. En gjentakelse av urotinget i 1836 ville han helst unngå. Utfallet av valget ville gi en klar indikasjon på hvordan sesjonen ville forløpe. Wedels vurdering om en mindre besværlig stortingsgruppe lå til grunn for hans håp om en

¹⁰⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 21.9.1838. Min oversettelse.

¹⁰⁵ Lindstøl 1914 s. 183-193. Av de nyvalgte representantene i forhold til sammensetningen i 1836 nevnes her fra Nedenes og Robygdelagets amt, jernverkseier Jacob Aall, som ikke møtte på grunn av sykdomsforfall, kapteinløytnant Thomas Konow fra Jarlsberg og Larvik amt og assessor Christian Hersleb Horneman fra Trondhjem. Et illustrerende eksempel på endringene er representasjonen fra Søndre Trondhjems amt: I 1836 var det 3 gårdbrukere og 1 embetsmann. På tinget i 1839 var forholdet det motsatte da 1 gårdbruker og 3 embetsmenn var valgt inn.

¹⁰⁶ Ibid. Av de 35 gjenvalgte representantene i 1839 nevnes her advokat Søren Anton Wilhelm Sørensen, kaptein Herman Foss, høyesterettsassessor Poul Holst og høyesterettsassessor Johan Henrik Rye, alle fra Kristiania. Videre amtmann Gustav Peter Blom fra Drammen, sorenskriver Carl Valentin Falsen fra Buskerud amt, amtmann Lauritz Weidemann og lensmann Ole Johannesen Staff, begge fra Kristians amt og advokat Jonas Anton Hielm fra Smaalenenes amt. Etter at valget var avholdt, frasa Hielm seg valget i henhold til Grunnlovens § 63. Han begrunnet det også med følgende uttalelse i et sirkulære: «Det er min faste overbevisning at min deltakelse i Stortinget under de nåværende forhold ikke ville kunne virke noget gagn, men at den enten måtte bli ganske uvirksom eller endog skadelig ved å forårsake kollisjoner der kunne hindre kanskje mulige goders oppnåelse. [...]» (Steen, s. 195.) Hielm ga med denne uforbeholdne erkjennelsen uttrykk for selvinnsikt, ironi og frustrasjon. Hielms opptreden vakte kritikk. Gårdbrukere som ble gjenvalgt høsten 1838, var bl. a. Christopher Simonsen Fougner fra Buskerud amt, Peder Jensen Fauchald og Ole Paulssøn Haagenstad, Kristians amt og fra Stavanger amt møtte Ole Gabriel Ueland, som ved siden av å være gårdbruker, var tilsatt som kirkesanger i hjembygden. Ueland ledet bondeopposisjonen for utvidet lokalt selvstyre og sparepolitikk

effektiv og rasjonell sesjon.¹⁰⁷ Ordvalgene og gjentakelsene om dette i rapportene til Carl Johan utover høsten 1838 indikerer at Wedel bevisst forberedte kongen til ikke å la seg opphisse over et mer eller mindre anstrengt forhold til Stortinget. Det var maktpåliggende for ham å legge forholdene til rette for et godt samarbeidsklima mellom kongen og Stortinget.¹⁰⁸

3.2 Feiring av 4. november og kongelige fødselsdager

Wedel var påpasselig med å bemerke overfor Carl Johan at han hadde arrangert feiring av årsdagen for den redigerte grunnloven av 4. november og kongevalget. Novembergrunnloven var overraskende lik den opprinnelige grunnloven fra mai, men med den vesentlige forskjellen at den i sin helhet var godkjent av de svenske kommissærene på egne og Hans Majestet kongen av Sveriges vegne. Det betingelsesløse kongevalget ble også gjennomført samme dag i stortingslokalene i Katedralskolens auditorium. Carl XIII av Sverige ble enstemmig valgt, og dermed var Carl XIV Johan sikret tronfølge i Norge.¹⁰⁹ Carl Johan hadde i 1814 gjort sitt inntog i Christiania 9. november, så han regnet begivenhetene denne høstmånedens som de viktigste i forbindelse med den norske konstitusjonen og unionsavtalen mellom de to rikene. Det var på ingen måte Wedel imot å feire grunnloven og unionen 4. november. Etter innledende formelle fraser som brev alltid inneholdt, skrev Wedel:

Allerærbødigste rapport!

[...] I går har jeg feiret jubileet for den lykkelige unionen av de to kongeriker med en middag for 72 kuverter på hvilket sivile myndighetspersoner, militære og geistlige har deltatt. [...]

Christiania den 5. november 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹¹⁰

Wedel var en sterk tilhenger av unionen, noe som hadde kommet klart til uttrykk helt siden årene før riksforsamlingen på Eidsvoll. Pragmatisk, rasjonell og resolutt av natur tok han

¹⁰⁷ Ibid. Av de faste representantene som møtte på Stortinget i 1839, hadde følgende vært eidsvollsmenn: Gustav Peter Blom, Jacob Aall (som ble sykmeldt), Thomas Konow, Christian Hersleb Hornemann, Lauritz Weidemann og Ole Elias Holck. Det er overveiende sannsynlig at Wedel hadde god oversikt over deres grunnholdning og om de i utgangspunktet var velvillig innstilt overfor regjeringen. På den andre siden var det bare Blom som var Wedels våpendrager siden maidagene 1814. De fire sistnevnte var svorne tilhengere av selvstendighetslinjen.

¹⁰⁸ I denne sammenhengen hadde det vært interessant å studere hva statssekretæren ved den norske avdelingen i Stockholm, Frederik Due, kunne ha korrespondert med Wedel. Men ifølge svaret i e-post datert 19/5-2016 fra RA v/arkivar Leif Thingsrud, som har undersøkt arkiv S-1003, serie E, 1209/01 og PA-1434, foreligger det ingen arkiverte brev mellom Due og Wedel fra høsten 1838.

¹⁰⁹ Frydenlund 2014 s. 289.

¹¹⁰ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 5.11.1838. Min oversettelse.

offentlig avstand fra feiring av 17. mai og beskrev det som «overdreven nasjonalforfengeligheit». Med dette fastholdte standpunktet var Wedel helt på linje med sin konge i spørsmålet om unionens fortreffelighet for Norge. Hvert år under Wedels stattholderperiode ble den gjennomførte feiringen av 4. november kommentert i rapportene til Carl Johan. Wedel var nøye med å sørge for at kongen ble godt informert om organiseringen og deltakelsen av det offisielle Norge. Wedel la vekt på å fremme synspunktet om unionens heldige virkning med den store fremgangen for Norge. Dette kan neppe ha svekket hans omdømme som kongetro og unionsvennlig i Carl Johans øyne. Den årlige feiringen var definitivt en foreteelse som skapte sympati hos kongen for hvordan Wedel utførte embetsplikten som hans øverste representant i riket. Det er trolig at feiringen ble behørig beskrevet også i brev til Løvenskiold som kunne videreformidle innholdet i sine møter med den meget innflytelsesrike statssekretæren i Stockholm, Frederik Due, og kongen.

Likeledes ble oppmerksomheten rundt kongeparets fødselsdager planlagt til minste detalj med offisielle middager og festligheter til ære for dronningen og kongen. Panegyriske taler og utbringning av skål for den kongelige fødselsdagen må ha bidratt til begeistring for kongen blant deltakerne. Et kjennetegn ved Wedels taffelarrangementer var den store gjestelisten der alle ble traktet rikelig med mat og drikke.¹¹¹ Wedel brukte større summer på slike arrangementer enn det stattholderlønnen skulle tilsi. Han brukte av egne midler til å dekke opp for utgiftene til disse selskapene, vel vitende om at det kunne bringe med seg nødvendig støtte ved senere politiske diskusjoner og samtidig bidra til at den unge nasjonens representanter kunne ha sosiale samlinger i offisielle rammer.

Allerærbødigste rapport!

[...] Jeg har hatt æren av å feire Hennes Majestet dronningens fødselsdag i går med et ball og middag for 250 personer til stede. [...]

Christiania den 9. november 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹¹²

Wedel skrev denne rapporten om nye store festligheter som hadde blitt arrangert på dronningens fødselsdag bare fire dager etter den store feiringen av unionen. Byens notabiliteter hadde deltatt i et stort antall. Kontekstuellet hadde innbydelser til slike festligheter sin misjon

¹¹¹ Steen 1972 s. 54.

¹¹² BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 9.11.1838. Min oversettelse.

ved å skape en økt velvilje i synet på stattholderens og kongens funksjon i unionen. Kongens fødselsdag 26. januar ble også storstilt feiret med fest. Samtidig var tidspunktet beleilig i forhold til åpningen av det 9. ordinære storting 9. februar 1839. De relasjonelle båndene mellom Wedel og Carl Johan må ha blitt forsterket av disse selskapelighetene.

3.3 Foranledninger til kongens besøk i Norge 1838-39

Det er sannsynlig at Wedel i sin posisjon ønsket å unngå en oppløsning *imot* Stortingets vilje, slik Carl Johan hadde gjort det tre år tidligere selv om de kongelige prerogativer ga monarken en generell oppløsningsrett. Betydningen av å ha god kontroll som kongens stedfortreder og regjerings sjef i Norge var viktig å formidle til Carl Johan. I den sammenhengen var det et taktisk godt grep av Wedel da han i stattholderrapportene fra og med den 12. november beskrev regjeringens arbeid med forberedelsene til det nært forestående kongebesøket:

Allerærbødigste rapport!

Min meget ydmyke siste rapport av 9. i denne måned.

Den mest fullstendige ro hersker overalt, og forretningene går sin vante gang.

Regjeringen er opptatt med proposisjonene for det neste Stortinget og andre saker som meget ydmykt vil bli lagt fram for Deres Majestet til avgjørelse etter hans ankomst til Christiania.

Christiania den 12. november 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹¹³

Carl Johan var på samme tid belastet med sterke politiske motsetninger blant eliten, pressen og borgerskapet da liberale ideer vokste i omfang i Stockholm. Den store krisen i kongens regjeringstid i Sverige oppstod i 1838. Regjeringen hadde opplevd sviende kritikk og motstand fra den liberale opposisjonen allerede fra 1834-35 da den tidligere redaktøren av regjeringens organ, og en av Carl Johans betrodde menn, Magnus Jacob Crusenstolpe utga *Skildringer ur det inre af dagens historia* og tidsskriftet *Ställningar och förhållanden* i 1838 der ledende menn i Riksdagen og regjeringen ble utlevert i ufordelaktige og insinuerende beskrivelser. Opptøyene i juni ble utløst av en innskrenkning av trykkefriheten i sammenheng med et personskifte i hoffkanslerstillingen.¹¹⁴ Crusenstolpe ble dømt til tre års fengsel, noe som

¹¹³ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 12.11.1838. Min oversettelse.

¹¹⁴ Höjer 1960 s. 355. Den nyutnevnte hoffkansler Hartmansdorff praktiserte en strengere holdning overfor opposisjonelle og var den som drev fram anklagen mot Crusenstolpe for misbruk av pressefriheten og majestetsfornærmelse. Kongen var først ubekvem med påtalen, men ga sitt samtykke med forbehold om garanti for en fellende dom.

etter offentliggjøringen 19. juni utløste en serie med opptøyer i Stockholm sommeren 1838. Heftige demonstrasjoner brøt ut allerede da dommen ble kunngjort i rettssalen. Den opphetede stemningen i hovedstaden hadde også bakgrunn i den liberale pressens ansvarsløse holdning og oppmuntring overfor bråkmakerne, mener Höjer. Myndighetenes og særlig kongens nervøsitet og fatale tiltak, et sviktende politikorps som nødvendiggjorde bruk av militære maktmidler, samt knapphet på matvarer med følgende prishopp bidro ytterligere til å eskalere den spente situasjonen. Tilstandene ble kritisk da overstattholder J. W. Sprengtporten opphevet kongens befaling om å sette inn militære tropper mot demonstrantene.¹¹⁵ Få dager senere ble Stockholm hær satt av militære tropper på Carl Johans ordre, men innbyggerne forandret ikke opprørsstemningen på tross av militærstyrkenes tilstedeværelse. På den andre siden må det tas med i betraktning at Carl Johan med stor sannsynlighet fryktet liknende tilstander i Stockholm slik som makthaverne i Paris opplevde i 1789-1795 og i 1830.

Dramatiske opptøyer fulgte 19. juli da Crusenstolpe skulle forflyttes til fengselet. Troppene brukte skarpe skyts mot demonstrantene under opptøyene, to personer ble drept og fem personer alvorlig såret. Opposisjonens agitasjonskraft og sterke misnøye med det etablerte konservative styret førte til flere oppløp.¹¹⁶ Carl Johans personlige reaksjon på disse tildragelsene var usedvanlig sterke. Første virkning var oppfarelse og ordre om at militærtropper skulle sammenkalles og brukes mot demonstrantene. Det heftige sinnet gikk utover sommeren over til dyp bedrøvelse og nedstemthet. Han ble fylt av mistenksomhet og bitterhet over det svenske folkets utakknemlighet. Kongens tale til regjeringen kvelden før avreisedagen 6. desember 1838 avspeilte hans opprørte stemning og ble utdypet i en detaljrik, men lite disponert tale, skriver Höjer. Kongen påkalte, i samsvar med sin selvbevisste holdning og åpenbare stolthet, oppmerksomhet for hva han hadde utrettet for Sveriges redning etter freden i Fredrikshamn, frigjøringen fra Napoleons tyranni og virkeliggjøringen av unionen med Norge. Han fremhevet den 25-årige fredsperioden, avviklingen av utenriksgjelden og «de

¹¹⁵ Ibid. s. 357-358. Overstattholder Sprengtporten oppnådde først enighet med opprørerne om å trekke tilbake det truende oppløpet mot boligen til den forhatte justiskansler Nerman som hadde avlagt dommen mot Crusenstolpe dagen før, mot at de militære patruljene også trakk seg tilbake. Etter å ha avlagt rapport hos kongen samme ettermiddag, møtte Sprengtporten de militære troppene som få timer i forveien hadde blitt utkommandert av Carl Johan til å drive vekk demonstrantene på Skeppsbron og Norrbron rett ved slottet. Sprengtporten beordret styrkene bort. Dette observerte kongen inne fra sitt vindu på slottet. Kombinert med Sprengtportens feilbedømmelse av urotilstandene var dette grunnen til at han ble desavuert av kongen som også bevirket til at det ble utstedt oppsigelsesvarsel. Men fra Stockholms borgerskap kom det mange sympatierklæringer for den velansatte Sprengtporten. Kongen fikk med denne avvisningen enda en innflytelsesrik uvenn.

¹¹⁶ Ibid. s. 359. En opphevelse av innskrenkningene i jødernes borgerlige rettigheter ble kunngjort av statssekretær Skogman uten at vedtaket var sendt på høring i Riksdagen. Selv om vedtaket var et skritt i liberal retning, kom det til nye oppløp med uroligheter i gatene på grunn av misnøye med beslutningsprosessen og den liberale pressens framstilling. Også fra konservativt hold kom det kritikk. Alvorlige opptøyer inntraff 29. og 30. august da pøbelaksjoner endte med ruteknusing på boligen til Skogman og flere kjente jødiske forretningsmenn.

betydelige summer jeg har betalt til nasjonen, og for hvilke den har å takke meg og mine lovlige arvinger».¹¹⁷ I talen understreket Carl Johan på nytt synspunktet sitt om det svenske folkets underdekning av takknemlig tilgivelse for at han i den gitte politiske situasjonen sommeren 1838 hadde gått til det skrittet å sette inn militære styrker mot demonstrantene i hovedstaden. Kongen befant seg i en ytterst presset situasjon i Stockholm, og tanken på en lang og strabasiøs reise til Norge midt i desember kan ha fortonet seg som en uviss avskjed med sine nærmeste støttespillere.

Selv kronprins Oscar følte seg tiltrukket av de liberale ideene og hadde utviklet en reformvennlig tendens i sine politiske synspunkt. Kongens misnøye med kronprinsens politiske synspunkter framkom i diplomatiske rapporter så tidlig som i 1833.¹¹⁸ Wedels rapporter ga derimot bud om fredelige tilstander i den norske hovedstaden, noe som kunne virke oppløftende på den hardt pressede monarken. Sannsynligvis fant kongen det gunstig å få vite at kollegiet i Christiania på dette tidspunktet var godt i gang med saksforberedelsene nesten tre måneder før stortingsåpningen. Beskrivelsen av forholdene i Norge må for Carl Johan ha fortonet seg som rene idyllen sammenliknet med situasjonen i Sverige. Autoriteten som Wedel utøvde i styret av det norske riket, og som han i formuleringene sine ga uttrykk for i rapportene, kan ha virket betryggende og avspennende i konteksten med Stortinget og kongen. De ubehagelige erfaringene fra Stockholm sommeren 1838 var bakgrunnen for at kongen i løpet av høsten bestemte seg for å søke roligere omgivelser med et besøk i Christiania. Det finnes ingen skriftlige kilder om planene for dette kongebesøket før i brevet fra 12. november da detaljene foreligger. Steen forklarer dette med at reisen kan ha vært avtalt i private brev mellom Løvenskiold, Wedel og kongen, men disse brevene er gått tapt, sannsynligvis brent.¹¹⁹

¹¹⁷ Ibid. s. 363-364.

¹¹⁸ Ibid. s. 361-362. I 1833 hadde Oscar anstrengt seg for å hindre påtale i svensk Høyesterett av to offiserer som var anklaget for gustavianske sympatier. Dette bidro til Oscars popularitet, men også til kongens irritasjon. Carl Johan påstod at sønnen stod i ledtog med opposisjonen. Fra dette året ble det observert en viss kjølighet i forholdet mellom far og sønn og en bestrebelse fra Carl Johans side om å holde Oscar utenfor allmenne sakers behandling. Sommeren 1837 reiste Oscar på en helsekur til Tyskland. På turen fikk han impulser fra liberale strømninger ute i Europa og i særlig grad fra de store vestmaktene. Oscar orienterte seg i moderat liberal, vestlig retning til forskjell fra farens konservative og russiskvennlige politikk. De russiske diplomatene mente at de ulike politiske holdningene mellom Carl Johan og Oscar var et avtalt spill for å tekkes de liberale kreftene. Muligens kunne dette stemme for kongens del, men ikke for kronprinsens del, mener Höjer. Den politiske motsetningen mellom far og sønn viste seg blant annet da Oscar kritiserte regjeringens og kongens avgjørelse om å la Sprengtporten fratre sin stilling.

¹¹⁹ Steen 1972 s. 192.

3.4 Embetsmenn og avlinger

I løpet av Wedels tid som stattholder ble det foretatt en rekke utnevnelser av nye embetsmenn. Når regjeringen skulle fremme innstillinger overfor kongen, delte den seg ofte i et mindretall og et flertall, noen ganger også i tre fraksjoner. Ved utnevning av militære embetsmenn var det som regel en splittet innstilling som ble forelagt kongen til avgjørelse. Det kunne komme av at det var flere innstillende instanser i slike saker, kulturen i fagmiljøet tilsa at det var naturlig med uenighet ved forfremmelse innenfor de yrkesmilitæres karrierestige eller det forhold at Carl Johan selv hadde stor kompetanse på det militære fagfeltet. Carl Johan lyttet til Wedels råd, og som oftest fulgte han regjeringens innstillinger til embeter når de var enstemmige, men det finnes noen eksempler på at han fravek disse i Wedels stattholdertid.¹²⁰ Wedel hadde ofte klare meninger om kandidatene til stillingen, og han var tydelig i sin beskrivelse og personlige kommentarer i brevene til kongen. Noen ganger kunne det dreie seg om anbefalinger av personer som regjeringsflertallet ikke ville ha, andre ganger gjaldt det motforestillinger til kandidater som flertallet ønsket seg. Rapporten av 26. oktober er et illustrerende eksempel på nettopp det.

Allerærbødigste rapport!

[...] Denne brevposten bringer Deres Majestet den meget ydmyke henstilling fra regjeringen angående utnevningen av sjef for 2. infanteribrigade som er ledig ved generaladjutant Tønnes avgang. Kommanderende general har meget ydmykt foreslått til denne stilling oberstløytnant Lowzow sjef for Hedmark infanterikorps, som han anser som den mest habile for de som aspirerer til denne stillingen som det her er snakk om. Men sjefen for Armédepartementet, statsråd Fleischer, har følt seg forpliktet til meget ydmykt å foreslå oberstløytnant Anker, fordi han har litt mer ansiennitet. Statsrådene Holst, Sibbern og Schouboe er innstilt på meningen til departementet, men statsrådene Fasting og Vogt har vært enige med meg, at oberstløytnant Lowzow burde ha preferanse fordi han er anerkjent som mer habil enn oberstløytnant Anker. Jeg våger å tilføye at jeg kjenner oberstløytnant Anker som en gjennomført hedersmann, som har en god vilje, men jeg tviler meget sterkt på om han har de nødvendige kvaliteter for å innføre den sanne militære ånd blant offiserene, og for å opprettholde den strenge disiplin i en militær brigade som er så absolutt nødvendig i fred som i krig. Jeg tror det bare vil være behov for å rette blikket på oberstløytnantene Lowzow og Anker for å la seg overtale til at den først nevnte er i besittelse av de foretrukne, nødvendige kvaliteter for å fylle enn slik stilling i hæren.

Christiania den 26. oktober 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹²¹

¹²⁰ Ibid. s. 219.

¹²¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 26.10.1838. Min oversettelse.

Kongen fulgte Wedels som stod i spissen for mindretallets innstilling, men kongen brukte et år før oberstløytnant Ditlev Lowzow¹²² formelt ble utnevnt til brigadesjef framfor Peder Bernhard Anker.¹²³ Det er interessant å merke seg hvilke argumenter Wedel benyttet for å begrunne overfor kongen hvorfor han mente Lowzow var den beste kandidaten. Hans vektlegging av arméens behov for en brigadesjef med personlige evner til å holde militær disiplin under alle forhold var sannsynligvis veloverveid og godt beregnet for å tiltale den tidligere feltmarskalken. Da Carl Johan utsatte avgjørelsen så lenge, kan det være mulig at Wedel i mellomtiden har brukt Løvenskiold som påvirkningskanal for å konkludere i saken.

Samme måned sendte Wedel en tilsvarende rapport som inneholdt regjeringens enstemmige innstilling i forhold til ansettelse av den viktige posisjonen som politisjef i byen:

Allerærbødigste rapport!

[...] Denne brevposten bringer til Deres Majestet blant et antall løpende saker, et meget ydmykt vedtak fra regjeringen med hvilket den bønnfaller Deres Majestet om å ville endelig utnevne fogden Fougner allernådigst til politisjef i Christiania, som i overensstemmelse med ordrene fra Deres Majestet i mellomtiden har utøvd funksjonen i denne stillingen siden 1. juni dette år. Regjeringen støtter enstemmig hr. Fougners kandidatur. Heldigvis, den perfekte roen som hersker her, har ikke gitt noen grunn for hr. Fougner til å vise om han innehar disse meget sjeldne kvalitetene som det er snakk om ved samfunnsmessig uro, og man må håpe at denne situasjonen aldri vil oppstå.

Christiania den 12. oktober 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹²⁴

I denne anbefalingen derimot poengterte ikke Wedel at det var nødvendig med evnen til militær disiplin, snarere det at politisjefen kunne oppvise evne til å forutse og roe ned eventuelle opposisjonelle opptøyer. Det er rimelig å tenke at Wedel hadde fått informasjon om sommerens protestaksjoner i gatene i Stockholm. Dermed passet det ekstra godt for Carl Johan med en beroligende situasjonsrapport om stemningen i Norge, og at stattholderen ikke regnet med politiske demonstrasjoner i Christiania. Hvis det derimot skulle oppstå en slik situasjon i gatene, var det viktig for kongen at politimyndighetene hadde evnen til å håndtere

¹²² SNL, dig. utgave. Oberst Ditlev Frederik von Lowzow (1790-1866), brigadesjef. Lowzow deltok i krigen mot svenskene både i 1808 og 1814. Han ble allerede ved åtte og et halvt års alder elev ved det Norske Militære Institutt.

¹²³ Ibid. Oberst Peder Bernhard Anker (1787-1849), kommandant på Kongsvinger festning.

¹²⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 12.10.1838. Min oversettelse.

urolighetene. Kongen besluttet å utnevne Gabriel Simensen Fougner til politimester i henhold til regjeringens innstilling samme høst.¹²⁵

I noen sjeldne saker forekom det at Wedel ga uttrykk for at begge kandidatene kunne oppfylle forventningene som var knyttet til embetsstillingen. Han leverte da regjeringens prioriterte innstilling der begge fikk rosende omtale uten betenkeligheter som heftet ved noen av dem. Som oftest fulgte kongen Wedels råd i forbindelse med innstillingene, selv om Wedel ikke alltid tilhørte flertallsfraksjonen. Men noen ganger utnevnte Carl Johan embetsmenn som Wedel ikke hadde stemt for. Det samme skjedde ved enkelte tilfeller på tross av enstemmighet fra regjeringen. Derfor kan det vanskelig tegnes noe entydig mønster om at kongen alltid fulgte Wedels syn.¹²⁶

Allerærbødigste rapport!

[...] Denne brevposten bringer Deres Majestet den meget ydmyke innstilling fra regjeringen angående utnevnelsen av en sjef for militærakademiet. Kommanderende general har meget ydmykt foreslått kaptein Sørensen til denne stillingen. Regjeringen er enig med generalen at den nevnte kaptein Sørensen er en meget bra mann, som er i besittelse av alle de nødvendige kvaliteter for på verdig vis å fylle stillingen, som det er snakk om. Men regjeringen har imidlertid måttet fordelaktig tilby major Garben som har utmerket seg og har vært i tjeneste siden 1810, mens kaptein Sørensen ikke fikk noen offisersgrad før i 1818. Disse to personene er kjent av Deres Majestet, og majesteten kan best dømme om hvem som bør foretrekkes. Jeg er helt sikker på at hver av dem vil styre militærakademiet til Deres Majestets og nasjonens tilfredsstillelse. Statsråd Fleischer som er svigerfar til major Garben, har naturligvis ikke tatt noen del i denne saken.

Christiania den 29. oktober 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹²⁷

Wedel henstilte i denne rapporten til regentens skjønn fordi denne kjente både Sørensen og Garben fra tidligere besøk i Christiania.¹²⁸ Dermed hadde kongen et selvopplevd inntrykk av hvem som kunne egne seg best til stillingen ved militærakademiet.¹²⁹ Valget falt på Frederik Moltke Sørensen, altså i tråd med hva den enstemmige regjeringen med Wedel i spissen hadde

¹²⁵ SNL, dig. utgave. Gabriel Simensen Fougner (1791-1863) var politimester i Christiania 1838-1845, senere sorenskriver på Ringerike. Han var suppleant for Buskerud til Stortinget i 1824.

¹²⁶ Steen 1972 s. 220.

¹²⁷ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 29.10.1838. Min oversettelse.

¹²⁸ SNL, dig. utgave. Frederik Moltke Sørensen (1800-1881), kaptein i Hærens andre våpen, kavaleriet. Frederik Moltke Sørensen var svoger av stortingspresident Søren Anton Wilhelm Sørensen.

¹²⁹ Ibid. Arkitekt og ingeniøroffiser Balthazar Nicolai Garben, (1794-1867). Han oppførte omkring 1830 bl. a. flere bygninger på Fredriksten festning, Tungegården og Det dramatiske selskaps teater i Halden. Sjef for den norske ingeniørbrigaden i 1845.

uttalt. Det var ofte nære slektskapsbånd mellom personer i elitesjiktet. Embetsutnevnelserne dreide seg også om personkunnskap og nettverk innenfor Norges elite som bestod av en relativt liten gruppe i samfunnet. Når det gjaldt utnevnelser av embetsmenn, foregikk dette ofte, men ikke alltid i overensstemmelse med Wedels anbefalinger. Dette kan tolkes som en vesentlig tillitserklæring til Wedels synspunkter og handlinger. Men det var et langt stykke igjen til at Norge skulle få oppfylt kravet om deltakelse i konsulære og diplomatiske saker.¹³⁰

Forhold av mer jordnær karakter, som for eksempel korn- og potethøsten, spilte sannsynligvis større rolle for folk flest enn hvilke embetsmenn som var blitt utpekt, eller hvordan feiringen av kongelige fødselsdager hadde foregått. Med datidens arbeidsredskaper var bonden enda mer avhengig av vær og klima for om avlingene kunne bli berget i hus før høstregnet satte inn. Utfallet av innhøstningen hadde en betydelig påvirkning for sikringen av matlagre utover i året. Behov for kornimport ga vesentlige utslag på folks og nasjonens økonomi. Wedel var opptatt av dette feltet, og han ga i flere rapporter kongen informasjon om hvordan tilstandene var landet rundt. En god potethøst kunne være et viktig grunnlag for at det ikke oppstod matmangel og følgende misnøye og opptøyer blant befolkningen. Dette argumentet kunne han bruke i rapporten, trolig for å berolige kongen:

Allerærbødigste rapport!

[...] Jeg er glad for å kunne formidle til Deres Majestet at disse nettene, som blir kalt jernnettene, har gått uten å ha gjort det minste skade på korn eller poteter. Man har overalt begynt å skjære kornet selv om været ikke har vært spesielt gunstig for å få avlingene litt etter litt i hus. Det fortsetter å se ut til at det blir en stor mengde av poteter.

Christiania den 3. september 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹³¹

Wedel mottok innberetninger fra ulike kanter av landet, og meldingene kan ha bidratt til å dempe bonderepresentantenes misnøye med forholdene ute på landsbygdene og i byene. Den unge nasjonen hadde opplevd økonomisk og befolkningsmessig oppgang siden unionen var et faktum. Dette argumentet benyttet Carl Johan senere overfor Stortinget for å understreke unionen som den lykkelige forening mellom de to riker.

¹³⁰ Höjer 1960 s. 434.

¹³¹BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 3.9.1838. Min oversettelse. Tilsvarende rapporter angående innhøstningsforholdene ble sendt 7.9.1838, 24.9.1838, 1.10.1838 og 5.10.1838. Min oversettelse.

Allerærbødigste rapport!

[...] Været fortsetter å være så fordelaktig for innhøstningen at man kan betrakte all frykt om denne saken gjort til intet. Med få unntak er rapportene fra alle kanter meget tilfredsstillende. Fra noen steder melder man at man ikke kan huske en så rik høst som den i dette året. Resultatet av kornhøsten er svært variabelt i de nærmeste distriktene, men potethøsten er meget rik. For øvrig er det ingen forhold her som gir meg grunn til å nevne noen emner i denne rapporten.

Christiania den 8. oktober 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹³²

Wedel var selv den største private jordeieren i landet og var som andre gods- og verkseiere opptatt av dette interessefeltet. Inntektene kom fra produksjonen i landbruket og på godset. Jordbruksnæringen var minst like avhengig av værforholdene den gangen som nå, og selvbergingsgraden hadde mye å si for landets økonomi. Stattholderens fortid som leder av Provideringskommisjonen i nødsårene før 1814 var et viktig erfaringsgrunnlag og preget engasjementet hans for avlingene. Dessuten kan det for Wedel ha vært et godt argument overfor kongen at en rik avling indikerte en mer tilfreds befolkning og en fredeligere stortingssesjon.

Allerærbødigste rapport!

[...] Skipsfarten er generelt meget aktiv ennå. I alle havner kommer det store transporter med korn som man tilbyr til følgende priser:

hvete: 5 á 5½ spd pr. tønne

rug: 3 1/5 á 3 3/5 spd pr. tønne

bygg: 2 3/5 á 3 spd pr. tønne

havre: 1 3/5 á 1 4/5 spd pr. tønne

Men salget er svært begrenset ettersom innbyggerne på landet knapt kjøper noe i byene på denne årstiden.

Vekslingskursen i Hamburg har vært om lag 113 % i denne tiden.

Christiania den 16. november 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹³³

I denne rapporten framgikk det at de refererte kornprisene kunne være for høye til at det ble noe videre omfang av salget om høsten. Avlingene i Norge hadde vært så gode dette året at folk ikke hadde behov for å kjøpe inn ekstra kornforsyninger til eget forbruk før det eventuelt kom til vårknipa. Informasjonen i brevet kan tolkes til at den livsviktige importen for det forventede årsforbruket av korn fungerte på grunn av de inngåtte handelsforbindelsene med

¹³² BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 8.10.1838. Min oversettelse.

¹³³ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 16.11.1838. Min oversettelse.

utlandet. Jordbrukeren og økonomen Wedel underrettet herved kongen om at regjeringen hadde full kontroll når det gjaldt matforsyningen for landet og at det derfor ikke var grunn til bekymring for opptøyer.

3.5 En linedans mellom stormaktene

Det hadde hersket misnøye på norsk side fra dag én med den svenskdominerte utenrikspolitikken. Det nasjonalliberale klimaet i 1830-årene hadde ennå drivkraft fra spenningene under gjeldsoppgjøret med Danmark, Bodøsaken og de langvarige forhandlingene om handelstraktater med andre nasjoner.¹³⁴ Mer enn noen annen sak medvirket Bodøsaken til å bevisstgjøre opinionen i Norge i forhold til å gjøre krav på større innflytelse over utenrikspolitikken. Reformkrav for å sikre norske interesser i forhold til likeverdige tollsatser og tilgang til utenlandske havner fikk stadig bredere oppslutning i politiske kretser innenlands.

Carl Johans «1812 års politik» trygget Sveriges grense mot vest samtidig som Russland ble en alliert i kampen mot Napoleon og sikret traktater med Russland, England, Preussen og Østerrike med løfte om Norge. Den geografiske posisjonen til unionsrikene tilsa etter kongens vurdering å føre en nøytralitetspolitikk i de påfølgende tiårene. Balansegangen med å føre en russiskvennlig politikk overfor den mektige landkrigsmakten i øst og samtidig sørge for gode forbindelser og handelsavtaler med Storbritannia var en krevende øvelse for den tidligere feltmarskalken. T:son Höjer beskriver forholdet slik: «Det var en neutralitet, som ej var principens utan de bristande militära och pekunjära resursernas, men som därför ej blev mindre segt fasthållen, när det verkligen gällde.»¹³⁵ Carl Johan hadde begavelse for dobbeltspillet kunst. Det fremgikk tydelig både i praktisk politikk og i hans råd til kronprins Oscar: «Cajolez la putaine á l'autre coté de la Manche, mais soyez toujours bien avec la Russie.» (Smigre horen på den andre siden av Kanalen, men hold deg alltid inne med Russland.) Etterfulgt av følgende kloke formaninger: «Ne faites la guerre á la Russie que le plus tard possible – á l'Angleterre jamais.» (Gå ikke til krig mot Russland, ikke før senest mulig – aldri mot England.)¹³⁶ I årene

¹³⁴ Kaartvedt, Alf 1995, «Selvstendighet og union», i Bjørge, Narve, Øystein Rian og Alf Kaartvedt, *Norsk utenrikspolitikks historie*, bd. 1, Oslo, s. 247-254. Gjeldsoppgjøret var en langvarig konflikt mellom unionsrikene om Norge skulle betale til Danmark hele eller deler av statsgjelden fra dansketiden. Striden med Sverige endte med at Norge alene måtte tilbakebetale gjelden over ti år, som riktignok ble redusert til 3000 riksdaler med virkning fra 1. juni 1820. Bodøsaken var opprinnelig en kriminalsak fra 1816 om noen engelskmenns smuglervirksomhet i Bodø, men endte med ydmykelse, skadeserstatning og utenrikspolitisk umyndighetstilstand for Norge. Sakene var unionspolitiske utfordringer med ringvirkninger til stortingene på 1820- og 1830-tallet.

¹³⁵ Höjer 1960 s. 261.

¹³⁶ Ibid. s. 262. Min oversettelse.

på slutten av 1830-tallet var den engelsk-russiske spenningen og manøvreringen fra Carl Johans side for å unngå deltakelse i en eventuell krig jevnt over den dominerende faktoren i den utenrikspolitiske situasjonen, slik det fortonet seg fra Stockholms horisont.¹³⁷

Utenrikspolitiske spørsmål som var viktige for Norge i årene 1815-40, ble stort sett unndratt statsrådsbehandling. Carl Johan utnyttet den muligheten som var nedfelt i § 26 og § 75g i Grunnloven, om at det var overlatt til kongen selv å forberede og gjennomføre utenrikssaker «paa den maade han finder hensiktsmæssigst».¹³⁸ Men det hendte også at kongen fant det formålstjenlig å benytte det ministerielle statsrådet, eller i det minste at han rådførte seg med den norske statsministeren i Stockholm.¹³⁹ Carl Johans saksbehandling var preget av motsatte uttalelser og vilkårlighet, noe som i sterk grad gjaldt norske anliggender.¹⁴⁰ Sett fra en annen synsvinkel kunne dette åpne muligheter for norske politikere og embetsmenn til å øve press på ham for innrømmelser og medinnflytelse. Tanken på en egen norsk utenriksmyndighet og utenriksrepresentasjon eller eget konsulatvesen startet allerede på 1820-tallet, og presset økte utover i tiårene som fulgte, til unionen endelig sprakk på konsulatsaken i 1905.¹⁴¹

Traktatfellesskapet mellom unionsrikene ble etablert først i 1827, etter at nordmennene måtte gi opp kampen for separate handelsavtaler. Ved kongelig resolusjon av 23. januar og 26. april 1836 ble det vedtatt at konsulater for fremtiden skulle utnevnes og avskjediges i kombinert statsråd. De svenske konsulene skulle avlegge ed også som norske embetsmenn. Men mistilliten til de svenske forhandlingslederne var stor fra norsk side på grunn av at norsk ekspertise ble tilsidesatt, og behandling i kombinert statsråd var tilfeldig helt fram til kgl. resolusjon 28. mai 1842 vedrørende diplomatiske forhold. Da ble det vedtatt at handelsavtaler skulle ratifiseres i sammensatt statsråd i stedet for et svensk, ministerielt statsråd.¹⁴²

¹³⁷ Ibid. s. 270.

¹³⁸ Kaartvedt, i Bjørge, Rian og Kaartvedt 1995 s. 266.

¹³⁹ Regjeringen.no Ved kgl. resolusjon av 13. april 1835 ble det fastsatt at norske diplomatiske saker skulle foredras i et ministerielt statsråd der også den norske statsministeren eller en annen norsk statsråd deltok. Diplomatiske saker som angikk begge riker, skulle foredras av den svenske utenriksministeren i kombinert, ministerielt statsråd i nærvær av ytterligere én svensk og én norsk statsråd.

¹⁴⁰ Maurseth, Per 1979, *Sentraladministrasjonens historie 1814-1844*, bd. 1, Oslo, s. 388. Allerede fra 1815 ble kombinert, ministerielt statsråd tatt i bruk for å behandle saker som var viktige for begge rikene. I det som ble benevnt som svensk-norsk kombinert statsråd, hadde svenskene initiativet og tre norske ministre ble tilkalt det svenske statsrådet for saksbehandling. I norsk-svensk statsråd ble tre svenske ministre tilkalt det norske statsrådet bestående av fire ministre der den aktuelle saken med stor betydning for norske interesser ble behandlet. Men i tiden 1824-1844 ble det aldri holdt norsk-svensk statsråd i Sverige.

¹⁴¹ Höjer 1960 s. 402.

¹⁴² Ibid. s. 403.

Storbritannia, Nederlandene, Danmark og Frankrike var hovedmarkedet for norsk trelast på 1830-tallet, mens etterspørselen etter norsk fisk var størst i Russland, middelhavslandene og Sverige. Utenrikshandelen var viktig for å skaffe den unge nasjonen sårt tiltrengt kapital og kredittmuligheter.¹⁴³ I en stattholderrapport fra Wedel i september 1838 beskrev han to samarbeidsområder som hadde betydning for norske forhold og handelsforbindelser med utlandet:

Allerærbødigste rapport!

[...] Professor Holst har nettopp returnert fra sin sjøreise som han har utført i overensstemmelse med de nådige ordrene fra Deres Majestet til England, i Nederlandene, til Frankrike, til Sveits og til Tyskland. Han har rapportert en stor mengde opplysninger angående fengslene og tvangsanstaltene, med hvilke han har foretatt med den iver og flid som kjennetegner ham. [...] Den franske konsul, La Roquette, har sendt til meg på vegne av den norske regjeringen, fra marineministeren i Frankrike, en samling praktfulle nautiske beskrivelser med delen av sjøkart fra utgivelsen *Pilote français* som akkurat har utkommet. De består av tre sammenhengende bind og av 22 kart på ark med tavlene over observasjonene over tidevannet som de er avhengige av. Jeg har sendt denne samlingen til biblioteket til marinebasen i Fredriksvern. Jeg er overbevist om å handle ifølge Deres Majestets vilje når jeg lar sende til den nevnte konsul noen få kart som er publisert her eller som utkommer i fremtiden. [...]

Christiania den 14. september 1838

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹⁴⁴

Wedel understreket betydningen som utviklingen av straffeanstaltene og et godt kartgrunnlag i andre land har for norske interesser i denne rapporten.¹⁴⁵ Han tillot seg å sende norske kart til franske myndigheter uten å spørre kongen først. Det tyder på en selvbevissthet i forhold til egen posisjon og autoritet, som i denne rapporten kom til uttrykk i beskrivelsen av konkrete handlinger. Wedel kalkulerte med at han ikke løp noen risiko for kritikk fra Carl Johan. Han hadde formulert seg slik at han anslo at det var i overensstemmelse med kongens *vilje* siden han ikke brukte ordet *ordre* da han informerte om sin sending av norske kart, antakeligvis sjøkart, til konsul Alexandre de la Roquette i Christiania.¹⁴⁶ Kartene som Wedel sendte til den

¹⁴³ Kaartvedt, i Bjørge, Rian og Kaartvedt 1995 s. 258 og 270.

¹⁴⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 14.9.1838. Min oversettelse.

¹⁴⁵ SNL, dig. utgave. Frederik Holst (1791-1871) var i 1817 den første dr. med. ved universitetet i Christiania. Holst var stadsfysikus i Christiania fra 1818-1824 og professor i farmakologi, toksikologi og hygiene fra 1824. Han reiste på offentlig bekostning for å undersøke fengselsforhold i Europa. Holst nedla et betydelig arbeid for et bedret psykiatri- og fengselsvesen og var en av pådriverne for byggingen av Botsfengselet, Gaustad sykehus og Rikshospitalet.

¹⁴⁶ Thue, Henning Junghans 1845, *Norske Universitets- og Skole-Annaler*, bd. 3, Kristiania, s. 172. Alexandre Dezos de la Roquette (1784-1868) var fransk konsul i Christiania i årene 1836-1839.

franske konsulen, betraktet han som en gjenytelse for den kartsamlingen han hadde mottatt og overført til Fredriksvern.¹⁴⁷

I denne internasjonale konteksten er det interessant å følge Wedels kommentarer til praktiske barrierer i sammenheng med handelen med Frankrike:

Allerærbødigste rapport!

[...] De svenske og norske skip blir ikke like gunstig favorisert i Frankrike som de franske skip. Deres Majestet har vært elskverdig og instruert misjonen i Paris om å innlede forhandlinger om en kommersiell avtale grunnlagt på de samme prinsippene om fullstendig gjensidighet slik som det har blitt etablert i handelsavtaler som Deres Majestet nådigst har sluttet med Storbritannia, Danmark, Preussen etc. Men disse forhandlingene ble avbrutt av revolusjonen i 1830 og av begivenhetene som fulgte dette. Regjeringen har tillatt seg meget ydmykt å uttrykke den mening som man ennå erindrer i dag, å bønnfalle Deres Majestet om å ville ordonnere gjenopptakelse av disse nevnte forhandlinger. For øvrig ingenting av interesse har funnet sted her hverken i regjeringen eller i det offentlige.

Christiania den 28. september 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹⁴⁸

Wedels henvendelse i denne rapporten omfattet både svenske og norske fartøyers vilkår i franske havner. Han inkluderte *begge* nasjonenes handelsskip i teksten, ikke bare de norske. Dette var et smart trekk av Wedel for at han skulle kunne vekke kongens interesse for saken og vise at også *svenske* skip led like mye som de norske under ulike konkurransevilkår når de ankom havner i Bernadottes tidligere hjemland. Handelsredere hadde lenge vært underlagt ekstra høye tollsatser ved innførsel av norsk trelast til England. Wedel hadde i mange år, både av egen interesse og som utsendt offisiell forhandler med engelske politikere, engasjert seg i den kompliserte tollsaken uten å få gjennomslag for sitt syn hos den britiske utenriksministeren. Henstillingen i rapporten var formulert slik at den var begrunnet ut ifra et felles mål for begge unionsrikenes handelsskip. Wedel kunne dermed regne med å ha en god sak overfor Carl Johan i forbindelse med det inngåtte traktatfellesskapet. Dette var en parallell til den stadig aktuelle konsulsaken og viste at samarbeidsklimaet som inntrådte ved Wedels overtakelse av stattholderembetet, ble vesentlig bedre. Utviklingen fastslo at utnevnelser og avskjedigelser av konsuler gikk over fra saksbehandling i svensk statsråd til sammensatt,

¹⁴⁷ SNL, dig. utgave. Fredriksvern var hovedbase for den norske krigsflåten og marinen fram til 1850. Hele området som i dag heter Stavern, hadde i perioden 1799-1930 samme navn som orlogsstasjonen Fredriksvern.

¹⁴⁸ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 28.9.1838. Min oversettelse.

ministerielt statsråd der den norske regjeringen var representert. Konsulene måtte med denne endringen også avlegge en spesiell ed som norske embetsmenn.¹⁴⁹

3.6 Økonomiske utfordringer

Stortinget fikk større myndighet over statsbudsjettet på slutten av 1830-tallet enn det hadde hatt i de første tiårene etter 1814. Ennå stod mye igjen, men de folkevalgte kom ikke i noen alvorlig konflikt med konge og regjering når det gjaldt økonomiske spørsmål. Den nye budsjetteringsmåten som fant sted, innebar en utvikling mot mer spesifiserte budsjetter. Det gjaldt blant annet militærbudsjettet og tollbudsjettet, som det ble arbeidet med under forberedelsene til stortingssesjonen i 1839. Men regjeringen forutsatte at kongen fremdeles hadde bevilgningsrett i enkelte saker. Det skjedde også i slutten av desember 1838 da kongen besluttet at det skulle bygges nytt dampskip med kanoner for marinen ved Horten Verft etter innstilling fra regjeringen. Samtidig bestemte kongen at seks av de gamle krigsskipene skulle selges som handelsskip. Men begge disse resolusjonene fattet kongen uten samtykke fra Stortinget, som ennå ikke hadde trådt sammen. Det var to klare brudd på Grunnloven. På den annen side var regjeringens rådende holdning i bevilgningssaker at den anerkjente Stortingets myndighet og at den også i noen saker gikk videre enn stortingsflertallet.¹⁵⁰

På senhøsten 1838 kom spørsmålet om offentlig avlønning av geistligheten opp til diskusjon som forberedelse til saksframlegg for det kommende Stortinget.¹⁵¹ I en rapport til kongen uttrykte Wedel sin vurdering av sakskompleksiteten slik:

Allerærbødigste rapport!

[...] Denne kurerposten bringer Deres Majestet en ydmyk henstilling fra regjeringen angående spørsmålet som lenge har blitt diskutert, om man skulle gi et reglement for betaling ut ifra funksjonen til prester og hvilke regler som skulle være naturlige. På den ene siden har man lenge ønsket regler som kunne sette grenser for grådigheten til noen av de geistlige, og på den andre siden kunne anvende et reglement for å sørge for en anstendig lønn til presteskapet i sin alminnelighet. Etter at denne saken hadde blitt behandlet av en kommisjon, som ga en innstilling i 1835, har man bedt om meningen til biskopene, og disse meningene ble innlevert til den nevnte kommisjon, som ga en ny, modifisert rapport i 1836. Kirkedepartementet har trodd på å måtte gi presteskapet og myndighetene en anledning til å uttale seg ved en rapport om arbeidet til den nevnte kommisjonen. Resultatet er at majoriteten har uttrykt seg imot enhver regulering,

¹⁴⁹ Kaartvedt, i Bjørge, Rian og Kaartvedt 1995 s. 267.

¹⁵⁰ Steen 1972 s. 254, 258 og 266.

¹⁵¹ Ibid. s. 256.

prinsipielt fordi relasjonene mellom presteskapet og deres menigheter er av en helt spesiell natur og må være grunnlagt på en gjensidig velvilje, og minoriteten som uttalte seg for en regulering, har lagt fram beskrivelser om forskjeller og om motsetninger at det synes umulig derav å trekke en konklusjon. Etter at regjeringen har vurdert denne saken nøye, har den enstemmig anbefalt å måtte henstille til Deres Majestet at ingen proposisjon om dette emnet som er så vanskelig og delikat, skal bli lagt frem for Stortinget.

Christiania den 2. november 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹⁵²

Saken angående presteavlønning dreide seg om hvorvidt prester skulle lønnes av staten på vanlig måte istedenfor å leve av avgifter, sportler, offergaver og gårdsdriften lokalt. Wedel ga kongen i denne rapporten en oversikt over den foregående saksbehandlingen som inkluderte høring av de berørte partene, men han var skeptisk til å fremme saken slik den fremstod med sterke fronter på det tidspunktet. Wedel la ikke skjul på sin oppfatning av noen presters grådighet som han ville til livs ved å innføre et nytt reglement for avlønning. Men utsiktene til en opprivende og endeløs diskusjon i Stortinget fikk regjeringen til å fraråde kongen en resolusjon i denne saken. Hensynet til å unngå en mulig konflikt med påfølgende krise i den kommende stortingssesjonen veide tyngst, og saken ble dermed utsatt. En omlegging av systemet for presteskapets inntekter ville medføre en ikke ubetydelig utgiftspost i statsbudsjettet, men Wedel vurderte en potensiell endring som en mer rettferdig ordning og at staten hadde god økonomi til å dekke merkostnadene. Men dette spørsmålet ble ikke løst før på slutten av 1800-tallet.¹⁵³

Wedel var veldig nøyaktig med å gi finansielle opplysninger til kongen. Han demonstrerte sin kompetanse på dette feltet overfor Carl Johan og at han hadde full kontroll over økonomien. Wedels faglige innsikt må ha vært en medvirkende faktor til at Carl Johans tillit var gjenopprettet siden forholdet på begynnelsen av 1820-tallet.

Allerærbødigste rapport!

[...] På nytt har regjeringen fastsatt vekslingskursen i tollen til 113 %. Den betydelige forskjellen som har eksistert mellom vekslingskursene, som banken har benyttet for sedlene (112 %), og vekslingskursen notert på børsen, som har steget med noen ganger inntil 5 poeng, har hatt den effekten at bankens fond i sølv har minsket med omtrent

¹⁵² BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 2.11.1838. Min oversettelse.

¹⁵³ Saken ble løst ved lov av 1897 om prestenes lønn som innebar en forordning om at prestene skulle være kommunalt ansatte og være garantert et lønnsnivå. I tillegg hadde prestene fortsatt lov til å ta imot private gaver og offer.

332.000 spd og at direksjonen i banken har redusert fondene som er satt i sirkulasjon ved diskontering av det dobbelte i sedler, det vil si omtrent 466.000 spd. Denne reduksjonen har likeledes frembrakt litt uro i befolkningen, og diskontotrekket har gått opp med inntil 1 á 1½ % pr. måned. Regjeringen har derfor ment å måtte bruke 300.000 mark som Finansdepartementet har deponert i hendene på bankierer i Hamburg og Altona Bank for å minske denne uroen. Slik har Finansdepartementet i alt brukt 496.000 spd i sølv og 377.000 spd i verdipapirer for diskontering, og disse summene skaper følgelig en inntekt på 6 á 7 % pr. år istedenfor at de ikke skaper mer enn 3 % når de er mellom hendene på utenlandske banker. Foruten de nevnte summer så har Finansdepartementet lånt ut omtrent 170.000 spd til kjøp av korn i 1837 og de første månedene av dette året. Denne summen gir en avkastning på 4 %, og summen vil bli tilbakebetalt i løpet av et halvannet år. [...]

Christiania den 23. november 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹⁵⁴

Wedel begrunnet i denne rapporten regjeringens og departementets disposisjoner for å ivareta rikets finanser i et relativt uforutsigbart og sensitivt marked. Med bakgrunn som godsbestyrer og landets finansminister i de sju første årene etter 1814, hadde han lang erfaring og kunne dermed uttale seg med faglig tyngde i økonomiske spørsmål. Wedels resonnementer i finanssaker ble vektlagt av Carl Johan. Når Stortinget var samlet, fulgte Wedel budsjettbehandlingene med stor oppmerksomhet. Kongen ble sjelden plaget med detaljer fra disse forhandlingene av Wedel, selv om stattholderen mente at økningen av statens utgifter var beskjedne i forhold til landets økonomiske ressurser. Regjeringen registrerte Stortingets uvilje mot utgiftsøkning, og Wedel beklaget overfor kongen at Stortinget var preget av sparsommelighet på tross av en solid nasjonaløkonomisk utvikling.

I perioden fra 1800 og fram til 1838 hadde det oppstått hele femten bybranner rundt omkring i Norge.¹⁵⁵ Wedel var opptatt av lokalsamfunnets innsats når katastrofer rammet befolkningen. Tre uker før kongens norgesbesøk, inntraff ulykken i Drammen.

Allerærbødigste rapport!

Jeg er lei for å måtte melde til Deres Majestet at det brøt ut en ildebrann i den nordlige delen av Drammen som heter Bragerne, om natten mellom 22. og 23. denne måneden, og den har i løpet av et kort tidsrom på omtrent 5 timer ødelagt 20 boliger med magasiner og andre bygninger som der hørte til. Det synes at man under ledelse av amtmann Blom har gjort alle mulige anstrengelser for å stoppe ilden, men dessverre så

¹⁵⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 23.11.1838. Min oversettelse.

¹⁵⁵ www.kunsthistorie.com Bergen i 1830, Fredrikstad i 1836 og Stavanger i 1833 var de tre siste av byene som var blitt rammet før bybrannen på Bragerne. Nøyaktig et halvt år tidligere hadde seks hus brent ned til grunnen på Landfalløya i Drammen.

er gatene meget smale og alle husene var utelukkende bygd av tre i den delen av Bragernes hvor brannen fant sted. Nesten alle ødelagte hus tilhørte handelsmenn, men man kjenner ennå ikke beløpene i forbindelse med tapene man har måttet ta. Man tror at ingen har blitt hverken drept eller såret. Så snart som detaljene angående denne brannen blir kjent for meg, skal jeg ha den ære å skrive det inn i min meget ydmyke rapport til Deres Majestet. For øvrig hersker det fullstendig ro overalt her, og sakene går sin vante gang.

Christiania den 26. november 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹⁵⁶

I likhet med bekymringer for utfallet av årets avlinger deltok Wedel med stor oppmerksomhet i forbindelse med de ansvarlige tjenestemennenes registreringsvirksomhet og iverksetting av nødvendig hjelpearbeid i sitt distrikt. Omfanget av skadene berørte i en viss grad også det offentlige funksjon i saken. Informasjonen som ble sendt til kongen, kan ha gjort inntrykk på «hans faderlige velvilje» om å bidra med økonomisk støtte til familiene som hadde mistet sine hus rett før vinteren satte inn.

Allerærbødigste rapport!

[...] Hr. Due har gitt meg beskjed om at Deres Majestet med den vanlige sjenerøsitet har autorisert meg til å bruke 500 spd av Deres Majestets særlige fond til hjelp for de som har lidd ved brannen i Drammen. Jeg har for øyeblikket hatt en samtale med amtmann Blom angående bruken av denne summen, og resultatene av våre overveielser er at vi ikke tror å måtte gjøre bruk av Deres Majestets sjenerøse tilbud før vi har sett en liste over de skadelidende med en detaljert forklaring av deres situasjon, med unntak av et par av personene, de som har lidd i brannen, og som hører til klassen av handelsfolk, og som ikke vil anstendig kunne akseptere almissen, og et par stykker av de brannlidte tilhørende en lavere klasse, som var tilstrekkelig forsikret og alle deres møbler og verktøy har blitt nesten fullstendig reddet.

Christiania den 3. desember 1838.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹⁵⁷

Rapporten inneholdt en oppdatering av forholdene etter brannen og samtidig en beskrivelse av det mulige behovet for å benytte deler av erstatningsbeløpet som kongen gavmildt hadde stilt til disposisjon for de skadelidende. Kongens gavmildhet overfor nordmenn er vel kjent. Store beløp ble gitt av kongens private kasse, ofte i sammenheng med bybranner, uår og feilslått

¹⁵⁶ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 26.11.1838. Min oversettelse.

¹⁵⁷ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 3.12.1838. Min oversettelse.

fiske.¹⁵⁸ Wedel ga en nøktern redegjørelse av situasjonen, underforstått at midlene skulle bli fordelt etter et realistisk behov. At kongemaktens øverste myndighet engasjerte seg i skadeomfanget i forbindelse med brannen og lokalsamfunnets behov for erstatninger kan ha hatt sin misjon på flere nivåer: For det første det rent akutte behovet for rehabilitering blant befolkningen som var rammet. Dernest var det viktig i forhold til synliggjøring av rollen til statens ombudsmann, amtmann Blom, som fikk en sentral funksjon i nær kontakt med Wedel under organiseringen av hjelpearbeidet og gjenoppbyggingen. Dessuten viste Wedels håndtering av saken at hans allianse med kongen medførte en rask reaksjon med hensyn til å overbringe kongens ønske om økonomisk bidrag og hans uttrykk for medlidenhet og omsorg for sine innbyggere i distriktene. Aksjonsformen kunne tjene til kongens popularitet og i tillegg en befestning av forbindelsen mellom Wedel og Carl Johan. For øvrig ga Wedel i samme rapport forsikringer til Carl Johan om at han ville sende en ekstraordinær kurerpost i møte med kongens reisefølge dersom det oppstod en sak som var for stor til at regjeringen kunne avgjøre den alene, forutsatt at den ikke kunne vente til kongen ankom Christiania. Dermed forsterket stattholderen en tillitsvekkende holdning i forholdet mellom den overordnede og ham selv. For regenten personlig lovet det godt for den nær forestående reisen vestover, ikke minst sett i perspektivet av de politiske forholdene hjemme i Stockholm.

3.7 Carl Johan til Norge

Hvordan ble de wedelske rapportene med opplysningene om sakenes gang i regjeringen, de pågående valgene til Stortinget og beskrivelsene om ulike forhold i samfunnet for øvrig mottatt av Carl Johan? Det er mangelfullt med kilder fra høsten 1838 som kan belyse dette spørsmålet. Det finnes ingen brev fra Carl Johan til Wedel for perioden fra 1. september til 20. desember 1838. For 1839 foreligger det noen få brev fra Carl Johan til Wedel. Det eksisterer heller ikke noen korrespondanse mellom den norske statsministeren ved stockholmsavdelingen og Wedel Jarlsberg.¹⁵⁹ Rapportene fra Wedel videre utover høsten 1838 gir i beste fall en del av bildet.

¹⁵⁸ Maurseth 1979 s. 382. Hovedtendensen var at kongen var rausere enn regjeringen, noe som kan tillegges motivet om politiske investeringer for å vinne popularitet og tilhengere i Norge.

¹⁵⁹ E-post fra Riksarkivet i Norge v/arkivar 29.1.2016 og 17.2.2016 med referansenr. 2013/28651. Ved skriftlig henvendelse til Riksarkivet fikk jeg klarlagt at arkivet etter Wedel er detaljregistrert og består av konsepter av kun stattholderrapportene og noen få brev fra Carl Johan til Wedel fra 1839. E-post fra Riksarkivet i Sverige v/1. arkivar 27.11.2015, 16.2.2016 og 19.4.2016 med referansenr. RA dnr. 42-2015/11996. Ved skriftlig henvendelse til Riksarkivet i Sverige ble det konstatert at det i Slottsarkivet finnes kun kilder med norske statsregnskaper, men ingen brev fra Carl Johan eller Løvenskiold til Wedel for høsten 1838.

Wedels rapporter til Carl Johan ga tydelig uttrykk for at han anså utfallet av stortingsvalgene som ble innmeldt fra valgdistriktene høsten 1838, som gunstige i forhold til at saksbehandlingen i det neste Stortinget kunne bli roligere og mer effektiv. Etter Wedels vurdering lovte det godt for saksbehandlingen i Stortinget og regjeringens videre arbeid at det hadde foregått en forskyvning til fordel for antall embetsmenn på bekostning av bønder som representanter til Stortinget. Hans stadige gjentakelser av dette fenomenet var tydelig beregnet til å vennligstille kongen overfor Stortingets avgjørelser, og dette forholdet kan ha bidratt til Carl Johans oppfatning om en stattholder som manøvrerte taktisk og funksjonelt mellom statsmaktene. Den samme virkningen er det sannsynlig at beskrivelsene i rapportene angående det nær forestående kongebesøket i Christiania hadde. Wedels understreking av at det hersket ro og orden i Norge og at begeistringen for Carl Johans besøk var stor, må ha skapt økt sympati for Wedels evne til å ha kontroll i samfunnet. Den relative roen i opinionen som Wedel hadde beskrevet i sine rapporter, må ha virket oppløftende på Carl Johan. Tilstanden i den svenske hovedstaden denne høsten var ikke like fordelaktig.

Det var forbundet med atskillig forventning og spenning at kongen la ut på en anstrengende reise gjennom Sverige midt i desember måned etter en turbulent sommer og høst i Stockholms politiske liv. Wedel og regjeringsapparatet hadde gjort sine forberedelser for at kongens besøk i sitt vestre rike skulle bli gjennomført på en høytidelig og hensiktsmessig måte.

Allerærbødigste rapport!

Jeg er meget glad over å kunne meddele Deres Majestet ved denne ekstraordinære post, at siden min siste meget ydmyke rapport av den 3. denne måneden har ingen hendelse som fortjener Deres Majestets spesielle oppmerksomhet funnet sted. Den mest perfekt ro hersker overalt, og jeg våger å tilføye at man med allmenn og oppriktig glede ser frem til Deres Majestets ankomst. Min bror Ferdinand vil utføre Deres Majestets nådige ordrer i Blomsholm, og jeg forsikrer at det gjør ham lykkelig å overbringe min meget ydmyke hyllest i Svinesund sammen med statsminister Løvenskiold, statssekretær Due, generalmajor Spørck, admiral Müller etc., etc.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg¹⁶⁰

¹⁶⁰ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 13.12.1838. Min oversettelse. Blomsholm var kongens gods nordøst for Strømsund. Reiseruten fra Stockholm hadde gått via Nyköping, Norrköping, Linköping, Stjarnsund, Mariestad, Vänersborg og Uddevalla til Svinesund, skriver Höjer i *Konungatiden* på side 363. Johan Henrich Spørck (1778-1849) var generaladjutant hos kongen fra 1828 og generalmajor og sjef for generalstaben fra 1832. Jochum Nicolai Müller (1775-1848) var kontreadmiral og sjef for Marinekommandoen fra 1836. Müller ga for øvrig impulsen til stiftelsen av *Det søemilitaire Samfund* i 1835. Jf. også BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 30.11.1838. Kongens besøk til Norge var også omtalt i en tidligere rapport der majestetens ankomst ble ønsket med en ekte glede, og som hele nasjonen ventet på med stor utålmodighet, slik det er beskrevet.

Da kongen ankom Norge, ble han møtt med jubel fra folket og ridende eskorte bestående av frivillige bønder hele veien fra svenskegrensen til Christiania i dagene 18. til 21. desember. Carl Johan ble ledsaget av blant andre Wedel på reiseruten fra Svinesund. Mottakelsen i Christiania var storslått: Begeistrede folkemasser samlet seg langs veiene fra Ekeberg, over Vaterlands bro og inn i bykjernen. Hovedstadens brannkorps, borgervæpning og garnisonen dannet espalier langs gatene, og en imponerende, opplyst æresport var reist over Storgaten. Husene var illuminerte, og jublende innbyggere hilste kongen denne kalde desemberkvelden.¹⁶¹

Dagen etter ankomsten var det stor mottakelse i Paleet der kongen bodde under oppholdet. Wedel holdt offisiell middag klokken seks, og taler som hyllet kongen og hans velgjerninger, unionen og samarbeidet mellom folkene, ble høytidelig framført. Carl Johan var i perlehumør. Regien for inntoget og oppholdet til kongen var det Wedel som stod for. Selv Henrik Wergeland ga sin hyllest overfor kongen i sitt nyskrevne dikt *Kongens Ankomst*, som ble lest og oversatt til fransk.¹⁶² Wergelands høystemthet i dette diktet og ellers i hans omtale av kongens personlighet, særlig etter at flaggsaken var avgjort, kunne ha sin bakgrunn i smiger blant annet for å oppnå en embetsstilling. Han hadde kjøpt et lite hus i Grønlien på Ekeberg, skulle gifte seg og trengte penger. Han søkte flere presteembeter, men ble aldri innstilt til noe kapellani. Regjeringen ved kirkeminister Holst ville ikke gi Wergeland en embetsstilling. Man var utrygg på hva en frittalende Wergeland ville kunne komme til å bruke talerstolen i kirken til. Av moralske grunner ønsket heller ikke statsråd Diriks å støtte Wergeland, men han håpet at Carl Johan skulle skjære igjennom og gi ham en pretestilling. Wergeland ble i mars 1839 tildelt en årlig pensjon på 200 spd om året i to år av kongens private kasse. Wergeland hadde et ambivalent forhold til Carl Johan. Han var både en beundrer av personen Carl Johan og samtidig en av de skarpeste kritikerne av politikken hans. Men etter at flaggsaken var brakt i orden i 1838, ble han oppfattet som mer forsonlig i sin holdning overfor kongens politikk. En

¹⁶¹ Steen 1972 s. 196.

¹⁶² *Morgenbladet*, 10.1.1839.

Tør en bannlyst Harpe lyde?
Hvo vil Flodens Flugt forbyde?

Paa dens Vover end ei flommed
Troløs Priis for Kongedømmet.

Frihed, Kjærlighed og Smerte
tonte fra dens Aandehjerte.

dreining fra radikalisme og liberalisme over til moderat politisk agitasjon hos Wergeland kan ha vært en tilsiktet effekt fra kongens side. Trolig kom tildelingen som en kombinasjon av behovet for erkjennelse og uskadeliggjøring. Selv forklarte Wergeland sin aksept av tilbudet med at han ville bruke pengene til folkeopplysning. Tilretteleggingen og gjenklagen som mottakelsen av kongen fikk blant folket og de offisielle representantene, var et godt utgangspunkt for de kommende forhandlingene i Stortinget og i regjeringen.

Mens hjemme i Sverige, der kronprins Oscar ledet møtene ved regjeringens bord under kongens fravær, oppviste tronfølgeren en betydelig virksomhet med fornyet kraft og energi for liberale reformer.¹⁶³ Han karakteriserte regjeringen som ekspederende i stedet for regjerende i sin politiske dagbok fra desember 1838.¹⁶⁴ Samtidig pleiet han høflig og høytidelig forholdet til sin far i brev fra Stockholm:

Min kjære pappa.

[...] Løytnant Pettersen som har ankommet i går, har levert meg ditt brev av 22. denne måned. Vi har opplevd en meget behagelig tilfredshet i det vi fikk høre om din lykkelige ankomst i Christiania, og risikoen som du har løpt ved nedstigningen av fjellene i Svinesund og vi har satt enda mer pris på gleden ved å få vite at denne lange og farlige reisen i en årstid som er krevende, ble avsluttet med en rimelig bra tilfredshet i alle rapportene. [...]

Stockholm den 27. desember 1838.

Din vennlige sønn

Oscar.¹⁶⁵

Oscar I skrev 35 brev til sin far kongen i Christiania i perioden fra desember til mai. Ved en systematisk gjennomlesning av disse brevene i Bernadottearkivet fant jeg at de inneholder beskrivelser av de politiske forholdene og saksgangen i Sverige, men derimot ingen passasjer om norske anliggender. Underretningene fra slottet kan tolkes som klare meldinger om at styringen ble tilfredsstillende ivaretatt av kronprinsen og kan ha vært ment å virke beroligende på kongens helse og humør. I tillegg var det rent informasjonsmessig påkrevd å holde Carl Johan oppdatert i tilfelle urolighetene i hovedstaden skulle blusse opp igjen. På den annen side er det påfallende at Oscar ikke stilte noen spørsmål av politisk karakter om aktuelle norske

¹⁶³ Höjer 1960 s. 366. Oscar bidro til den offentlige debatten med to artikler i avisen *Statstidningen* der han drøftet folkeskole spørsmålet og spørsmålet om kommunalt selvstyre etter modell av den nylig innførte norske Formannskapsloven. Kronprinsen markerte seg med en reformiver mens kongen var på sitt lange norgesbesøk, især hans initiativ i forbindelse med spørsmålet om næringsfrihet og utredning av tollavgiftene.

¹⁶⁴ Ibid. s. 362.

¹⁶⁵ BFA, Oscar og Joséphines arkiv, vol. 1, brev Oscar til Carl Johan, 27.12.1838. Min oversettelse.

saksforhold i løpet av det halve året som faren oppholdt seg i det vestre av unionsrikene. Som arvefølger hadde Oscar lært seg å tale og skrive norsk, og han brukte det språket når han var i Norge. Men det var forretningsførselen i Sverige som opptok hans oppmerksomhet. Sett fra Oscars side måtte han være forberedt på å overta styringen dersom den egenrådige kongen plutselig skulle falle fra i en alder av 75 år. Hensynet til pressens og opinionens omdømme av kronprinsen var en ikke ubetydelig faktor som han sørget for å forsterke ved å demonstrere sin opposisjon mot farens mer konservative regime både i innenriks- og i utenrikspolitikken.

Carl Johan kan presumtivt ha tenkt fra sin plass i Christiania at det var viktig å informere om sine standpunkter og instruere Oscar når det gjaldt indre svenske saker og samtidig understreke en konstruktiv og omsorgsfull tone i omtalen av den nære familien. Hans nyttårsbrev på slutten av året 1838 er et eksempel på det:

Min kjære Oscar.

Ditt brev av den 27. har ankommet meg i dag. Jeg er meget glad for å få vite at din helse er god. For dette takker jeg forsynet. Jeg har med glede fått vite av Joséphine at du hadde tatt med dine to eldste til gudstjeneste i den store kirken 1. juledag. Disse minnene risser seg inn i mine tanker fra barndommen og de ord som ble uttrykt fra prekestolen midt i en tallrik lytterskare, som ikke kunne skape annet enn mektige kristne inntrykk på unge sjeler. Jeg takker deg min kjære venn, for at du forbereder dem tidlig til handlinger, som ved å oppdra barnas sjel forsterker deres karakter.

Som familiens overhode beskrev Carl Johan her sine tanker om etterkommerne i et retrospektivt og et framtidsrettet perspektiv. Hans forsterkning av det moralske aspektet overfor sønnen fant han på sin plass å kommentere ved denne anledningen. Brevet gir samtidig et innblikk i unionskongens nødvendige oppmerksomhet på det offisielle og det private planet overfor kronprinsen. En tolkning kan være at han redegjorde for besluttomheten i en norsk, finansiell sak, mens han ga Oscar ansvaret for å vurdere formuleringene når det gjaldt interne svenske saker nettopp for å bevare tillitsforholdet til ham:

Jeg har allerede bestemt noen detaljerte forordninger til Stortinget og i regjeringen. I går har jeg bestemt at jordskatten slett ikke vil komme på budsjettet for de tre neste år. Disse inntektene som Himmelen har skjenket oss, gjør meg i stand til å begunstige jordeierne disse godhetene av hvilke den overøser oss med. Administrasjonen vil bli meget enkel og nedbetalingen av den offentlige gjelden vil likeledes gå sin ordinære gang, forutsatt med Guds hjelp, at vi vil kunne fortsette å bevare roen. [...] Du vil her finne vedlagt den notisen som jeg har diktert og som skal være rammen for det konfidensielle svaret som baron Stjerneld skriver til grev Uarte. Du må konferere dette

med baron Stjerneld og jeg overlater til deg et visst spillerom å utforme sammen med ham dette svaret. [...]

I nyttårsbrevets siste avsnitt oppsummerer kongen sine tanker om familien slik:

Jeg har tenkt på Joséphine og på deg, og jeg påkaller henne nå for at hun skal bre ut sin beskyttende hånd over dere alle, og for en fortsettelse av dette gode året og det livsløp som disse årenes godhet er utsett for dere. Jeg omfavner deg også ømt idet jeg uttrykker at jeg elsker deg.

Christiania den 30. desember 1838.

Charles Jean.¹⁶⁶

Familielivet var ikke uproblematisk. Den rosende omtalen av svigerdatteren kan ha sin bakgrunn i det forholdet at hun var en vesentlig forutsetning for at kongefamilien kunne holde sammen. Carl Johans positive betraktning overfor henne kan ha hatt en dobbelt betydning i sammenheng med dynastiets framtid. Forholdet mellom Carl Johan og dronning Desirée var kjølig, men vennlig. Av større betydning for ham var forholdet til arvtakeren og videreføringen av den posisjonen som han hadde oppnådd i sitt eventyrlige livsløp. I Carl Johans øyne vant sønnen for stor popularitet på bekostning av ham selv. I tillegg følte han misnøye med Oscars vel frie livsførsel. Det var offentlig kjent at kronprinsen meget åpent viste utroskap mot kronprinsessen ettersom han hadde den kjente skuespillerinnen Emilie Högqvist ved Den Kungliga Dramaten som elskerinne.¹⁶⁷ Men hovedinntrykket man får ved å vurdere forholdet mellom far og sønn, forble godt, slik det framgår av dette brevet fra Carl Johan til Oscar. Gode råd, oppmuntringer og omtanke fra familiens overhode ledsages av en varm beskrivelse av kronprinsesse Joséphines omsorg og karakterstyrke.

Som mange feltherrer og konger har gjort før og etter ham, satte Carl Johan sin lit til høyere makter om at utviklingen skulle gå i den retningen som han ønsket både på det private planet og for samfunnet. Kongens avgjørelse om at jordskatt ikke var en aktuell problemstilling for de neste tre år, var trolig et insitament som han beregnet skulle skape konstruktive reaksjoner blant den selveiende bondebefolkningen i landdistriktene og eiendomsbesitterne i tettstedene. At dette også kunne virke positivt på kongens omdømme, var heller ingen ulempe. Naturlig nok vakte denne bestemmelsen ingen negative uttalelser fra stortingspolitikerne, som alle eide matrikulert jord. Forordningen bidro med all sannsynlighet til større sympati for hvordan

¹⁶⁶ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 70, brev Carl Johan til Oscar, 30.12.1838. Min oversettelse.

¹⁶⁷ Höjer 1960 s. 524-526. Emilie Högqvist (1812-1846) var Oscars elskerinne i en tiårsperiode og fikk to sønner med ham, Hjalmar i 1839 og Max i 1840.

Wedel og regjeringen hadde bestyrt statsfinansene, noe som gjorde det mulig for kongen å lette på de økonomiske byrdene. Det er trolig at denne beslutningen også skapte økt tillit mellom hovedpersonene og anerkjennelse av det arbeidet i regjeringen som lå til grunn for budsjettet. Diskusjonspartene i den forestående stortingssesjonen hadde fått en budsjettsak det var enklere å forholde seg til fordi kongen allerede hadde bestemt skattefritak for store deler av befolkningen.

4. Den halvoffisielle kommunikasjonen i 1839-40

4.1 Trontalen 9. februar 1839

En deputasjon fra Stortinget 7. februar til kongen, som bodde i Paléet mens han oppholdt seg i Christiania, brakte med seg tilbake en meddelelse om at Carl Johan i egen høye person ville åpne Stortinget da det hadde konstituert seg. Kongen ytret samtidig sin tilfredshet med at Stortinget hadde skjøttet sine forretninger med hurtighet siden det hadde trådt sammen og tilkjennega sine velvillige følelser.¹⁶⁸ Det 9. ordentlige Storting ble høytidelig åpnet av kongen ledsaget av statsrådets medlemmer lørdag 9. februar. Carl Johan leste trontalen på fransk hvorpå en oversettelse til norsk ble opplest av statsminister Løvenskiold, og en beretning om rikets tilstand og bestyrelse ble presentert av statsråd Krogh.

Gode Herrer og Norske Mænd!

Forsynet har opfyldt mine Ønsker, og Jeg seer Mig, med Tilfredsstillelse istand til personlig at kunne aabne det nu forsamlede Storthing.

Til denne Tilfredsstillelse knytter sig den, at kunne forelegge Eder en, paa Tal og Kjendsgjærninger bygget Beretning om Rigets Tilstand, som tilfulde skildrer vor stigende Velværen.

Ved dette Aars Utløb vil et fjerdedeels Sekel være henrundet siden Norges Gjenfødelse som selvstændigt Rige. Hvor forskjellig fra Nærværende var ikke Rigets Tilstand for 25 Aar siden.

Endnu i Aaret 1815 opvakte Finantsernes, Handelens og Creditens Stilling levende Bekymringer hos Fædrelandets sande og oplyste Venner. Siden dette Tidspunct have Vi aabnet de fleste af de Kilder, som nu udbrede Velstand over Riget.

Dette fjerdedeels Sekel har været tilstrækkeligt til at forøge Norges Folkemængde med henved det Halve, - til at oplive dets Handel, - til at opmuntre Vindskibelighed, - til at grundlægge og befæste et stort Antal offentlige Indretninger, - til at formindske den udenlandske Statsgjeld med $\frac{2}{3}$ Dele, og til at ordne Indfrielsen saaledes, at den i Aaret 1850 vil kunne være aldeles afgjort.

Til denne korte Skildring kan endnu føies, at Statscassens nærværende disponible Beholdning og udestaaende Fordringer fuldkommen kunde dække den tilbagestaaende Deel af vor hele Gjeld.

Disse Goder ere Følger af udvortes Fred og indvortes Roe.

Et hovedelement i kongens trontale var det perspektivet han anla i forhold til den gunstige utviklingen som hadde funnet sted på de tjuefem årene som var gått siden unionen med Sverige var et faktum. Han understreket at Norge hadde gjenvunnet sin posisjon som selvstendig rike, og at nasjonen hadde unngått krig i disse årene. Ro og orden hadde medført stabilitet i

¹⁶⁸ Holst, Paul 1840, *Kongeriget Norges niende ordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1839*, 1, Christiania, s. 40.

samfunnet, Grunnloven hadde bestått for den unge staten og innføringen av formannskapslovene pekte framover mot økt lokalt selvstyre. Den økonomiske veksten hadde ført til økt virksomhet og velstand i landet. Det var brakt balanse i statens finansielle situasjon, til stor forskjell fra tiden før og i de nærmeste årene etter 1814. En vurdering av innholdet og formen på kongens tale fremkaller noen interessante aspekter. Carl Johan lot det klart skinne igjennom at han var stolt av å ha gitt nordmennene og nasjonen en god utvikling. Han trakk de lange linjene tilbake til tiden med nødsår og napoleonskrigene før omveltningene i 1814. Vektleggingen av nettopp disse argumentene kan Carl Johan ha framsatt for å underbygge det synspunktet at skjebnen til Norges framtid lå fullstendig i hans hender innvevd med spørsmålene om unionsinngåelse, kongevalg og grunnlovsendringer.

Ved at Carl Johan hadde godtatt den omarbeidede grunnlovsteksten som var tilpasset de nye vilkårene for det overordentlige Stortinget høsten 1814, fikk forfatningen en sterkere forankring i den politiske virkelighet. Trolig anså Carl Johan seg som en landsfader for det nye Norge. Hans formuleringer i trontalen tyder på det. Teksten var en indirekte oppfordring til politikerne og innbyggerne om å vise takknemlighet og være seg bevisste den lykken og fremgangen som de hadde vunnet ved det nye styresettet som hadde trådt i kraft 4. november 1814.

Frydenlund skriver at det var en realpolitisk bragd av de norske politikerne da man i novembergrunnloven greide å få kilt inn vesentlige nye elementer i favør av norsk selvbestemmelse og likevel maktet å bevare freden i det stridbare Norden. Men gjennomslaget kan ikke sees uavhengig av motpartens både undring og usikkerhet i en fase der tidsfaktoren spilte en vesentlig rolle.¹⁶⁹ Carl Johans tilbakeblikk på dette året som innebar den politiske revolusjonen i Norge, tilsa at han anså historiens videre gang som sin egen fortjeneste.

Ved Storthingets Opløsning den 16de November 1822 yttrede Jeg:

«I have seet skrækkelige Exempler paa de Ulykker, for hvilke en Stat kan være udsat, hvis Repræsentationer ikke veiledes af Overbeviisning og Stræben efter Eendragtighed med den offentlige Mening».

Lader os fremdeles bortfjerne saadanne Tvistigheder, ligesaa uheldbringende, som stridende mod Samfundets sande Vel.

Betragtningen af de Catastropher, som i et halvt Aarhundrede have rystet Europa, bør lede os til for den nordiske Halvøes tvende Folk at søge bevaret det, som udgjør deres Nationalitet, det er den Kjerlighed til Orden og den Agtelse for Lovene,

¹⁶⁹ Frydenlund, Bård, «Politisk kultur og ukultur under det overordentlige Storting», i Hemstad, Ruth og Bjørn Arne Steine (red.) 2016, *Overgangstid. Forargelse og forsoning høsten 1814*, Oslo, s. 40.

uden hvilke hverken Staters eller endnu mindre Individets Sikkerhed kan bestaae. Enhver Magt vorder tyrannisk, naar de, som skulle udøve den, ikke adlyde de Love, hvorved den begrændses.

Kongen gjentok sine formaninger fra 1822 overfor stortingsmennene angående det ansvaret de hadde for å ta imot veiledning for å oppnå enighet med «den offentlige mening», i dette tilfellet med ham selv. Denne markeringen av statsmaktenes roller understreket Carl Johan som personalunionens øverste myndighet og maktthaver. Han rettet en advarende pekefinger mot dem som kunne være fristet til å tilrive seg for stor makt og innflytelse på bekostning av andre individer eller mot den etablerte samfunnsstrukturen. Uttalelsen hadde en dobbeltbetydning som sannsynligvis var tilsiktet fra kongens side. Hans faste standpunkt om at landene på den skandinaviske halvøy var en naturlig og kulturell enhet mellom to broderfolk som kunne leve i fredelig sameksistens, ble poengtert som en grunnleggende forutsetning for rikenes videre framgang. Kongens framheving av unionens nødvendighet og gjensidige gagn var en tydelig markør for å bevare rikenes sikkerhet rent kontekstuel i den internasjonale situasjonen. Carl Johan hadde fylt 76 år 26. januar. Det var gått noen årtier siden Jean Baptiste Bernadotte var feltherre på krigsslettene under napoleonskrigene i Europa. Han hadde i løpet av de 25 årene konsolidert sin stilling som monark for unionsrikene. Med grunngeving og stor grad av beregning overfor tilhørerne var det viktig for ham å betone det nye dynastiets posisjon og maktgrunnlag for å sikre overgangen til den neste generasjonen i arverekkefølgen. I fortsettelsen påkalte han forsamlingens oppmerksomhet mot forsynets gunst.

Idet Vi dybt erkjende hiin beskyttende Haand, som saa velsignende har styret Norges Skjebne, skyldte vi med gudfrygtig og inderlig Taknemmelighed at bøie os for den Algodes Throne.

Det var denne Tillid til Forsynet, som bevægede Mig til at sanctionere den Lovgivning, der overlader til Communerne selv at varetage deres indre Anliggender.

De Kjendsgjæringer, som indeholdes i den Beretning om Rigets Tilstand, der nu vil blive Eder forelagt, vise, at Rigets finantielle Stilling tillader os, ikke alene at kunne beskjeftige os med flere til det Offentliges Vel sigtende Forbedringer, uden at vi have at befrygte, at Midler hertil skulde savnes, men ogsaa at vi kunne udføre dem, uden at behøve nu igjen at påbyde Land- og Kjøbstædskatten, som Rigets lykkelige Forfatning tillod at udslette af Statsbudgettet fra 1ste Juli 1836.

Kongen minnet forsamlingen om at opphevelsen av land- og kjøpstadsskatten var et synlig resultat av den økonomiske framgangen og kongens velvilje i forhold til å lette skattetrykket for innbyggerne. Han henviste også til det forholdet at kongens positive innstilling til økt lokaldemokrati og sanksjonering av formannskapslovene hadde sammenheng med hans

kontakt og tillit til det guddommelige som en avgjørende faktor. Dette minnet om den forestillingen fra enevoldstiden om at monarken var konge av Guds nåde. I det perspektivet kan det tolkes at Carl Johan påberopte seg at kongens vilje var ensbetydende med Guds vilje overfor folket.

Vore Forhold til de udenlandske Magter bære fremdeles Præget af den gode Forstaaelse, som siden Foreningen har tilladt os at udvide vor Handel og Skibsfart. Oprigtighed mod alle Stater, - trofast Venskab med vore Naboer, - en redelig Villie at opfylde indgangne Forbindelser, det inderlige Ønske at see Folkenes Krige tilendebragte, og Fred og Enighed herskende, - disse ere Følelser, som vi alle bør nære. Vor Ærelyst kan og bør ikke overskride disse af Retfærdighed og Redelighed foreskrevne Grændser.

Det er mulig at kongen her tenkte mer på hvordan trontalens innhold ville bli oppfattet i utlandet i forhold til unionsrikenes innstilling til den internasjonale politiske situasjonen. Sannsynligvis kunne datidens observatører, utenlandske representanter og etterretningstjeneste i Norge rapportere til sine oppdragsgivere om kongens holdning i forhold til krig og fred og Norges nøytrale posisjon i den internasjonale, relativt spente situasjonen mellom stormaktene.

Idet Jeg nu, overeensstemmende med Grundlovens § 74 erklærer Norges 9de ordentlige Storting aabnet, opfordrer Jeg Eder, gode Herrer og Norske Mænd, til, dybt at indprænte Eder Vigtigheden af det Eder af Medborgere betroede Kald, hvorefter vi skulle forene vore Indsigter og vor Erfaring til Fædrelandets Held. Min Hæder er paa det nøieste forbunden med Rigets Vel! ja - paa dette beroer Eders saavelsom Min Lykke.

Jeg anraaber den Almægtige om at lede Eders Forhandlinger, og gjentager for Eder, gode Herrer og Norske Mænd, Forsikringen om Min Kongelige Naade og Bevaagenhed.

Christiania den 9de Februar 1839.

C a r l J o h a n .

Løvenskiold.»¹⁷⁰

Trontalen og beretningen om rikets tilstand var en gjennomgang av hovedpunktene for regjeringens arbeid siden forrige stortingssesjon. Trontalen kan ikke ha vært forelagt regjeringen eller stattholderen, mener Steen.¹⁷¹ Han finner at innholdet pekte mot kongens diktering fordi den inneholdt vesentlige punkter fra Carl Johans anliggender. På den annen side er det ikke utenkelig at Carl Johan har hatt Wedels unionsvennlige holdning og politiske gjennomføringsevne i tankene da trontalen ble forberedt.

¹⁷⁰ Holst 1840 s. 42-45. I kilden står datoen 9de Februar 1839. Rettelse: 9de Februar 1839. (Min anm.)

¹⁷¹ Steen 1972 s. 205.

Det er grunn til å tro at talen var stimulert av beretningen om rikets tilstand, som utdypet departementenes virksomhet og planer for kommende saker, og som skulle forelegges Stortinget for behandling. I den sammenhengen hadde Carl Johan god bakgrunnsinformasjon med detaljer om den finansielle utviklingen som var redegjort for av departementet og av Wedel. Kongen hadde all grunn til å benytte den økonomiske veksten som et barometer på nasjonens utviklingstrekk. Hans referanser til den positive utviklingen som hadde funnet sted for det norske samfunnet, kan med hensikt ha hatt det formålet å demme opp for konfliktpotensialet og indre spenninger mellom regjeringen og Stortinget, og mellom norsk og svensk regjering.

Det var egentlig Wedel som skulle ha lest den norske oversettelsen av trontalen. Men han var syk. Det siste regjeringsmøtet som stattholderen var til stede på, foregikk den 30. januar, inntil han igjen deltok på møtene fra 6. april. Det var kongen som presiderte i regjeringen helt fram til 28. mai, som var dagen før avreisen til Stockholm.¹⁷² På den annen side kan det sannsynliggjøres at Wedels grundige forberedelser til kongebesøket influerte på Carl Johans standpunkter den våren. Både kongen og politikerne la vekt på å jevne ut uoverensstemmelser. Regjeringen oppfordret Stortinget til å uttrykke stridstemaene i så lite støtende ordelag som mulig overfor kongen. Stortinget viste påfallende ofte sin lojalitet i saker som lå kongens hjerte nær, slik Höjer uttrykker det.¹⁷³ Majesteten hadde fått grunnlagt unionens nødvendighet, og stortingsmennene la vekt på tingets ordinære virksomhet, trivsel for kongen og fordragelighet mellom broderfolkene.

Etter 1836-37 ble regjeringen en mer enhetlig korporasjon som nøt kongens tillit. Standpunktene som regjeringen inntok, var oftest sammenfallende med kongens egne synspunkt i de fleste sakene. Men i rutinesaker av upolitisk karakter, for eksempel når noen skulle dømmes for lovbrudd, avgjorde kongen alltid saken mildere enn det innstillingen lød på. Også i henvendelser som gjaldt ansøkninger om økonomisk støtte, pensjoner og bevilgninger som ikke krevde stortingsbehandling, var kongen mer gavmild og raus enn det regjeringen var.¹⁷⁴ Det var tallrike tilfeller av ytelser fra kongens private kasse til enkeltpersoner som var i statens tjeneste, henstand med gjeldsbetaling eller til steder som hadde opplevd katastrofer.

¹⁷² Ibid. s. 209.

¹⁷³ Höjer 1960 s. 428.

¹⁷⁴ Jf. saksbehandlingen av Wergelands søknader om pretestilling og hans til slutt innvilgede pensjon av Carl Johan.

Men i politiske saker av en viss betydning, slik som i unionssaker, utenrikssaker og konstitusjonelle saker, var han mer eller mindre imøtekommende, ifølge Steen.¹⁷⁵

4.2 Stortingsrepresentasjonen i 1839

Sammensetningen av Stortinget i perioden 1814-1869 var på ingen måte representativ for den politiske opinionen i hele det norske folk. Ved valget i 1838 hadde kun 5,64 prosent av befolkningen stemmerett.¹⁷⁶ Stortinget var valgt av de privilegerte samfunnsgruppene innen embetsstanden, håndverks- og handelsborgerskapet i byene og selveiende bønder, bygselsmenn, kirkesangere, lensmenn og andre bestillingsmenn på landet.

Embetsmannsgruppen var antallsmessig den minste blant velgerne, men var vanligvis den mest dominerende gruppen blant stortingsmennene.¹⁷⁷ Det norske politiske system var basert på valgmanntallene over embetsmenn og menn som betalte skatt av jordeiendom eller huseiendom, og som hadde gjort seg selv til stemmeberettigede statsborgere med hjemmel i Grunnloven.¹⁷⁸

Stortingsrepresentasjonens sosiale sammensetning med tallene i prosent:¹⁷⁹

Stortinget	Embetsmenn	Advokater og sakførere	Skipsredere, handels- og håndverksborgere	Gårdbrukere, kirkesangere, lensmenn og andre bestillingsmenn	Andre
1833	34	3	15	47	1
1836	38	3	12	45	2
1839	46	4	13	35	2

Tabellen viser en forskyvning fra representasjonen av gruppen gårdbrukere, kirkesangere, lensmenn og andre bestillingsmenn fra bygdene til en økning av embetsmenn i perioden 1833-1839. Selv om motsetningsforholdet kunne være sterkt og artet seg som et spenningsforhold

¹⁷⁵ Steen 1972 s. 210 og 211.

¹⁷⁶ Ibid. s. 192.

¹⁷⁷ Lindstøl 1914 s. 147.

¹⁷⁸ Sandvik, Hilde, «Å gjøre seg selv til stemmeberettiget statsborger» i Storsveen, Odd Arvid, Bård Frydenlund og Amund Pedersen 2015, *Smak av frihet*, Oslo, s. 197.

¹⁷⁹ Kaartvedt 1964 s. 148.

mellom by og land, kan det hevdes at både bøndene, borgerskapet og embetsstanden hørte til den besittende overklassen i Norge. I amtene var det et tydelig klasseskille mellom embetsstanden som utgjorde en politisk, intellektuell og sosial elite i forhold til bøndene, i større grad enn det som var tilfellet i byene. Der kunne handelspatrisiatet og etter hvert også handelsborgerne måle seg i økonomisk og sosial posisjon med embetsmennene, fremhever Kaartvedt i sin analyse av statistikkene for stortingsrepresentasjonene.¹⁸⁰ Tabellen viser hans kategorier, men bildet er noe mer nyansert hvis man går nærmere inn på det i en analyse av stortingsmennenes bakgrunn, slik Storsveen har påpekt i 2015.

Stortinget ble en institusjon som politisk organ allerede fra 1814, og skapte politisk bevissthet for de mulighetene som lå i Grunnloven. Historikere peker på den store betydningen som stortingsrepresentasjonen har hatt for den vedvarende politiske prosessen i samfunnet. Stortinget ble en arena for folk og synspunkter fra mange samfunnslag.¹⁸¹ Valget høsten 1832 ble et gjennombrudd for bondevelgerne, om enn ikke så radikal forandring som det gjerne blir påpekt. Mer interessant på lang sikt enn bare fenomenet bondeinnslaget var at det fra 1832 og frem til 1870-årene lot seg etablere en nokså stabil, livskraftig opposisjon mot regjeringen på Stortinget.¹⁸²

Som tidligere nevnt, bemerket Wedel i sin rapport 21. september til Carl Johan at kun 12 av representantene fra det forrige Stortinget var gjenvalgt. Dette var en faktor som Wedel anså med stor optimisme for at forhandlingene i den neste stortingsperioden skulle foregå med mindre bondeopprørske tendenser enn i de to foregående periodene. Han lot sin begeistring for denne prognosen skinne tydelig igjennom overfor kongen.¹⁸³ Valgene foregikk i perioden fra 3. juli og helt til 8. desember 1838. Da det endelige resultatet forelå, viste det seg at hele 35 representanter fra ufredstinget i 1836 var blitt gjenvalgt.¹⁸⁴ Dermed fikk Wedels opprømte signaler til kongen tidligere den valghøsten en noe mer avdempet betydning enn det han hadde håpet på. Men flertallet av stortingsmenn ved valget i 1838 bestod igjen av embetsmenn, til motsetning fra bondestortingene i 1833 og 1836, og det viste seg også at kongens og regjeringens stridigheter med Stortinget i 1836 i store trekk ble erstattet med harmoni i statsstyret under Wedel i 1839-40.

¹⁸⁰ Ibid. s. 128 og 149.

¹⁸¹ Storsveen, Odd Arvid, «Fra slagbenk til stortingsbenk» i Storsveen, Odd Arvid, Bård Frydenlund og Amund Pedersen 2015, *Smak av frihet*, Oslo, s. 239.

¹⁸² Ibid. s. 215.

¹⁸³ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 21.9.1838.

¹⁸⁴ Lindstøl 1914 s. 167-193.

4.3 Den første unionskomitéen

Wedel trakk seg tilbake fra offentlig virksomhet store deler av vinteren og våren 1839 på grunn av sviktende helse. Han trengte en pause fra stattholderforpliktelsene som han følte hvilte tungt på sine skuldre. Representasjonsoppgavene var krevende med kongen til stede i Christiania, podagraen herjet i kroppen og han hadde behov for noen uker med rekonvalesens. Kongen innvilget ham permisjon i to måneder.¹⁸⁵

Grunnlaget for å danne en utenrikskomité for å diskutere og legge fram en innstilling i sentrale saker som berørte begge rikene, var absolutt til stede. Den aller første unionskomitéen ble forordnet i sammensatt, ministerielt statsråd under ledelse av kongen 30. januar 1839.

Komitéen bestod av fire norske og fire svenske statsråder. Nordmennenes viktigste krav var at begge riker skulle delta i diplomatsaker, konsulære saker og andre felles anliggender.

Svenskenes fremste krav var begge rikenes økonomiske medvirkning til det felles forsvaret med den forutsetning at rettigheter og gjeldsplikter skulle bringes i balanse. Komitéens innstilling forelå 25. juni 1839, men ble ikke avgjort i sammensatt statsråd før så sent som 4. januar 1842. Det svenske standpunktet seiret, mens det norske ikke ble underkjent.¹⁸⁶

Det formelle maktforholdet mellom kongen, regjeringen og Stortinget forble uendret under hele Carl Johans periode, men hans personlige innflytelse avtok betraktelig allikevel. En empirisk studie som Maurseth har foretatt, viser hvordan andelen av kongelige resolusjoner som ble fattet uten eller imot regjeringens innstilling, ble redusert fra 20 % i 1821 til 3,5 % i 1843.¹⁸⁷ Undersøkelsen omfattet sivile embetsutnevnelser, geistlige embetsutnevnelser, lovsanksjoner og benådningssaker. På den annen side blir likevel konklusjonen at Carl Johans vilje til å utøve personlig kongemakt gjorde seg gjeldende på bred front selv om det på noen områder ble en reduksjon som skjedde parallelt med hans tilbaketrekning de siste årene.

4.4 Stortingssesjonen 1839

Kongens tilstedeværelse i Christiania avstedkom det forholdet at stortingsmennene i store trekk befattet seg med kurante saker og var svært så taktfulle og tilbakeholdne i sin opptreden. De la vekt på å unngå at kongen skulle bli irritert og opphisset, men var samtidig påpasselig med å

¹⁸⁵ Steen 1972 s. 209. Jf. også Vogt 2014 s. 311.

¹⁸⁶ Höjer 1960 s. 429.

¹⁸⁷ Maurseth 1979 s. 383.

verne om Stortingets myndighet. Dette kom klart fram i forbindelse med kongens tre forslag til grunnlovsendringer, som gjaldt kongens veto, naturalisering av fremmede og statsrådenes adgang til stortingsforhandlingene.¹⁸⁸ Stortinget var definitivt ikke innstilt på å behandle forslagene og vedtok at to av disse kontroversielle sakene ble utsatt til neste stortingsperiode i 1842, mens forslaget om absolutt veto ble avvist.¹⁸⁹

En sak som vakte atskillig debatt, var da regjeringen og Odelstinget i mai 1839 rettet søkelyset mot Høyesteretts langsomme saksbehandling. På to år hadde antallet uavgjorte saker i landets øverste rettsinstans økt fra 14 til nesten 300, og det kunne drøye opptil tre år før en endelig dom ble gjort rettskraftig. Regjeringen under ledelse av Wedel hadde levert Stortinget en proposisjon om at høyesterettsdommene skulle stilles under kongens og dermed regjeringens kontroll. Det var ikke selve dommene, men saksbehandlingstiden som skulle granskes, og følgelig ville Høyesterett komme under regjeringens myndighetsutøvelse. Det er mulig å tenke at dette forslaget var et utslag av Wedels rastløshet og utålmodighet, men rent konstitusjonelt stred det mot maktfordelingsprinsippet. På den annen side kan det ikke utelukkes at Wedel og flere av statsrådene ønsket Høyesterett underlagt regjeringen. Justiskomiteen på Stortinget leverte derimot en innstilling om at Høyesterett og regjeringen var likestilte statsmakter i henhold til maktfordelingsprinsippet i Grunnloven og at de begge skulle være underlagt Stortingets kontrollmyndighet og i siste instans riksretten. Men hvem skulle i så fall dømme i en eventuell riksrett mot høyesterett? Avstemningen i Stortinget resulterte i at regjeringens proposisjon ble forkastet og justiskomiteens innstilling ble vedtatt. Herman Foss, Poul Holst, Iver Hesselberg, Ole Gabriel Ueland og Herman Bagger var toneangivende politikere for flertallets syn i denne saken.¹⁹⁰ Wedel hadde sannsynligvis tenkt seg om en ekstra gang, for regjeringen innstilte under tvil lovvedtaket til sanksjon, og kongen godkjente innstillingen i en resolusjon den 15. juli. Forslag om gransking av nærmere angitte høyesterettsprotokoller ble framsatt av S. A. W. Sørenssen, noe som Odelstinget sluttet seg enstemmig til. Revisjon ble gjennomført og resulterte i alvorlig kritikk fra Stortinget overfor Høyesterett.

Allerærbødigste rapport!

[...] Odelstinget kom sammen den 8. for å fullføre revisjonen av statskassen for 1833, og for å diskutere merknadene som komitéen har gjort, angående den meget langsomme framgang for visse saker for Høyesterett. Et av medlemmene, ved navn Bagger, foreslo

¹⁸⁸ Viser til teksten om vetosaken på s. 82-84.

¹⁸⁹ Cappelen, Johan 1885, *Hovedregister til Storthings-Forhandlinger 1814-1870*, Kristiania, s. 73-74. Jf. også *Storthings-Efterretninger 1836-54*, b. 1, 1836-39, s. 469-471.

¹⁹⁰ Steen 1972 s. 236.

å stille flere medlemmer av Høyesterett for riksrett. Dette forslaget fikk bare 4 stemmer.
[...]

Christiania den 9. august 1839.
Til kongen, meget ydmykt!
H. Wedel Jarlsberg.¹⁹¹

Riksrettstiltale ble ikke aktuelt da kun et lite mindretall på fire representanter med H. Bagger i spissen stemte imot protokollkomitéens innstilling om at kritikken som framkom i Stortinget mot Høyesterett, var tilstrekkelig. Det ble heller aldri senere en aktuell problemstilling å trekke høyesterettsdommere for riksrett.¹⁹² Saksbehandlingen i Stortinget vakte stor offentlig oppmerksomhet fra 8. august. Man kan undre seg over hvorfor Wedel ikke skrev noe videre om kritikken mot Høyesterett i rapportene til kongen. Han refererte bare kort i juni at Stortinget presenterte en innstilling for regjeringen med hensyn til forandringene som måtte gjøres i loven angående funksjonene til Høyesterett.¹⁹³ Et mulig svar på det er at han kunne ha ment at Carl Johan hadde distansert seg noe fra interessesfæren til norsk Høyesteretts anliggender og dermed hadde valgt å anse slike detaljer som mindre betydelige i den store sammenhengen. På den annen side kan Wedel ha tenkt at det var unødvendig å trekke ut diskusjonen om denne saken i en rapport etter at den var gitt kongelig resolusjon. En ny runde med nærtolking av Grunnlovens ånd og bokstav var ikke ønskelig. Det gjaldt å unngå potensiell fare for å uroe kongen med brysomme enkeltheter. Et annet moment er tidsaspektet for en eventuell forlenget debatt siden det var så kort tid igjen fram til 16. august og stortingssesjonen skulle avsluttes. Ved å se på selve formuleringen i sitatet, kan man sannsynliggjøre at Wedel ordla seg på en slik fordekkende måte at han overfor Carl Johan minimaliserte endringene vedrørende loven for Høyesterett for ikke å vekke kongens oppmerksomhet, i det minste kan det virke slik. Standpunktet om å utelate dette emnet i rapportene kan også ha vært begrunnet ut ifra Wedels mer pragmatiske holdning i slike saker sammenliknet med Carl Johans prinsippfasthet og mer følelsesladete karakter.

Maktforholdet mellom Stortinget, regjeringen og kongen var blitt aksentuert, og det er trolig at Wedels juridiske kompetanse og erfaring fra grunnlovsarbeidet tidligere lå til grunn for hans anbefaling av Stortingets innstilling overfor kongen, selv om han kanskje hadde *ønsket* at Høyesterett skulle ligge under regjeringens kontrollmyndighet.

¹⁹¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 9.8.1839. Min oversettelse.

¹⁹² Steen 1972 s. 236-237.

¹⁹³ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 10.6.1839. Min oversettelse.

Stortinget gjenopptok også en sak angående langsom behandlingstid i Akershus stiftsoverrett. Dommerne i en lavere rett kunne ikke stilles for riksrett, men en formell klage framført av stortingspolitikerne ville i siste instans kunne gå utover justisministeren og dermed regjeringen. Stortingets myndighetsutøvelse ble derved fremhevet i denne spesifikke saken og dannet presedens for tilsvarende saker. Grunnloven uttrykte ikke eksplisitt om selve tidspunktet for når Stortinget kunne stille regjeringsmedlemmene til ansvar og eventuelt vedta en riksrettstiltale. En konsekvens av at Stortinget hadde rett til å stille statsråder og høyesterettsdommere for riksrett, måtte innebære at de også hadde retten til det med tilbakevirkende kraft, mente Odelstinget. Dette temaet vakte stor debatt i Stortinget i juni 1839 etter å ha drøftet innholdet i regjeringsprotokollene. Representanten Herman Foss fremmet forslag om at Odelstinget ikke skulle foreta seg noe i denne omgang, men at det neste Stortinget skulle forbeholdes retten til eventuelt å reise tiltale med riksrett mot regjeringen. 35 stemte for dette forslaget, og 31 stemte imot. Hele regjeringen med Wedel i spissen stod sammen med Odelstinget i dets tolkning av Grunnloven når det gjaldt punktet om statsrådenes ansvar og risiko for å bli stilt for riksrett i alvorlige saker.¹⁹⁴ Kongen var derimot sterkt imot at Stortinget kunne gjenoppta en sak på en senere sesjon og da kunne reise tiltale i en riksrettssak. Wedels tolkning av Grunnloven på dette punktet gikk dermed på tvers av Carl Johans syn, noe som kan tolkes som en dypere innsikt i norsk rettspraksis og lovanvendelse. Dette skal vi se nærmere på under punkt 4.7.

Samlet sett kan man hevde at Stortinget demonstrerte og økte sin innflytelse og ervervet seg mer makt i forhold til kongen, regjeringen og domstolene under sesjonen i 1839. Stortingets beslutning om å utsette til 1842 angående behandlingen av kongens proposisjoner om naturalisering av fremmede og statsrådenes adgang til Stortinget understreket nettopp dette. Stortingets stigende makt ble drevet igjennom med grunnlag i Odelstingets tolkning av Grunnloven og at de andre statsmaktene bøyde seg for det.¹⁹⁵

Saken om opphevelse av Konventikkelplakaten ble gjenopptatt til behandling i 1839. Stortinget delte seg i to ulike synspunkter; de som ville beholde loven som den var eller kun med mindre forandringer, og de som ville oppheve plakaten. Splittelsen i synet på denne saken gikk om hvorvidt staten skulle ha full kontroll med den religiøse virksomheten i landet, eller om nye lover kunne utvide frihetens grenser og muliggjøre en annen religionsutøvelse der lekfolk

¹⁹⁴BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 30.8.1839. Min oversettelse.

¹⁹⁵Steen 1972 s. 238-239.

hadde tatt initiativet til sammenkomster. Mindretallet vurderte ikke argumentet om at en opphevelse kunne virke demokratiserende eller om Konventikkelplakaten var en sovende lov. Det ville kanskje ha endret enkelte av representantenes stemmegiving. Hans Nielsen Hauges bevegelse hadde lenge hatt et betydelig omfang i hele landet. Regjeringen var imot opphevelse både i 1836 og i 1839, men loven i samme form kunne ikke bli nektet sanksjon en tredje gang da den kom opp til ny behandling i 1842. Wedel kommenterte overfor Carl Johan: «De artiklene i forordningen av 1741 som blir ansett som odiøse, bør neste gang strykes, men dog uten å åpne døren for misbruk». ¹⁹⁶ Var han blitt mer restriktiv overfor muligheten om forsamlings- og agitasjonsfrihet? Det kan fortone seg noe underlig at Wedel gikk inn for standpunktet om en modifisering av loven først om tre år, han som et kvart århundre tidligere hadde vært motstander av jødeparagrafen. Var dette et tegn på at han, som flere av embetsmennene på Stortinget, deriblant S. A. W. Sørensen og Herman Foss, ble mer konservative med årene? ¹⁹⁷

Under perioden som Carl Johan oppholdt seg i Norge vinteren og våren 1839, sendte han hele 36 brev på til sammen 48 sider til Oscar i Stockholm. Etter en systematisk gjennomgang som jeg har foretatt av disse brevene i BFA, finner jeg at det kun er i to av dem at kongen kommenterte den politiske saksgangen i Norge overfor kronprinsen. For øvrig inneholder tekstene detaljerte opplysninger og formaninger i forhold til de svenske, politiske anliggender og saksforhold foruten personlige betraktninger fra dynastiets overhode om kongefamiliens ve og vel:

Christiania den 25. april 1839.

Til kronprinsen. Min kjære Oscar.

[...] Arbeidet til Stortinget går godt. Jeg har grunn til å være fornøyd med ånden som det tilegner seg. Det har anmodet meg om en forlengelse på to måneder som jeg har innvilget det, ved svaret som jeg føyer til her; svaret har blitt meddelt Stortinget i dag.

Jeg hadde i går en middag med 120 kuverter for å feire fødselsdagen til Eugenie. Omfavne for meg din mor, Joséphine og dine barn. Jeg er utmattet etter å ha gitt flere enn hundre signaturer; fingrene på min høyre hånd er blitt følelsesløse.

Din gode far og din venn
C. J. ¹⁹⁸

¹⁹⁶ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 5.8.1839. Min oversettelse.

¹⁹⁷ www.stortinget.no/saker-og-publikasjoner/stortingsforhandlinger Det 9. ordentlige Storting, s. 281.

¹⁹⁸ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 70, brev Carl Johan til Oscar, 25.4.1839. Min oversettelse.

Hva kan grunnen være til at Carl Johan i all hovedsak unnlot å kommentere norske forhold? Ville han holde Oscar mest mulig utenfor den politiske agendaen i Norge for at sønnen ikke skulle få anledning til å oppnå popularitet på bekostning av farens stjernestatus? Eller var Carl Johan ekstremt opptatt av svenske forhold på grunn av uroen i Stockholm og stridighetene om maktforholdene i elitesjiktet? Trolig er svaret en kombinasjon av begge disse forholdene. Kongen var usikker på den svenske adelens reaksjoner fordi han ikke kunne følge det svenske aristokratiets diskusjoner. I tillegg var han urolig i sammenheng med kronprinsens mer liberale innstilling til behandling av statens anliggender. Ut ifra de rådende maktstrukturene og elitesnes ulike innflytelse kan man tenke at Norges tilbakeliggenhet i forhold til Sverige utgjorde en signifikant forskjell for Carl Johans bekymring for den videre utviklingen i sine to riker. Det var absolutt påfallende å lese alle de personlige brevene fra Carl Johan til sin sønn i den svenske hovedstaden og oppdage at i det alt vesentlige dreide innholdet seg om interne svenske forhold.

Det kan også tyde på at Carl Johans holdning innebar en viss ønsket avstand mellom far og sønn for ikke å miste grepet om myndighetsutøvelsen fra kongens side. I denne konteksten trer Wedels rolle som kongens mann i Norge tydeligere fram. Wedel var utpekt av Carl Johan, og kun for en periode i embetet, det visste begge. Det var ingen tvil om hvem som innehadde herredømmet. For forholdet mellom Carl Johan og Oscars del stilte det seg annerledes, i hvert fall tenkte kronprinsen å føre en helt annen tilnærming til opposisjonen enn det faren gjorde. Dessuten snakket og skrev kronprinsen flytende svensk, hvilket medførte raskere og mer direkte kommunikasjon og saksbehandling. Den svenske regjeringen og opposisjonen registrerte, ikke overrasket, at kronprinsen foretok en del vedtak som faren nok ikke hadde løst på tilsvarende, liberale måte.¹⁹⁹

Spenningen var stor knyttet til gjennomføringen av 17. mai 1839. Det var 10 år siden Torgslaget, og kongens opphold i Christiania nærmet seg slutten. De lokale politimyndighetene og folket la dette året bevisst an på ikke å utfordre kongen med storstilt feiring. Folk holdt seg borte fra gatene ved Paléet og langs bryggene. Man hadde lagt feiringen med musikkorps og sanger som hyllet nasjonen, til området ved Krohgstøtten om ettermiddagen. Fyrverkeriet fram mot midnatt var dette året flyttet fra havnen til Sankthanshaugen. Det ble rapportert om en dempet feiring i hovedstaden. Stortingsbøndene hadde med sin bevissthet rundt feiringen av

¹⁹⁹ Höjer 1960 s. 366.

17. mai i realiteten utviklet et eierskap til nasjonaldagen i 1839, i motsetning til embetsmennene som i stor grad stod på kongens side politisk sett, mener Ottosen.²⁰⁰ I mange byer opptrådte folk i lojalitet til kongens ønske om å forbigå markering av 17. mai i stillhet.²⁰¹

Kongen lot seg ikke affisere av feiringen denne gangen. Det er grunn til å mene det siden Carl Johans første brev til Oscar etter 17. mai ikke inneholder en eneste kommentar angående nasjonaldagsfeiringen i Christiania. Nettopp dette kan reflektere det standpunktet at kongen ønsket minst mulig oppmerksomhet rundt begivenhetene som fant sted. Han kan ha vurdert det dithen at en stilltiende protest fortonet seg vel så effektivt som en opprivende uttalelse på slutten av det ellers så vellykkede norgesbesøket. Dessuten visste han at Wedel var fullstendig enig i dette synspunktet. Stattholderen hadde denne gangen sannsynligvis hatt en ikke ubetydelig finger med i spillet om å dempe feiringen. Det hadde passet seg dårlig hvis kongen skulle bli opphisset av uartig oppførsel av folkemengden og fått inntrykk av at myndighetene ikke hadde kontroll. Kongen var derimot mer opptatt av forberedelsene til avreisen mot Sverige som skulle foregå den 28. mai, informere kronprinsen om reiseruten og at han måtte påse at ingen storstilt, offisiell mottagelse i Stockholm ble arrangert.²⁰²

Wedel var tilbake på arenaen etter sykefraværet og holdt avskjedsmiddag for kongen om kvelden 27. mai. Stortingspresidenten understreket i talen: [...] «den omhu og den kraft hvormed Deres Majestet har omfattet landets anliggender, den dype rettsfølelse og faderlige ømhet» som hadde vist seg i hans strev for å lindre og forebygge nød. Stortingsmennene tilføyde: [...] «vår erkjentlighet for den nåde og velvilje hvormed Deres Majestet er kommet Stortinget i møte». Carl Johan kvitterte med å takke nordmennene for deres trofaste hengivenhet og forsikret dem om at disse følelser var gjensidige i gleden over landets framgang de siste 25 år med fred og sikkerhet.²⁰³ Man kan tenke at Wedel var tilfreds over å kunne konstatere at kongens lange opphold i Norge hadde foregått under relativt beherskede diskusjoner i Stortinget og at kongens ledelse av regjeringsmøtene hadde forløpt normalt og forretningsmessig. Det 9. ordentlige Stortinget hadde ikke ferdigbehandlet alle sakene ennå, men Wedel kunne med verdighet se tilbake på denne sesjonens konstruktive atmosfære som en fortsettelse av ånden som rådet under det ekstraordinære Stortinget i 1836-1837. Den stod i

²⁰⁰ Ottosen, Morten Nordhagen 2015, «Konstitusjoner som politiske og nasjonale realiteter og symboler i Norge og Sør-Tyskland, ca. 1800-1848», i Storsveen, Odd Arvid, Bård Frydenlund og Amund Pedersen 2015, *Smak av frihet*, Oslo, s. 357.

²⁰¹ *Morgenbladet*, 19.5.1839. *Den Constitutionelle*, 18.5.1839.

²⁰² BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 70, brev Carl Johan til Oscar, 23.5.1839. Min oversettelse.

²⁰³ Cappelen 1885 s.337-340.

sterk kontrast til stemningen som hadde hersket under sesjonen våren og sommeren 1836 før Wedel var blitt kalt til kongens bord.

Neste dag la kongen i sitt siste møte med hele regjeringen fram det som vi med moderne termer vil kalle en tiltaksplan for bedre økonomisk utvikling. Planen gjaldt først og fremst utbygging av transportmidlene, sikring av matforsyninger i år med misvekst og dårlige avlinger og dessuten en oppfordring om å bygge større, havgående fiskefartøyer for å berge større fangster. Kongens framlegg stemte godt overens med Wedels interesse for matforsyninger og ideer om næringsutvikling i et liberaløkonomisk samfunnssystem.²⁰⁴ Det er grunn til å tro at Carl Johan hadde tatt til seg disse planene etter direkte samtaler med Wedel og lansert dem som sine egne for å skape ytterligere inntrykk av å være en fremtidsrettet og velgjørende konge for det norske folket. Sett fra Wedels side må det ha vært tilfredsstillende å erfare at kongen anerkjente ham uten reservasjon som sin nærmeste rådgiver og stedfortreder i nasjonaløkonomiske anliggender.

En folkemengde fulgte kongen under hans avskjedsseremoni ved Paleet og langs gatene mot Vaterlands bro etter at han hadde inspisert borgervæpningen. Carl Johans avslutning på hans lengste norgesbesøk fikk den samme tiljublingen som ankomsten hadde hatt i desember. «Alle ønskede at se ham inden Afreisen», skrev *Morgenbladet*.²⁰⁵ Kongens tilstedeværelse og Wedels lederskap av regjeringen hadde bidratt til færre konflikter og større samspill mellom statsmaktene. Wedels sykdomsperiode og møtefravær i store deler av vinteren og våren 1839 må ha påvirket Carl Johans innsikt og forståelse for Wedels helse- og arbeidssituasjon. Det er nærliggende å anta at kongen kan ha fått forsterket sympati for Wedel som person og statsmann i perioden fra høsten 1838. Man kan tenke seg ut fra det som vi ellers vet om Carl Johan, at det menneskelige forholdet dem imellom ble styrket av innholdet i stattholderrapportene høsten 1838 og av tilretteleggingen i forbindelse med alle arrangementene under det drøyt fem måneder lange norgesbesøket i 1839.

²⁰⁴ Steen 1972 s. 214. Jf. også Vogt 2014 s. 312.

²⁰⁵ *Morgenbladet*, 29.5.1839.

4.5 Norgesbesøkets mellommenneskelige etterspill

I den første rapporten fra Wedel etter at Carl Johan hadde forlatt Christiania og reist tilbake til Stockholm via Kongsvinger og Strømsholm, var han spent på hvordan den lange reisen hadde forløpt. Carl Johan hadde vært syk i mai, men våren hadde gjort ham godt helsemessig.

Allerærbødigste rapport!

Ved overstallmester ved hoffet Hofgaard har jeg med stor glede fått vite at Deres Majestet befant seg utmerket godt i øyeblikket før avreisen fra Christinehamn. Siden hans ankomst har det ikke kommet noen nyheter til oss om Deres Majestets reise, men jeg håper at denne meget ydmyke rapporten vil finne Deres Majestet i Stockholm i glede over en meget god helse. Ingen viktige eller interessante hendelser har funnet sted i Norge siden Deres Majestets avreise. [...]

Christiania den 10. juni 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²⁰⁶

Innledningen til denne rapporten vitner om en oppmerksomhet fra Wedels side overfor Carl Johan og helsetilstanden hans. Kongen var da 76 år og merket tydelig at alderen hadde satt sitt preg på marskalkens kropp. Han hadde i forbindelse med sin henstilling som ledsaget forslaget til Stortinget om å vedta vetorett, meddelt Wedel om at: «Hans Majestets høye alder levner ham ikke håp om å kunne åpne det nestkommende ordentlige Storthing.»²⁰⁷ Til sin sønn i Stockholm hadde han også i løpet av oppholdet i Norge beklaget sin sviktende helbred:

Til kronprinsen! Min kjære Oscar!

[...] Det går fortsatt bra med meg, men jeg konstaterer for meg selv, min kjære Oscar, at årene går i en annen retning, tregere og tyngre for hver dag. Omfavne Josephine og dine barn for meg, og si til dem at det er denne byrden som utsetter mine svar.

Christiania den 24. februar 1839.

Din gode far og Din venn

C. J.²⁰⁸

Kanskje Wedel forstod ved selvsyn at Carl Johan hadde lagt ut på den lange og strabasiøse reisen mellom de to hovedstedene for siste gang. Et nytt aspekt kom åpenbart til å bli viet plass i den skriftlige kommunikasjonen som fulgte i kjølvannet av norgesbesøket. Oppmerksomhet og omtanke for hverandres helsesituasjon hadde nå inntrådt og var stadig et aktuelt tema som

²⁰⁶ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 10.6.1839. Min oversettelse.

²⁰⁷ Steen 1972 s. 227.

²⁰⁸ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 70, brev Carl Johan til Oscar, 24.2.1839. Min oversettelse.

ble omtalt, og sannsynligvis ikke kun som høflighetsfraser, men som velmente tanker og interesse for den andre parten.

Herr Riksstattholder grev Wedel Jarlsberg
[...] Min reise har vært heldig og jeg har all grunn til å være fornøyd med befolkningens hengivenhet som ble vist meg overalt hvor jeg har passert. Jeg blir her to dager mer enn jeg først hadde til hensikt, og jeg kommer ikke til Stockholm før den 15. denne måned. Min helse er takket være Gud for tiden god. I det jeg ber Dem om å overbringe min ærbødige hilsen til fru grevinnen, vil jeg gjerne gjenta forsikringen for Dem om de gode følelsene som jeg nå har.

Strømsholm den 11. juni 1839.
Deres meget hengivne, Charles Jean.²⁰⁹

I moderne termer kan vi si at Carl Johan i dette brevet ga en god tilbakemelding til stattholderen for oppholdet og kontakten med befolkningen i Norge. En personlig og vennlig hilsen viste hans oppdatering i forbindelse med egen helse og forsikringer om anerkjennelse og hengivenhet overfor Wedel og hans frue. Spørsmålet reiser seg om hengivenheten bare eksisterte på det ytre plan, eller om det også var sementert på det indre plan. Man kan spekulere i om det tidstypiske formspråket gjenspeilte seg i brevets avslutning som en standardfrase, eller om ordvalget var ekte følt og kom til uttrykk for kongens innerste mening. I motsatt fall kunne han ha avsluttet brevet mer kortfattet og mindre beskrivende. Tilsvarende omtale vedrørende helsetilstanden, respekten og vennskapeligheten overfor grevinnen og greven ble gjentatt også i kongens neste brev fra Stockholm.

Herr Riksstattholder grev Wedel Jarlsberg
[...] I det jeg ber Dem om å motta min respekt og mine ønsker til grevinnen, så fornyer jeg igjen mine vennskapelige følelser for Dem, værende Deres meget hengivne
Charles Jean.

Stockholm
den 16. juni 1839.²¹⁰

Dette underbygger inntrykket av at Carl Johans formuleringer var uttrykk for hans beundring overfor Wedel som person. Wedel kvitterte med følgende svarbrev:

²⁰⁹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 11.6.1839. Jf. også RA, PA-1434. Min oversettelse.

²¹⁰ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 16.6.1839. Jf. også RA, PA-1434. Min oversettelse.

Allerærbødigste rapport!

Det er med den største glede og med den dypeste takknemlighet at jeg i går ettermiddag har mottatt det nådige brev fra Deres Majestet som har behaget å skrive meg fra Strømsholm den 11. d.m. i hvilket vi får vite at helsen til Deres Majestet var, takket være Gud, god og at Deres Majestet var tilfreds med sin reise. [...] Min kone og hele min familie har gitt meg i oppdrag å overbringe til Deres Majestet deres ydmyke respekt.

Christiania den 17. juni 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²¹¹

Avslutningen av denne rapporten fra Wedel kan tolkes som en bekreftelse på deres vennskap og tilfredshet over at forholdet hadde stabilisert seg på et respektfullt og fortlørlig nivå. I en viss betydning kan man kanskje hevde at kommunikasjonen hadde antatt en form for forbrødring i åndsfellesskapet dem imellom.

Med hendelsene fra det forrige Stortinget i 1836 friskt i minne da Carl Johan avbrøt den ordinære sesjonen og Wedel fikk fullmakt til å forlenge det overordentlige Stortinget til 24. januar 1837, var stattholderen sommeren 1839 i forkant av tidsbehovet som ventelig ville oppstå. Han anbefalte klare rammer for grensen til sesjonens varighet begrunnet ut ifra det reelle behovet, slik *han* så det:

Allerærbødigste rapport!

[...] Denne posten bringer til Deres Majestet følgende ydmyke henvendelse fra Stortinget angående forlengelse inntil 16. august sammen med regjeringens ydmyke mening som bønnfaller Deres Majestet om å innvilge dette. Hvis Deres Majestet allernådigst innvilger denne forespørselen, tror jeg det vil være min plikt å be Majesteten å bemyndige meg til å erklære for presidentene og for komitélederne at Deres Majestet ikke vil innvilge noen som helst ytterligere forlengelse, og at alle resolusjonene til Stortinget, som dreier seg om en lov som mål, må sendes til regjeringen i Christiania senest den 2. august, for å være underlagt den nådige sanksjonen av Deres Majestet. Et stort antall av Stortingets beste medlemmer ønsker en slik instruks for å sette grenser for den uendelige skravlingen til enkelte medlemmer, og jeg er overbevist om at hvis en slik beskjed ikke kommer, så vil det bli nødvendig med en forlengelse til 1. november, - og det er generelt viktig at Stortinget ikke glemmer at den kongelige autoritet skal kontrollere dens gang.

Christiania den 14. juni 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²¹²

²¹¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 17.6.1839. Min oversettelse.

²¹² BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 14.6.1839. Min oversettelse.

Hvem det var som Wedel tenkte på da han benyttet ordene «Stortingets beste medlemmer», er ikke godt å vite, men vi kan anta at det dreide seg om flertallet av embetsmennene i salen. Det kan også tenkes at begrepet henspilte på de som var valgt til ledende posisjoner under sesjonen og hadde et overordnet ansvar for framdriften i saksbehandlingen. Uansett kan vi fornemme at det lå en undertone av utålmodighet og negativ karakteristikk overfor de stortingsmennene som etter hans mening tillot seg å bruke uforholdsmessig lang taletid, utmattende gjentakelser og detaljrytteri under debattene. Han mente at stortingsmennene sikkert kunne holde på til langt utpå høsten dersom det ikke ble markert en frist som ville påvirke de taletrengte til å fatte seg i korthet. For det første kan dette standpunktet ha vært motivert ut ifra Wedels erfaring fra tidligere sesjoner stilt i kontrast til hans egen utålmodighet og krav om effektivitet og handling. For det andre kan man tenke at hensynet til kongens forventning om at Stortinget i all hovedsak skulle forholde seg til de kongelige proposisjonene og de sakene som gjaldt lovverket, utløste behovet for en avgrensing av det 9. ordentlige Stortingets varighet. I bakgrunnen lå også usikkerheten om kongens eventuelle avbrytelse nok en gang skulle bli fremkalt av sendrektighet eller andre irritasjonsmomenter, slik det kunne bli oppfattet fra Stockholm. Likevel valgte Wedel å forberede Carl Johan på at Stortinget nok kunne ha berettiget grunn til å få forlenget sesjonen med to måneder, men samtidig understreke overfor representantene at det var kongens myndighet å fastsette rammen for den utvidete sesjonstiden. Derfor anmodet han Carl Johan om å instruere ham til å overbringe kongens bestemmelse overfor Stortinget.

Kongen ville i utgangspunktet ha unnagjort behandlingen av sakene i Stortinget hurtigst mulig, selv om det var en lang rekke viktige saker som krevde en grundig utredning. Samtidig var det nødvendig at stortingsmennene fikk tilstrekkelig tid til å behandle sakene. Carl Johan hadde kunnet følge stortingsforhandlingene på nært hold, om enn ikke til stede i salen, så i nær kontakt med sin stattholder, regjering og andre informanter. Monarkens nærvær og opplevelsen av folkets hyllest fram til avreisen 28. mai kan ha vært medvirkende til at han denne gangen så med velvilje på henstillingen fra Stortinget om forlengelse av sesjonen med to måneder. Carl Johan lyttet til Wedels anbefaling og sendte en kongelig resolusjon om prolongasjon til 16. august.²¹³

På den lyseste tiden av året kom det mørke skyer inn over Wedel og hele familiens liv. Han meddelte Carl Johan om drukningsulykken som hadde rammet Wedels niese denne sommeren. Ulykken satte sitt preg også på driften og stemningen i de nærmeste dagene:

²¹³ Steen 1972 s. 225.

Allerærbødigste rapport!

Denne dagen som i mange århundrer er en allmenn gledens dag for Nordens folk er den dobbelt nå for nordmennene og svenskene ettersom den bærer et av navnene til deres kjæreste konge, og mange oppriktige ønsker uttrykkes for hans liv og helse. Jeg hadde til hensikt å feire som vanlig denne dagen med et stort ball, men dessverre den tragiske døden til den nest eldste datteren til min bror Wilhelm, har kastet min familie inn i en så dyp sorg at jeg finner det uanstendig å gi et ball, og jeg gir en stor middag i anledning dagen. [...]

Christiania den 24. juni 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²¹⁴

Stattholderen åpnet brevet med å henlede oppmerksomheten på den tradisjonen det var blitt å feire St. Hans i både den historiske betydningen, men også i kongens navn med lykkeønsker for fremtiden. Brevet var enda et tegn på Wedels vilje til å informere Carl Johan om private anliggender, og han begrunnet sin manglende lyst til å arrangere det sedvanlige ballet ved midtsommer. Wedel kunne nok lett identifisere seg med brorens sorg siden han selv hadde mistet to døtre, hans førstefødte bare fire måneder etter fødselen og den andre åtte år gammel.²¹⁵ Få dager senere mottok Wedel følgende brev fra Carl Johan som hadde blitt orientert om den triste nyheten:

Herr Riksstattholderen grev Wedel Jarlsberg.

I det øyeblikket jeg fikk vite gjennom Hr. Løvenskiold den triste hendelsen som har rammet Deres familie, så ga jeg ham i oppdrag å uttrykke for Dem den dypeste medfølelse som jeg føler for Deres sorg. Jeg har brukt litt tid for selv å bringe Dem denne trøst, men Deres brev av 24. juni som informerer meg om Deres nieses tragiske død, så vil jeg skynde meg å overbringe Dem forsikringen om sorgen som jeg ved dette har følt. Tiden og religionen er det eneste som kan oppnå å læge slike sår. Jeg ber Dem å si til Deres bror at jeg føler dyp smerte ved et slikt stort tap for en god far. Jeg vil takke Dem, Hr. greve, for ønskene som De har uttrykt overfor meg i anledning min fest og i det jeg ber Dem om å motta min respekt for fru grevinnen, så forsikrer jeg Dem igjen om mine følelser.

Stockholm den 1. juli 1839.

Deres meget hengivne

Charles Jean.²¹⁶

²¹⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 24.6.1839. Min oversettelse.

²¹⁵ www.geni.com/people/Johan-Caspar-Herman-von-Wedel-Jarlsberg-Eidsvollsmann/6000000001420967851, Cathrine Elisabeth, f. 7.4.1808 d. 3.8.1808 og Cathrine Elisabeth, oppkalt etter avdøde søster, f. 2.12.1812 d. 2.3.1821.

²¹⁶ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 1.7.1839. RA, PA-1434. Min oversettelse.

Dette brevet fra Carl Johan vitner om deltagelse i den sorgen som hadde truffet Wedel og familien. Han ga uttrykk for sin medfølelse og sympati samtidig som han kom med noen trøstende ord til de etterlatte. Stortingsmennes uttrykk «faderlige omsorg» om Carl Johans holdning overfor det norske folk kan her tenkes overført på det personlige planet mellom kongen og greven. Sannsynligvis hadde Carl Johan møtt Wedels yngre bror Wilhelm under en middag da kongen var i Christiania, og dette kan ha bidratt til at han følte et nærere kjennskap til menneskene bak de offisielle rollene som man opptrådte i. Formuleringene i brevet kan tyde på at kongen kjente på lidelsene som en venn av familien. Han viste stor forståelse for at midtsommerfesten var blitt omgjort til en offisiell middag i denne sammenhengen. Kan det tenkes at de to aldrende menn hadde styrket sitt mellommenneskelige forhold da de delte noen av livets harde realiteter med hverandre?

Stortinget og regjeringen fulgte opp utviklingen på den maritime sektor og så verdien av å legge til rette for investeringer i nytt materiell og sertifisering av sjøoffiserer. Handelen med utlandet stod for en betydelig andel av statens inntekter gjennom toll og avgifter, og det ble vedtatt lovrevisjoner på flere områder:

Allerærbødigste rapport!

[...] Den 12. og 13. har Odelstinget vært beskjeftiget med:

Nr. 1 Utkastet til lov om toll, som ble videresendt til Lagtinget.

Nr. 2 Lovutkastet om visse privilegier om assuranceselskaper ble også fullført.

Nr. 3 Lovutkastet om eksamen for de som vil bli loser eller sjøkapteiner, og som vil måtte gjennomgå disse. Diskusjonene fortsetter i dag.

Denne kurérposten bringer til Deres Majestet, blant mange løpende saker, regjeringens meget ydmyke mening angående [...] kjøpet av en dampbåt som Stortinget har bevilget 68 900 spd til, liksom dampbåtene «Prinds Carl» og «Constitutionen» har grunn til betydelige reparasjoner etter en solid tjeneste på 13 år. Ervervelsen av den nevnte dampbåten er presserende, og regjeringen ber Deres Majestet innstendig om å ville autorisere dette overfor statsadvokaten i England så snart som mulig.

Den russiske sendemann til København, baron Nicolai, ankom hit med to døtre og to sønner i går med dampbåten «Prinds Carl». Han skal foreta noen utflukter til Ringerike, Kongsberg, Telemark og Fossum. Han skal forlate Norge med dampbåten den 23. denne måneden.

Christiania den 15. juli 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²¹⁷

²¹⁷ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 15.7.1839. Min oversettelse.

Navigasjonsloven og loven om toll bidro til oppdaterte reguleringer, sertifiseringer og selvhevdelse for sjøfartsnasjonen Norge som var på vei inn i en ny tid med dampskipstrafikk.²¹⁸ Det er sannsynlig at Wedel var en pådriver i dette arbeidet for å sikre landets interesser på et felt som han hadde lang erfaring fra. At kjøpet av ny dampbåt måtte godkjennes av den engelske statsadvokaten, vitner om hvilken kontrollmyndighet stormaktene hadde over den internasjonale handelen og styrkeforholdet. Rapportens siste avsnitt indikerer at det påhvilde stattholderen et visst ansvar om å underrette kongen om bevegelsene til utenlandske høyerestående embetsmenn. I dette tilfellet kan det se ut som om varselet vedrørende besøket fra fremmede makter også innebar en orientering om at baron Nicolai kunne være ute etter et større informasjonsutbytte enn bare en tur for å avlegge Løvenskiold på Fossum jernverk en privat visitt. Muligens var den russiske ambassadørens reise i Norge et ledd i innsamling av strategisk etterretning for stormakten i øst, som Carl Johan politisk sett hadde et ambivalent forhold til.

4.6 Kriminallov og vetosak

Diskusjonen om ny kriminallov var en hovedsak i denne sesjonen. Allerede 28. februar 1839 ble det i Odelstinget framlagt en proposisjon som var i samsvar med revisjons-komiteens innstilling om en ny kriminallov. Denne var mer preget av humanitet enn den gjeldende loven.²¹⁹ Wedel ga derimot til kjenne sine innvendinger mot lovutkastet i en rapport til Carl Johan tidlig i juli:

Allerærbødigste rapport!

[...] Odelstinget beskjeftiget seg med flid under den 2., 3. og 4. juli med en proposisjon som angår en kriminallov. Odelstinget har gjort en rekke forandringer som ikke er av det gode, og som vil kanskje kunne forsinke dette interessante arbeidet med minst 3 år; - men det er umulig å dømme om resultatet før diskusjonene i Odelstinget og i Lagtinget er avsluttet.

Christiania den 5. juli 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²²⁰

²¹⁸ <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Arkivverket/Kongsberg/Smakebiter-fra-arkivene/Transport/Dampskip/Constitutionen/Prinds Carl>. <https://www.snl.no/Constitutionen> og Prinds Carl.

²¹⁹ *Storthings-Efterretninger 1836-54*, b. 1, s. 732-764.

²²⁰ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 5.7.1839. Min oversettelse.

Wedels skepsis begrunnet han først med at det var kort tid igjen av sesjonen for arbeidet som gjenstod med lovutkastet: «[...] Lagtinget har vært beskjeftiget med kriminalloven under den 22., 23., 24. og 25. Loven ble sendt tilbake til Odelstinget med 16 bemerkninger.»²²¹ Seksten punkter å endre høres relativt omfattende ut å omformulere slik at jussen skulle være ivaretatt, men Odelstinget gjennomførte rettinger, som alle ble vedtatt fire dager senere, den 29. juli. I sin rapport 5. august gjentok han at Odelstinget i de seneste dagene hadde foretatt forandringer som ikke var forbedringer, og at dette muligens ville komme til å forsinke arbeidet til neste gang Stortinget var samlet:

Allerærbødigste rapport!

[...] Denne kurérposten bringer til Deres Majestet de allerærbødigste meningene fra regjeringen med hvilke den ber ydmykt Deres Majestet om å ville gi dem sin sanksjon: [...] For resolusjonen til Odelstinget og Lagtinget angående kriminallovgivningen. Odelstinget har gjort flere endringer i den kongelige proposisjon, som ifølge meningen til alle i regjeringen, er flesteparten ikke anbefalelsesverdige. De har ført til lange og seriøse diskusjoner i regjeringen om disse endringene er så tungtveiende at de vil forhindre den kongelige sanksjon. Alle medlemmene av regjeringen, med unntak av undertegnede, er, etter de mest dyptgripende refleksjoner, forblitt enige om at de måtte allerærbødigt anbefale nevnte resolusjon til Deres majestets nådige sanksjon.

Av denne rapporten framgår det at diskusjonen innad i regjeringen var inngående.

Innvendingene deres mot lovtekstens bokstav i de punktene som var rettet, kunne fremdeles skygge for en godkjenning av kongen hvis de hadde fastholdt en kritisk holdning til revisjonen. Men den endelige vurderingen til statsrådene tilsa at disse nyansene ikke ville føre til store, negative konsekvenser. Det var viktigere å få lovrevisjonen godkjent under denne sesjonen. Kan statsrådene ha følt et moralsk press for å etterkomme Stortingets endelige avgjørelse? Wedel kom fram til en annen konklusjon:

Men jeg har trodd å måtte fraråde kongen å sanksjonere ut ifra de grunnene som før er nevnt i regjeringens offisielle mening. Jeg innrømmer imidlertid, ettersom at spørsmålet er meget tvilsomt, har jeg tvilt meget, fordi en ny kriminallov er i høyeste grad ønskelig for å stoppe den forvirring som nå eksisterer i lovverket på dette saksområdet, og for endelig å avslutte dette arbeidet som har vart i nesten 25 år. [...]

Christiania den 5. august 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²²²

²²¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 26.7.1839. Min oversettelse.

²²² BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 5.8.1839. Min oversettelse. Jf. også *Den Constitutionelle*, 17.8.1839.

For Wedel var det essensielt at paragrafene ble komplette. Han tvilte og endte med å ta dissens og råde kongen til å nekte sanksjon fordi han mente at fem punkter i den reviderte straffeloven i vesentlige henseender fremdeles var feilaktige. Hvis Wedel hadde bøyd av og stilt seg bak den ellers enstemmige innstillingen i regjeringen, kan man tenke at Carl Johan hadde gitt loven sin sanksjon. Landet hadde da fått en mer tidsmessig straffelov tre år tidligere enn den ble en realitet, og domstolene hadde kunnet ta i bruk en mer human rettspraksis som det var et uttrykt behov for. Rent kontekstuellet fortsatte da Norge videre med en foreldet lov i enda tre år til, mens det i motsatt fall hadde blitt et foregangsland i europeisk målestokk.

I regjeringsprotokollene er det ikke funnet belegg for påstandene fra Wedel om lovens utilstrekkelighet, skriver Steen.²²³ Man kan spekulere i om det kun var juridiske holdepunkter som var utslagsgivende for Wedels skeptiske standpunkt, eller Carl Johans uttalelse om at det var tidsnød for Stortinget som var årsaken til å nekte sanksjon. I følge Stortingsforhandlingene ble avslaget referert i Odelstinget 15. august 1839.²²⁴ Kanskje var stattholderen påvirket av kongens syn om at revisjonen av den svenske straffeloven måtte bli ferdigbehandlet og vedtatt først? Kan det ha vært et tema i korrespondansen mellom Løvenskiold og Wedel at kongens motstand mot den norske, reviderte kriminalloven allerede var blitt bekjentgjort for Wedel? Et dokumentert svar på dette vil vi aldri kunne få fordi begge lot brevene sine brenne. Wedels standpunkt, som var likelydende med Løvenskiolds, har sannsynligvis innvirket på Carl Johans avgjørelse.

Stortingsrepresentantene, justisdepartementet, statsrådene, rettsvesenet og opinionen var skuffet. De mente at lovens mangler ikke var så betydningsfulle at det rokket ved åndens

²²³ Steen 1972 s. 246 og 249.

²²⁴ https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1839&paid=8&wid=a&psid=DIVL8&pgid=a_0282, punkt 12 angående saker i Odelstinget 15. august 1839: Justisdepartementets Meddelelse af Kongelig Resolusjon dateret 9de August, betræffende Nægtelse af Sanction paa Lovbeslutningen angaaende Forbrydelser. Denne Meddelelse lyder saaledes: «Til Odelstingets Præsidentskab. Efterat den af det nu forsamlede Storthing fattede Beslutning til en Lov angaaende Forbrydelser har været Hans Majestæt Kongen forelagt; har det under 9de dennes behaget Høistsamme at resolve: Det herværende Statsraad har ikke, førend igaar den 8de dennes modtaget den norske Regjerings underdanigste Indstilling af 3die dennes betræffende Storthingets, med hensyn til Kriminalloven under 29de f. M., afgivne Beslutning. Efterat Storthinget har været forsamlet over 6 Maaneder, eller 3 Maaneder over den Tid, som Grundloven hjemler det at være samlet uden Kongens Tilladelse, havde Hans Majestæt ønsket, at den omhandlede Beslutning maatte være bleven Hans Majestæt forelagt tidligere og mindst een Maaned førend den til Storthingets Opløsning naadigst fastsatte Termin. Da dette imidlertid ikke er skeet, beklager Hans Majestæt, at den korte Tid, der staaer tilbage inden Storthingets Opløsning, ikke tillader Høistsamme at overveie og derefter at afgive naadigst Resolution angaaende Storthingets Beslutning om et Lovarbeide af saa betydeligt Omfang og indgribende Viktighed, af hvilken Grund Hans Majestæt saaledes ikke sanctionerer denne Beslutning.» [...] Christiania den 15de August 1839. Sibbern. – (Eenstemmig) «Vedlægges Protocollen.»

innhold i det reviderte utkastet, skriver Steen. Saken ble tatt opp til ny behandling tre år senere, og da ble den vedtatt.²²⁵

Historikere har i ettertid vurdert stortingssesjonen i 1839 som et fredsommelig ting sammenliknet med ufredstinget i 1836. Avgjørelsen som kongen tok i flaggsaken året før, kan være en av grunnene til at perioden fikk nettopp den karakteristikken. I 1839 behandlet Stortinget blant annet kongens tre grunnlovsforslag som var gjengangere fra tidligere sesjoner. Det første handlet om kongens krav om å være den myndigheten som tok avgjørelsen om eventuelt å gi norsk statsborgerskap til utlendinger, hvilket ville gi en økning av kongens makt.²²⁶ Det andre forslaget fra kongen var at statsrådene skulle ha adgang til Stortinget. Siden kongen selv valgte sin regjering, kunne dette forslaget innebære at den kongelige makt økte på grunn av statsrådenes eventuelle tilstedeværelse og overhøring av debattene. Men det var ikke nødvendigvis at det i realiteten ble slik fordi det kunne oppleves som at regjeringen fikk mindre makt. Forslaget ble drøftet med argumenter fra begge sider, men ingen stemte for endring av Grunnloven på dette punkt. Begge grunnlovsforslagene ble enstemmig avvist og innstilt til gjenopptakelse på neste stortingssesjon.

Det aller viktigste grunnlovsforslaget var kongens krav om absolutt veto. Carl Johans fremstøt overfor Stortinget for å få innført absolutt veto hadde sin bakgrunn i hans frustrasjon over konstitusjonelle begrensinger. Han hevdet sitt syn om at makten som konstitusjonell monark, måtte innebære en bedre balanse mellom statsmaktene enn det som var den konstitusjonelle situasjonen i Norge.²²⁷ Det viste seg at embetsmennene og bøndene på Stortinget stod samlet imot forsøk på endringer som kunne øke kongemakten på bekostning av den andre statsmakten. Den nasjonale symbolkraften, tradisjonell motvilje mot økt kongelig innflytelse i Stortingets arbeid og vern om Grunnlovens prinsipper om folkesuverenitet og selvstendighet resulterte i at konstitusjonskomiteen leverte en entydig innstilling til Stortinget om å motstå lovforslagene. Dette var sjette gangen at kongen fremmet kravet om absolutt veto. Kongens gjentatte forsøk på å endre Grunnloven for å innføre vetorett var et ledd i bestrebelsene på å skaffe en tettere integrasjon i unionen mellom Sverige og Norge, skriver Ottosen.²²⁸

²²⁵ Steen 1972 s. 248. Jf. også Vogt 2014 s. 315.

²²⁶ Steen *ibid.* s. 225.

²²⁷ Ottosen, i Storsveen, Frydenlund og Pedersen 2015 s. 347.

²²⁸ *Ibid.* s. 350.

Muligens var dette etter hvert blitt et proforma grunnlovsforslag fra Carl Johans side.

Argumentene på begge sider var de samme som før. Mot slutten av stortingssesjonen ble saken framlagt som forberedelse til behandling på neste Storting i 1842. Dette tredje og viktigste lovforslaget ble også enstemmig avvist, attpåtil uten diskusjon i salen. Resultatet viste at Stortinget ikke i det hele tatt var innstilt på noen grunnlovsendring og henstillingene ble oversendt til regjeringen.²²⁹

Regjeringen ga en avmålt, begrunnet innstilling på de to andre sakene, men ikke om vetosaken, som den ved Wedel bad kongen om å henlegge:

Allerærbødigste rapport!

[...] Regjeringen må ydmykt anmode Deres Majestet om ikke å gjenta denne gangen forslaget om absolutt veto, som har vært fremmet 6 ganger og diskutert 5 ganger uten at noe medlem av Stortinget har uttalt seg for en forandring, - siden regjeringen ikke kjenner til Deres Majestets intensjoner på dette punkt, har den ment at den bør unnlate å angi grunnene for sitt standpunkt. [...]

Christiania den 5. august 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²³⁰

Kongen lot seg ikke påvirke av denne rapporten og fremmet allikevel krav med begrunnelse for nødvendigheten av vetorett. I praktisk virkelighet kunne dette bety et svensk veto i norske saker. Et enstemmig Storting og hele regjeringen stod samlet mot kongen i vetorettssaken. Wedel var i denne saken helt på linje med resten av regjeringen, og en absolutt vetorett ble heller aldri en realitet. Hensikten med Wedels taktikk var et forsøk på å la saken gli over av seg selv ved ikke å oppgi noen begrunnelse som kunne opphisse kongen.

Av de hovedsakene som er behandlet i dette kapittelet, er det særskilt kravet fra kongen om full vetorett som Wedel var helt på linje med Stortinget om å stå imot. En årelang og ressurskrevende sak endte med at Carl Johan aldri fikk gjennomslag for sitt krav om absolutt veto. Wedel var flere ganger grunnleggende uenig med flertallet i Stortinget og regjeringen, men tok ansvar som sjef for regjeringen og henstilte til kongen om å finne en løsning. Det gjaldt i unionsspørsmålet, i flaggsaken og i saken om statsrådenes adgang til Stortinget. Men i en del andre saker derimot, som for eksempel i saken om ny straffelov i 1839, var Wedel på

²²⁹ Steen 1972 s. 226.

²³⁰ BFA, rapport Wedel til Carl Johan, 5.8.1839. Min oversettelse.

linje med kongens syn og medvirket dermed til at kongens opprinnelige standpunkt også ble det endelige resultatet. Slik var det også ofte, men ikke alltid, ved utnevnelsen av embetsmenn. Denne dobbeltholdningen kjennetegnet Wedel som stattholder, og kan i vesentlig grad ha blitt oppfattet som et forsonende element mellom statsmaktene når avgjørelser ble fattet i konfliktfylte saker. Stattholderens manøvrering i kompliserte saker på det rikspolitiske plan vitnet om en bevisst inntatt meklerrolle fra Wedels side. Man kan tenke seg ut ifra det vi ellers vet om Carl Johan og Wedel at deres personkjemi dem imellom hadde et helt annet preg i siste halvdel av 1830-årene enn det hadde hatt i den turbulente perioden fram mot riksrettstiltalen i 1821.

Kongen hadde innvilget en forlengelse av sesjonen fram til 16. august. Han brukte tidsnød som argument for at han ikke rakk å vurdere innstillingen om ny kriminallov fra den forelå på kongens bord den 9. august, og la dermed noe av ansvaret over på Stortinget. Årsaken til hans underkjennelse lå trolig nærmere den forklaringen at Wedel og Løvenskiold hadde frarådet kongen å sanksjonere. Wedel holdt stramt i tøylene også når det gjaldt avslutningsseremonien for denne stortingssesjonen:

Allerærbødigste rapport!

Artilleriløytnant Faye, som jeg sender som ekstraordinær kurér, bringer til Deres Majestet den meget ydmyke rapport fra regjeringen angående avslutningen til Stortinget, som ifølge de nådige ordrene til Deres Majestet fant sted kl. 14.00 i dag. Etter at Stortinget hadde fått beskjed om Deres Majestets nådige ordre ifølge hvilken Stortinget da har behaget å etterkomme, så har jeg latt lese opp den kongelige kunngjøring, og jeg har erklært i Deres Majestets navn at denne sesjonen i Stortinget er avsluttet, hvorpå presidenten utbrøt: «Gud bevare kongen, fedrelandet og broderriket.» :/: Da avslutningen hadde funnet sted, kom det en delegasjon på 9 representanter på vegne av Stortinget for å rose regjeringen, og jeg uttrykte da på beste måte min takknemlighet for den høfligheten. Jeg ga en middag for 172 kuverter hvor det var invitert alle medlemmene av Stortinget og andre myndighetspersoner.

Christiania den 16. august 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²³¹

Den høytidelige avslutningen stod i likhet med den tilsvarende seremonien i 1837 i sterk kontrast til stortingsoppbruddet som hadde skjedd 8. juli 1836. Nyheten om kongens avslag på innstillingen om ny kriminallov ble kunngjort for representantene dagen før sesjonen var ferdig. Stemningen under seremonien kan derfor ha vært preget av indignasjon over kongens

²³¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 16.8.1839. Min oversettelse.

beslutning i denne saken. Men tradisjonen tilsa en høytidelig og offisiell markering, og avslutningen ble gjennomført på en verdig måte denne gangen også.

En mulig tolkning av budskapet som delegasjonen fra Stortinget framførte overfor Wedel, kan være at hovedinntrykket av hele den sju måneders lange sesjonens arbeid i store trekk ble ansett av Stortinget som tilfredsstillende og godt. På den annen side kan man tenke at hvis Carl Johan hadde studert den nye lovteksten noen dager og gitt proposisjonen sin tilslutning, så hadde forventningene til flertallet i regjeringen og Stortinget blitt innfridd og bifallet hatt en mer ekte karakter. Selv om tidsfaktoren nok spilte en rolle, tyder de samlede vurderingene på at kongen fattet sin beslutning ut ifra stattholderens og statsministerens holdning kombinert med interne svenske forhold. Mishaget over den endelige avgjørelsen spredde seg fort blant eliten i Christiania da *Den Constitutionelle* omtalte kongens avgjørelse dagen etter at sesjonen var slutt og representantene var i ferd med å begi seg på hjemveien.²³²

4.7 Carl Johans humørsyke

I begynnelsen av september 1839 blåste det på nytt friskt mellom Stortinget, kongen og stattholderen. Da hadde kongen for lengst kommet tilbake til Stockholm og var utenfor rekkevidde til å kunne drøfte direkte med sin stattholder om stridstemaet som da hadde blusset opp. Stridens kjerne hadde sin bakgrunn i en kongelig resolusjon som var vedtatt 12. august 1837, og den handlet om at lensmenn skulle ansettes på det vilkåret at de kunne avsettes av amtmannen uten lov og dom hvis amtmannen ikke var tilfreds med deres framferd i tjenesten. Spørsmålet var blitt aktualisert i forbindelse med et konkret tilfelle. Protokollkomiteen mente i sin innstilling at regjeringen hadde gått ut over sine fullmakter og sin myndighet ved denne resolusjonen og hevdet at den var grunnlovsstridig, skadelig og uhensiktsmessig. Problemet burde vært behandlet som en generell sak med retningslinjer gitt i lovs form, mente Stortinget. Holdningen som ennå preget Stortinget sommeren 1839, var at ingen sak skulle reises som riksrett under den pågående sesjonen, da dette ville virke taktløst og provoserende på kongen som bare noen uker tidligere hadde hilst Stortinget farvel med heder og rosende omtale av representantenes iherdige arbeid.²³³

²³² *Den Constitutionelle*, 17.8.1839. Jf. også Steen 1972 s. 250.

²³³ Steen 1972 s. 229-230.

Wedel observerte debattens utvikling nøye og var ikke nådig i sine sarkastiske kommentarer om de i hans øyne endeløse diskusjonene om uvesentlige forhold:

Allerærbødigste rapport!

[...] Intet forslag er blitt fremsatt når det gjelder å føre regjeringens medlemmer for riksrett, men naturligvis har det vært lange deklamasjoner og mye prat uten annet mål enn å bidra til og belære medlemmene av regjeringen. [...]

Christiania den 24. juni 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²³⁴

Wedel gikk i denne rapporten ikke nærmere inn på detaljene, men snarere bagatelliserte han den lange debatten om statsrådenes ansvar overfor Stortinget. En tolkning kan være at han vurderte dette ikke var en aktuell riksrettssak i denne sesjonen og heller ikke ville bli det i 1842. Sannsynligvis meddelte han ikke om diskusjonen i noen utfyllende rapport i juni med den hypotesen om at saken kunne gli over av seg selv. I etterpåklokskapens lys burde han kanskje ha gjort det for å informere Carl Johan om hva som foregikk i sakens anliggende, og som også ble bekjentgjort i avisene. Stattholderens opplysninger i rapporten fra 2. august synes heller ikke å ha vært tilstrekkelig, slik kongen vurderte det. Kan tekstens sarkastiske undertone ha bidratt til Carl Johans irritasjon? Wedel må ha antatt at saken var godt nok belyst da han skrev:

Allerærbødigste rapport!

[...] Den 31. juli fullførte Odelstinget revisjonen av regjeringens protokoller. Intet ble besluttet med unntak av en reservasjon nokså ekstraordinær og nokså upassende, [...], som synes å ha til hensikt at det neste Odelstinget kan bli informert om Stortingets belæring overfor regjeringen om den har gjort framskritt i intervallet mellom dette Stortinget og inntil det neste Stortinget. Spørsmålet som var gitt dem ved denne reservasjonen, var angående den kongelige resolusjonen som handler om framgangsmåten ved tilsetning av lensmenn. [...]

Christiania den 2. august 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²³⁵

Carl Johan kan ha fått vite fra andre, muligens av statssekretær Due, om detaljene i denne debatten som pågikk i den norske nasjonalforsamlingen. Kongen må ha hisset seg opp noe voldsomt siden han ga ordre ikke direkte til Wedel, men via statsminister Løvenskiold, om at

²³⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 24.6.1839. Min oversettelse.

²³⁵ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 2.8.1839. Min oversettelse.

han skulle redegjøre for *sin* mening om saken og for *regjeringens* mening.²³⁶ Denne framgangsmåten måtte bety at Carl Johan overhodet ikke var fornøyd med Wedels skjulte beskrivelse av saken i sitt forsøk på å overse dens betydning. Den 30. august skrev Wedel til Carl Johan at han foretrakk å uttale seg i en rapport i stedet for en offisiell protokoll fordi denne saken var av en så delikat natur at den kunne gi opphav til ubehagelige og unyttige diskusjoner i det neste Stortinget. Regjeringen manglet en offisiell grunn for å gi sin mening, hevdet Wedel, selv om det i denne rapporten står at statsministeren hadde kommunisert den nådige ordren fra majesteten om å meddele ham sin og statsrådets mening. Wedel kan ha ansett kongens påbud, som sannsynligvis ble formidlet i et av Løvenskiolds brev til Wedel, mer passende å etterkomme i en rapport framfor i en offisiell protokoll. Carl Johan hadde ikke henstilt om det i en kunngjøring, og heller ikke hadde han sendt formaningen i et personlig brev fra slottet.

Allerærbødigste rapport!

[...] For regjeringens enstemmige mening er at det vedtaket [angående Odelstingets utsettelse til neste Storting når det gjaldt spørsmålet om ansvaret til statsrådene i resolusjonen om lensmennenes ansettelses- og oppsigelsesvilkår] er:

1. upassende fordi ingen autoritet må noen sinne uten tilstrekkelig grunn utsette til fremtiden avgjørelsen i en sak som kan bli avgjort straks.
2. urimelig i forhold til likhetsprinsippet fordi den vil etterlate (i en sak mindre barnslig enn den her) statsrådene til Deres Majestet i 3 år i uro i forhold til deres skjebne.
3. i motsetning til moral og anstendighet fordi den har som forutsetning en måte å tenke og handle på fra regjeringens side som ville gjøre den uverdigg til tilliten fra Deres Majestet og nasjonen.
4. i motsetning til sunn fornuft fordi den angår en sak som så åpenbart er legal slik at ingen domstol i verden, med mindre den er korrupt eller gal, ville kunne finne dem skyldig.

Wedel gikk her grundig til verks for å lete fram argumenter for sitt og regjeringens syn. Han trakk fram begreper som moral og fornuft trolig for å legitimere sine handlinger sett i kontekst

²³⁶ Steen 1972 s. 231. Jf. også BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 30.8.1839. Min oversettelse. Steen mener at det var kongen gjennom Due som ga ordren til stattholderen om å redegjøre for sin og for regjeringens mening og at Wedel derfor tillot seg å svare at han ikke hadde mottatt ordren på offisiell vei og dermed savnet en offisiell grunn til å framlegge sin mening. Men i stattholderrapporten 30. august, som er min kilde, skriver Wedel at det er statsminister Løvenskiold, ikke Due, som har meddelt ham om ordren fra kongen angående redegjørelsen: [...] Le ministre d'état m'a communiqué l'ordre gracieux de Votre Majesté de Lui présenter mon avis et celui des autres membres du Conseil à Christiania par rapport à la reservation votée dans la seance du 22 Juin par 35 membres de l'Odelsting, regardant la remise au Storting prochain d'une question de responsabilité des Conseillers de Votre Majesté pour la resolution par laquelle il est fixé, que les Amtmænd doivent à l'avenir nommer les Lensmænd avec la condition expresse de pouvoir les congédier en cas qu'on ne serait pas content de leurs conduite, et je m'empresse, après avoir consulté mes collègues, de remplir très humblement l'ordre gracieux de Votre Majesté [...].

med sakens kjerne, slik han vurderte situasjonen. Saken hadde utviklet seg til å bli mer komplisert å forholde seg til enn det Wedel hadde forutsett. Et sentralt moment slik som man kan lese Wedels mening, er at denne konkrete saken ikke var tilstrekkelig alvorlig i henhold til hans og regjeringens tolkning av Grunnloven for at Odelstinget kunne iverksette en riksrettstiltale. Det er mulig at han undervurderte sprengkraften som lå innvevd i denne saken da Odelstinget behandlet den. I punkt 4 gikk Wedel langt i forhold til å beskrive negativt en rettsinstans som eventuelt ville ha kommet fram til en fellende dom. Rapporten fortsatte i samme stil:

Men vi er også enstemmige med den mening at Odelstinget har rett til å utsette til et etterfølgende Storting angående avgjørelsen om et spørsmål med hensyn til statsrådenes ansvar. Våre grunner er:

1. at det ikke noe sted er bestemt i Grunnloven eller den i Sverige, at hvis et Storting ikke har fremsatt en anklage mot regjeringen så vil en slik forsømmelse inneholde en frikjennelse når det gjelder den tiden som har vært.
2. at tidligere Storting har utøvd denne retten i mange tilfeller, for eksempel: [Wedel nevnte her 7 dokumenter fra tidligere Storting (1827, 1830 og 1833)]
3. at hvis det eksisterte noen tvil om Odelstingets ovenfor nevnte rett, så vil det da være helt innlysende av den omstendighet som den kgl. proposisjon av 1828 viser om en lov for å fastsette regjeringens ansvar lik innholdet i § 6 at hvis et Storting til hvilket Deres Majestet har oversendt regjeringsprotokollene, som Stortinget ikke har funnet grunn til å protestere mot, så ville intet kommende Storting ha rett til å angripe regjeringsmedlemmene ut ifra de nevnte protokoller, men denne § 6, den ble strøket av Stortinget i 1828 av den grunnen som er nevnt, at Grunnloven hadde gitt rett til Odelstinget uten noen restriksjoner retten til å stille medlemmer av regjeringen for riksrett i den nevnte §, hvilken, (rettferdig og rimelig) ville bli en grunnleggende forandring av loven, og skulle vært foreslått på den måten som står i §112 i Grunnloven. (Se Stortingsforhandlingene for 1828 16. juni side 278-380.)

Dette er interessant i den sammenheng at Wedel ramset opp for kongen en relativt detaljert argumentasjonsrekke i den hensikt å forklare hvordan saksutviklingen hadde vært i de seneste ti år. En mening fra Wedels side om en oppklarende gjennomgang kan ha ligget til grunn her, men det er også nærliggende å tolke denne teksten som bevisst omstendelig skrevet og med en ganske stor grad av ironi. Wedels detaljerte beskrivelse her tok kanskje form av en belærende forklaring overfor sin konge. Dette kan ha virket mot sin hensikt. Carl Johan følte kan hende at han måtte forsvare seg og sin fortolkning av Grunnloven da han mottok denne rapporten.

[...] Hvis Deres Majestet ønsker å vite denne regjeringens mening uttrykt i en offisiell kunngjøring, så bønnfaller jeg ydmykt Deres Majestet om å kunne gi en resolusjon til protokolls som samtidig vil inneholde en regel om hvordan regjeringen skal forholde

seg til Stortingets og Odelstingets handlinger angående ansvaret til regjeringsmedlemmene. ---

Herr statsråd Schmidt har inntatt sin plass i regjeringen til Deres Majestet i Christiania.

Christiania den 30. august 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²³⁷

Rapporten kan tolkes til at Wedel her trakk en grenseoppgang i forhold til hvordan Grunnlovens bokstav skulle forstås og transponeres til den praktiske politikken. Man kan ane en undertone av mulig frustrasjon og irritasjon hos Wedel over å måtte være så inngående i sine forklaringer. Fornemmelsen av at han skjøv noe av ansvaret over på kongen for den uryddighet som hadde oppstått på grunn av utydelige regler, ligger som en underforstått og meningsbærende forventning.

Kongen ble ikke beroliget av denne rapporten fra Wedel. Tvert imot lekset han opp for Wedel en tydelig gjennomgang av *sin* tolkning av den kongelige resolusjonen fra 1828 angående fastsettelse av regjeringens ansvarlighet. Han presiserte også Stortingets og regjeringens forpliktelse til å handle i overensstemmelse med prinsippene og ånden som gjennomsyret Grunnloven. Carl Johans opphisselse var åpenbar:

Herr Riksstattholderen Grev Wedel Jarlsberg.

[...] Jeg deler ikke meningen til regjeringen når det gjelder den retten som Odelstinget skulle ha til å kunne oversende til neste Storting beslutningen om en sak om statsrådenes ansvar. [...] Dette er rett ut sagt en tortur på tre år slik som Dionysos fra Syracuse ikke ville våget å finne på. Moralen og anstendigheten må stoppe dette opphissede og spesielle hatet. Usiviliserthet og behovet for ubehageligheter stopper hverken den ene eller den andre. Det er følgelig loven som må stoppe dem, og det er på den at man må lene seg slik at Norge må bli bevart for en ny Konge-lov eller knusende anarki for landet.

Kongen gikk sterkt ut og sammenliknet Odelstingets rett med den torturen som tyrannen og despoten Dionysos utsatte sine undersåtter for i antikken. Carl Johan målte denne behandlingen fra Stortingets side vedrørende dets rett til å gjenoppta en riksrettstiltale i neste sesjon opp mot mistenksomheten og hevngjerrigheten som preget herskeren Dionysos. Rent metaforisk er det interessant, men reelt sett er sammenkoblingen med Stortingets virksomhet betydelig overdrevet. Carl Johan argumenterte videre slik:

²³⁷BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 30.8.1839. Min oversettelse.

[...] De sier det er ingen steder bestemt at det i konstitusjonen til Norge, at hvis man ikke har innklaget medlemmene av regjeringen, vil denne forglemmelsen inneholde en frikjennelse av statsrådene i forhold til den tiden som har gått. [...] Men denne § 6 ble strøket av Stortinget i 1828, av den siterte grunn at den måtte bli framlagt på den foreskrevne måte i § 112 i konstitusjonen. Denne meningen som er basert på ikke-anvendelse av nevnte paragraf i loven om ansvar for regjeringen og Stortinget, ble betraktet som å gjøre vold på ånden og lovens bokstav. Jeg har aldri anerkjent en slik rett for Stortinget. [...] Det er faktisk sann at konstitusjonen ikke hadde blitt godkjent av meg hvis man hadde våget å innføre en slik klausul. Folket ville ha felt sin dom. Etter det ville krigen ha fortsatt.

Wedel og Carl Johan kjempet om to helt ulike tolkninger av Grunnloven på dette punktet. Wedel forsvarte i likhet med Stortinget at det i prinsippet ikke lå noen begrensninger med hensyn til *når* en alvorlig sak kunne reises med riksrettstiltale. Carl Johan mente derimot at prinsippet som lå til grunn i Grunnloven, var likelydende med slik den svenske forfatningen ble praktisert uten tilbakevirkende kraft i forbindelse med en eventuell riksrett. Et springende punkt i deres ulike tolkning er virkningen av den foreslåtte paragraf 6 som ble strøket i 1828. Skulle det bety at innholdet i lovforslaget underforstått ikke skulle gjelde, slik Wedel og Odelstinget hevdet, eller skulle lovtekstens øvrige ånd innebære at det var en selvfølge at man ikke kunne gjenoppta en riksrettssak etter tre år, slik Carl Johan mente?

[...] Lovens form forbyr enhver autoritet å tillegge loven mer vekt enn den har, og likeledes å fordreie dens betydning, og det er ut ifra fornuft at denne grunnleggende loven ikke snakker om dette spørsmålet som det har vært langt ifra å tillate Odelstinget å tolke for eget forgodtbefinnende. Altså forble Stortinget samlet i seks måneder. Det hadde tid til å undersøke protokollene. Dets første plikt og den respekten som dets medlemmer bør ha for å skape ro og fred i familiene og innbyggernes lykke, burde hindret Stortinget å uttrykke et slikt vedtak som kan plage nasjonen, regjeringen, familiene og deres venner.

Lovtolkning var et komplisert felt for den unge nasjonen. Det kom her klart til uttrykk i maktkampen mellom Stortinget og Carl Johan. Wedels rolle som mellommann mellom de to statsmaktene ble en krevende oppgave i sakens anledning. Hans støtte til Odelstingets syn om deres rett i saker som etter hans definisjon var betydningsfulle, møtte hard kritikk fra kongen. Mellom linjene kan vi ane at Wedels juridiske kompetanse og teft i dette tilfelle ble trukket i tvil sett fra kongens synspunkt. Det var heller ikke første gangen at Carl Johan lastet stortingsmennene for ikke å ha rukket å gjøre seg ferdig med viktige saker i den pågående stortingssesjonen. Det kan virke som om han forstørret sakens betydning til mer omfattende proporsjoner enn nødvendig da han trakk linjene helt tilbake til 1814:

[...] Og det er ikke ved å omgå konstitusjonens bokstav av 4. november, og det er slett ikke ved selvmotsigende fortolkninger, men rett og slett ved god tro som enhver har plikt til å oppfylle, slik at det norske folket kan forvente fortsettelsen av den ro og velstand som det har hatt kontinuerlig den lykke siden fedrelandets stemme klarte å bevege det ekstraordinære Stortinget i oktober måned i 1814, og at kongen som Norges eneste overhode, som følge av Kiel-traktaten, sørget for dette folkets lykke, da han sanksjonerte loven av 4. november samme år.

Carl Johan tok i bruk tunge anklager med referanser til den spente situasjonen i oktoberdagene 1814 i dette avsnittet. Hans understreking av at landets skjebne hvilte i hans hender, kan tolkes som et forsøk på en innskrenkning på bekostning av lovforståelsen i Norge. Irritasjonsnivået var unektelig stort i dette private brevet. Kongen omtalte seg selv her i tredje person da han minnet om Kiel-traktatens og sin egen betydning for landets utvikling, antakelig for å påpeke at Stortinget stod i en evig takknemlighetsskjuldighet til ham.

[...] Det er i dag opp til regjeringen og til meg å forsvare, i lovens navn, integriteten til konstitusjonen. For øvrig så har Stortingets reservasjon vært offentlig kjent. Det kunne regjeringen ikke se bort fra, for et av bladene i Christiania hadde fortalt det norske folk om dette. Regjeringen skal avlegge regnskap overfor kongen om alle vedtak i Stortinget. Regjeringen har ikke gjort det hittil når det gjelder denne saken, og at utsettelsen ble drøyd i to måneder, er regjeringens ansvar.

Carl Johan var tydelig indignert over de forsømmelsene som det så ut til at regjeringen hadde gjort seg skyldig i. Bedre ble det ikke av at saken var blitt offentlig kjent gjennom omtale i en hovedstadsavis. Kongen poengterte de innrømmelsene han hadde kommet med under forhandlingene i oktoberdagene 1814, noe som delvis berodde på Wedels klare forsikringer fra den gang. Kongen hadde fremdeles det synspunktet at Stortingets tolkning av Grunnloven var en annen og fordreid enn hans egen. Han mente at Wedels holdning til loven var uklar. Carl Johan bestemte hvordan han skulle kunne forklare Grunnloven, og den forklaringen mente han at også regjeringen skulle ha. Formuleringene i neste avsnitt er så skarpe at de kan tolkes som en refs for manglende informasjon og saksbehandling:

[...] Og De vet jo, herr greve, at da jeg aksepterte konstitusjonen, skjulte jeg ikke at noen av paragrafene ikke var veldig tydelige, og kloke menn tenkte det samme som meg. De innstendige anmodningene som man gjorde meg for å akseptere, og de forsikringer som fornuften og tiden brakte, førte til at de mest skeptiske mennene ble overbevist, det avgjorde for meg å gi min sanksjon. Deres relasjoner til de svenske kommisærene og Deres meninger om den roen som skulle komme mellom de to kongedømmene, den ga meg den visshet om at De ville bidra med Deres innflytelse og Deres kunnskap til å overbevise de skeptiske. Nå er øyeblikket kommet og jeg krever

full utfoldelse av Deres patriotisme slik at Norge kan bevare både sin nasjonalitet og de rettigheter som jeg har gitt det.

Det er tydelig at Carl Johan dikterte dette brevet i vrede over at Wedel hadde unnlatt å sende ham utførlige rapporter mens saken pågikk. Enda mer intenst repeterte han hvilket tillitsbrudd han mente seg utsatt for, og hvilke misforståelser som Odelstinget og Wedel hadde gjort seg skyldige i. Kongens tilbakeblikk på begivenhetene i 1814 kan kanskje tolkes som et uttrykk for en skadet, muntlig avtale om en forventet plikttro fra Wedel? Mye tyder på at Carl Johan følte seg ignorert under den tiden som den opphetede diskusjonen pågikk. Det kraftige utfallet i dette avsnittet kan tolkes som en advarsel om at Norges selvstendige stilling i unionen sto i fare og at mye hvilte på Wedels skuldre. Carl Johans truende situasjonsbeskrivelse kan, for å bruke hans eget allegoriske uttrykk rettet motsatt vei, sammenliknes med et damoklessverd ettersom han satte søkelyset direkte på Wedels ansvar for at det ikke skulle skje en omveltning av de unionelle forholdene.

I sin avslutning av brevet skiftet Carl Johan fokus over på den nære relasjonen de tross alt hadde opparbeidet gjennom mange år. De sedvanlige høflighetsfrasene ble framført selv om de stod i klar kontrast til det øvrige innholdet i brevet. Kanskje var dette et forsøk på å skille mellom sak og person i den opphetede debatten som hadde vært ført i pennen av begge to:

De kjenner min personlige hengivenhet for Dem og Deres familie. Dette gjentar jeg her, herr greve, og jeg ber til Gud om at Han måtte bevare Dem i sin hellige og verdige varetekt.

Stockholm den 5. september 1839.

Deres meget hengivne
Charles Jean.²³⁸

Det er mulig å kunne lese både kongens hellige vrede, intense kontrollbehov og hans bekymring for unionens utvikling ut av tekstens ånd. Carl Johans begrunnelser og forventninger om stabilitet som ble uttrykt i brevet, var bygget på en dimensjon av gjensidighet og tillit mellom de to skapt gjennom den historiske utviklingen som hadde funnet sted i Norge de siste tjuefem årene, ikke minst under stattholdertiden. Det kan tyde på at Carl Johans reaksjon i denne saken var overspent og at den vokste ut av sine naturlige dimensjoner i diskusjonen med Wedel. Situasjonen framkalte et verbalt toppunkt mellom de to, men sakens kjerne var ikke av en så alvorlig art at det medførte dramatiske, politiske konsekvenser. Hvis

²³⁸ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 5.9.1839. Jf. også RA, PA-1434. Min oversettelse.

Carl Johan hadde valgt å avsette Wedel i denne situasjonen, ville sannsynligvis reaksjonene i Norge vært enda sterkere enn ved stortingsoppløsningen i 1836. Man kan reflektere over at kongen innså realitetene da opphisselsen hadde senket seg.

Da Wedel hadde mottatt dette brevet fra Carl Johan, kommenterte han innholdet bare i knappe ordelag. Dette kan ha vært gjort ut ifra et bevisst valg av Wedel med den intensjonen å unngå en fortsettelse av disputten. Den neste rapporten hans fra 9. september hadde en blandet undertone av såret stolthet og verdighet:

Allerærbødigste rapport!

Siden min siste allerærbødigste rapport av den 6. denne måned, har jeg hatt den ære å motta brevet som Deres Majestet allernådigst behaget å sende meg den 5. denne måned. Jeg har med stor smerte fått vite at Deres Majestet er misfornøyd med den meningen som jeg har uttalt i min ydmyke rapport av 30. august, etter i lengre tid å ha tenkt gjennom saken som dette dreier seg om. Min samvittighet sier meg at jeg i denne saken har handlet med den lojaliteten og den frimodigheten som jeg har fast besluttet å gjøre til regel for min væremåte, og ved dette håper jeg å fortjene den personlige hengivenhet for meg og min familie som Deres Majestet har behaget å gi meg så mange bevis på og som Deres Majestet nettopp har forsikret meg om.

Wedel ga her uttrykk for sin umiddelbare skuffelse over de harde ordene som hadde falt fra kongen på grunn av den underrapporterte saken. To stridige herrer framviste her hver sin tolkning av sakens betydning sett i konteksten med Grunnlovens bokstav og ånd. Kontrastene i deres gjengivelse og tolkning av loven kom tydelig fram og var kjernen i divergensen. Nøkternt sett hadde stattholderen belegg for at Odelstingets oppfatning av lovens innhold i forhold til de praktiske konsekvensene var korrekt. Wedel ga uttrykk for at kongens heftige reaksjon kom overraskende på ham, selv om det ikke er usannsynlig at han på forhånd hadde kalkulert med en viss effekt ut ifra det vi ellers vet om personkjemien deres. Tekstens formulering tyder også på at Wedel vurderte informasjonsplikten sin som oppfylt, og at han handlet i overensstemmelse med sine etiske normer for god embetsførsel. Innholdsmessig kan man fornemme i Wedels forklaring at han var i god tro, og selv hadde han oppfattet aksept av kongen tidligere for sin lederstil i regjeringen. Avslutningsvis rundet han av denne rapporten fra en helt annen innfallsvinkel:

Dette voldsomme regnværet holder uheldigvis på å skape en alvorlig frykt for de avlingene som nå er på åkrene. Den mest fullkomne ro hersker overalt. I det jeg ønsker å foreta en ekskursjon til Moss og til Jarlsberg i innneværende uke, ber jeg Deres Majestet allernådigst å unnskyldte at jeg ikke sender noen ydmyk rapport neste fredag.

Christiania den 9. september 1839.
Til kongen, meget ydmykt!
H. Wedel Jarlsberg.²³⁹

Wedel gjorde et taktisk grep med pennen da han i siste avsnitt raskt skiftet til slike prosaiske temaer som været, innhøstningen og tilfredsheten over å kunne melde om rolige forhold i samfunnet. Det kan tyde på at kraften hadde gått ut av kontroversen mellom de to etter at de fra hver sin innfallsvinkel hadde ført argumentene så ettertrykkelig inn i debatten for å underbygge standpunktene. Man kan spørre seg om det var et utslag av deres politiske og personlige markeringsbehov som hadde drevet polemikken til de store høyder. Kan det tenkes at Carl Johans vrede som ble framkalt denne gangen, hadde et sammenfall i tid med Wedels henstilling i rapporten til kongen 5. august om å la være å fremme sin proposisjon om absolutt veto for sjette gang? Ser man på tidspunktet for når Carl Johan mottok den rapporten, er det ikke urimelig å tenke seg at det neste irritasjonsmomentet som nådde ham, kan ha bidratt til at temperamentet ble utløst i en heftig reaksjon. Uenigheten om tolkningen av Grunnlovens tekst i forbindelse med riksrettstiltale overfor regjeringen var faktoren som framkalte reaksjonen i det samme tidsrommet.

Stridens kjerne hadde skapt et disharmonisk klimaks, men stormen la seg da Wedel i denne rapporten hadde valgt å uttrykke seg i forsonende og følelsesbetonte ordelag. Man kan kanskje spekulere i den eventualiteten om Carl Johan tenkte på avsetting av Wedel da han var på sitt argeste. Man kan ikke med sikkerhet vite hva som har streifet Carl Johan av tanker i den situasjonen, men hvis han vurderte et skifte, ville han samtidig måtte innse at nettopp det ville ha vært en usedvanlig upopulær avgjørelse blant nordmennene. Og hvem skulle han i så fall erstatte Wedel med? Muligens ville Løvenskiold ha akseptert et eventuelt tilbud, men sannsynligheten er kanskje større for at valget heller hadde falt på en svensk stattholder i Norge igjen. Spørsmålet ble ikke aktualisert, for partene falt til ro igjen etter at de verbale gemyttene hadde fått utløp for sine frustrasjoner. Carl Johan kan ha vurdert det slik at den stabiliteten som Wedel var en garantist for, helt klart dominerte over den opprivende episoden. Diskusjonen mellom Wedel og Carl Johan i den omtalte saken stilnet etter dette like brått som den hadde oppstått. Den ble ikke nevnt mer i de påfølgende rapportene utover høsten 1839. Saken ble tre år senere behandlet i de offisielle stortingsorganene og endte i 1842 uten riksrettstiltale.

²³⁹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 9.9.1839. Min oversettelse.

4.8 Ny forsoning

Stattholderrapportene høsten 1839 bar i en stor grad preg av temaer som dreide seg om ordinære tilstander i den offentlige sektor, som for eksempel om gruvedriften på Kongsberg, om finansieringen og anskaffelsen av en dampbåt på Mjøsa og om matroser og deres ulydighet under en flåteseilas fra Fredriksvern til Bergen.²⁴⁰ Stortingsrepresentantene hadde reist hjem fra Christiania og regjeringen befattet seg med de løpende sakene. Da unionens 25 års jubileum skulle feires, var tilliten mellom de to gjenopprettet og enigheten framkom tydelig i korrespondansen.

Allerærbødigste rapport!

Min meget ydmyke siste rapport var fra den 1. denne måneden. Den deltakelsen som Deres Majestet alltid har vist for min families velvære, forsikrer meg om at Deres Majestet med glede og velvilje vil motta nyheten om at min hustru og jeg har hatt den lykke å feire bryllupet til vår andre sønn Harald med frøken Elise Butenschön i forgårs.

I dag har et kvart århundre rullet hen siden de to skandinaviske folk ble lykkelig forenet under én konge, og de to folk har all grunn til å takke forsynet og Deres Majestet for den fred og den lykke som de har kunnet nyte i disse 25 år. Men særlig nordmennene må være spesielt takknemlige; for hvis man kaster et blikk på tilstanden til Norge i 1814 og den vi har i dag, så oppdager man en enorm framgang på alle områder, ikke bare i det offentlige, men også for den enkeltes velvære. Det er sikkert mye ennå å ønske på flere områder i Norge, men Norge har gjort så store framskritt under septeret til Deres Majestet at historien oppviser svært få liknende eksempler. Det jeg er veldig glad for å kunne tilføye, er at denne lykke i høy grad er allment følt blant folk. Jeg regner med å feire denne dagen med en stor middag til hvilken jeg har invitert alle myndighetspersoner og noen fra alle samfunnets klasser. For øvrig er det ingen hendelser i det offentlige eller i statssaker som gir meg noe stoff til denne rapporten.

Christiania den 4. november 1839.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²⁴¹

Tonen i brevvekslingen hadde vendt tilbake til det tillitsfulle og informative planet mellom stattholderen og kongen. Kommentarene i forbindelse med 25 års jubileet for unionen viste Wedels oppsummering av utviklingstrekkene for nasjonen, og han var påpasselig med å vektlegge sin opplevelse av hvordan folket følte og sluttet opp om kongen. Man kan spørre seg om hvilke referansepunkter som Wedel bygde sine observasjoner på i denne sammenhengen.

²⁴⁰ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 30.9.1839, 11.10.1839 og 29.11.1839. Min oversettelse.

²⁴¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 4.11.1839. Min oversettelse. Eldstesønnen Peder giftet seg med Hedevig Anker, barnebarn av Carsten Anker 25. oktober 1839. Nest eldste sønn, Harald, giftet seg en uke senere med Elise Butenschön.

Personer som var valgt til kommunestyre eller til Stortinget, de som stemte, embetsmennene og andre offentlige tjenestemenn, patrisiatet, redere, handelsstanden og andre som tilhørte elitene i samfunnet, var politisk aktive, men i forhold til hele folketallet var disse meget få.²⁴² De som hadde møtt opp i gatene for hylle kongen på noen av hans ferder, og de av folket som hadde fått ta del i gratis bespisning på kongens eller stattholderens bekostning ved store anledninger, hadde nok en bevissthet om kongen som person og øverste myndighet, men resten av befolkningen i Norge må ha vært ganske uvitende om det politiske styresettet. Da Wedel beskrev hvordan folket tok del i feiringen av kongen og unionen, kan vi gå ut ifra at det var et meget lite utvalg av folket som han baserte sine uttalelser på. Men vi kan ikke utelukke at mange blant eliten var misfornøyde og ønsket reformer i lokal- eller riksstyret. Framfor alt er det nærliggende å tenke at de store folkemassene som ikke var politisk aktive eller levde under kummerlige kår, var lite tilfredse med eller direkte uinteresserte i maktstrukturene i samfunnet. Å hedre kongen som person og folkets store beskytter, eller feire unionen med Sverige som sikkerhetsgaranti for en fredelig sameksistens med nabolandene, var ikke den mest naturlige gjerning å være opptatt av for folk flest.

Den påfølgende teksten viser at Carl Johan mottok denne rapporten med ære og takknemlighet. Anerkjennelsen av unionen og ham selv som konstitusjonell monark med utstrakt personlig makt kan ha hatt en bekreftende virkning på at kongens posisjon var trygg og uten konspiratoriske mistanker i Norge. I svarbrevet sitt noen få dager senere uttrykte han stor enighet med Wedels beskrivelse.

Herr Riksstattholderen Grev Wedel Jarlsberg.

Etter mitt brev av 5. september har jeg mottatt alle Deres rapporter inkludert den av den 8. denne måned. De politiske sakenes vanlige gang, den forsikringen som De gir meg ved at det ikke noe sted i Norge er grunn til å uroe seg når det gjelder forsyningene og at prisene for matvarer er lave, hvilket gir meg en stor tilfredsstillelse. Ettersom De jo kjenner til de følelsene som jeg har for Dem og Deres familie, så kan De være overbevist om den sterke glede som jeg har følt for den lykke som De og Deres hustru, fru grevinnen, har følt sammen da Dere feiret Deres sønners bryllup.

Det tok altså over to måneder før Carl Johan sendte sitt neste brev til Wedel etter den heftige uenigheten dem imellom i månedsskiftet august september. Tiden var moden for avspenning, og den gode atmosfæren i kommunikasjonen var gjenopprettet. Hans understreking av harmoni i styret av statens virksomheter og befolkningens velbefinnende i forkant av den kommende

²⁴² Steen 1972 s. 299-302.

vintersesongen, var et tydelig tegn på kongens tilfredshet med Wedels gjerning. Forsoningen var et faktum. Samtidig bekreftet han sine sympatier overfor greven, grevinnen og familien.

Jeg har med stor glede lest de refleksjoner som De har, når det gjelder den 4. november. Nordmennesenes takknemlighet mot ham som ved Den Allmektiges beskyttelse har hatt den lykke å la dem få nyte den fullkomne fred og ro, siden unionen med Sverige, det er den vakreste belønning som en statssjef kan få for sin omsorg. De har rett når De sier at situasjonen for Deres fedreland er veldig forskjellig fra den som var der for tjuefem år siden. Unionen har båret frukter mye mer enn landet har kunnet våge å håpe. De fordelene som er oppnådd, like mye i Sverige som i Norge siden 1814, forbigår alt det man har sett i andre land, og vi kan ikke nok få takket forsynet for dette. Det er opp til de to broderfolkene å fortjene at denne guddommelige beskyttelse kan fortsette ved respekten for lovene og med den hengivenhet for de institusjonene som de er så heldige å ha. I det jeg ber Dem om å hilse fru grevinnen, så gjentar jeg, herr greve, forsikringer om de følelser som jeg har når jeg ber til Gud om å bevare Dem i sin hellige og verdige varetekt.

Stockholm den 11. november 1839.

Deres meget hengivne.
Charles Jean.²⁴³

Argumentasjonen for unionens fortreffelighet i forhold til den reduserte risikoen for å bli dratt med i en eventuell internasjonal krigssituasjon poengterte Carl Johan her sterkt ved å gjenta sin faste begrunnelse for at landene på den skandinaviske halvøy hørte sammen geopolitisk. Ved kongens påkalling om Guds hjelp i sammenheng med hans styre av de to landene forsterket han den aksepterte forestillingen om at den allmektige beskyttet folket hvis det gjorde seg fortjent til det. Den omtalte lykke som de to sønnenes forening med sine partnere og deres familier opplevde ved ekteskapsinngåelsen, er som en metafor i sammenlikningen med den lykkelige forening mellom de to landene i unionen, slik Carl Johan så det. Wedel var samstemt i Carl Johans vurdering av historiens positive utvikling for Norges del siden 1814. Det lot han klart skinne igjennom også i en av de siste rapportene dette året:

Allerærbødigste rapport!

[...] Nyheten om døden til kongen av Danmark, Frederik 6., har naturligvis skapt en viss sensasjon her hvor mange mennesker i mange år har tjent under denne kongen som var respektabel og elskverdig som individ. Men den generelle følelsen er at man er glad for ikke lenger å ha noe å gjøre med dette Oldenbourg-dynastiet. For øvrig går alt sin vante gang.

Christiania den 13. desember 1839.

Til kongen, meget ydmykt!
H. Wedel Jarlsberg.²⁴⁴

²⁴³ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 11.11.1839. Min oversettelse.

²⁴⁴ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 13.12.1839. Min oversettelse.

Wedel hadde i alle år hatt et anstrengt forhold til Frederik 6., og kommentarene i forbindelse med danskekongens bortgang levnet ingen tvil om at han syntes det var befriende ikke å ha noen videre forbindelser med kongemakten i København. Avstanden til arvtakeren, Christian Frederik, var enda større, og de møtte hverandre aldri etter at han overtok i desember under navnet Christian 8.²⁴⁵ Wedels formulering i denne rapporten vitner om at hans lojalitet lå fullstendig og pålitelig på Carl Johans side.

Ved overgangen til det nye tiåret inntraff en dramatisk hendelse i familien Wedel. Det skulle også senere samme år vise seg at det oppstod flere dyptgripende omstendigheter for familien.

Allerærbødigste rapport!

Min meget ydmyke forrige rapport fra den 30. den passerte måned. Det nye året gir meg en anledning til å gjenta overfor Deres Majestet min dype takknemlighet for all den velvilje og gunst som Deres Majestet har vært så nådig å vise min familie og meg, og jeg forsikrer om at jeg vil gjøre alt for å gjøre meg mer og mer verdig til denne gunst. Vi sender alle ved denne anledning våre mest dyptfølte ønsker for Deres Majestet og den kongelige families lykke.

Brevet åpnet med gode ønsker for det nye året og takknemlighet for kongefamiliens behag over tilknytningen til Wedel og hans nærmeste. Fortsettelsen av teksten viser en åpenhjertig Wedel:

Min kjære hustru, meg og hele familien har blitt tungt rammet på denne månedens første dag ved døden til vår kjæreste Caroline, som forlot oss 9 dager etter å ha født sin andre sønn. Jeg er sikker på at Deres Majestet vil sørge ved minnet over denne engelen og over ulykken til hennes sørgende foreldre.

Christiania den 3. januar 1840.

Til kongen, meget ydmykt!

H. Wedel Jarlsberg.²⁴⁶

Tapet av den eneste av tre døtre som vokste opp, tok svært hardt på begge foreldrene.

Beskrivelsen av Carolines omsorgsfulle og sjarmerende vesen var et karaktertrekk som både Wedel og kongefamilien verdsatte høyt.²⁴⁷ Ulykken rammet en fra før hardt belastet Wedel helsemessig sett. Holdningen hans utad bar nå preg av likegyldighet og påtatt ro. Wedel skjøttet pliktene sine, men han ble mer innesluttet og ikke lenger så engasjert i småprat.

Det ble observert under ballet som Wedel arrangerte på kongens 77 års dag.

²⁴⁵ Vogt 2014 s. 319.

²⁴⁶ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, rapport Wedel til Carl Johan, 3.1.1840. Min oversettelse.

²⁴⁷ Vogt 2014 s. 318. Caroline Wedel Jarlsberg hadde giftet seg med Otto Løvenskiold, sønn av Severin Løvenskiold, i 1837. Norges to fremste adelsfamilier ble dermed forent.

Umiddelbart etter at posten var nådd fram til Stockholm sendte Carl Johan et kondolansebrev:

Min kjære Greve.

Nyheten om den uventede døden til Deres interessante og engleaktige datter har rystet meg dypt. Jeg skynder meg derfor å uttrykke for Dem min dypeste og mest oppriktige medfølelse. Jeg kommer ikke til å prøve og trøste Dem. Dette tapet er så smertefullt at det bare er religionen som kan komme til Deres hjelp. Deres kvaliteter som far og ektemake vil gi Dem styrke til å klare, ved hjelp av Skaperen, denne uutholdelige adskillelsen.

Jeg ber Dem, min kjære Greve, om å være min overbringer av dette til Fru Grevinnen, og si henne at jeg deler smertene som Dere føler, men jeg håper alt fra kraften i hennes karakter og kraften i hennes kristne fromhet, vil hjelpe henne gjennom sorgen. I det jeg takker Dem for ønskene De har uttrykt overfor meg i anledning det nye året, så ber jeg Gud om å spare Dem for likeså grusomme prøvelser i fremtiden.

Med kongens egenhendige og skjelvende underskrift avsluttet han hilsenen til Wedel slik:

Det er med disse følelser at jeg forsikrer om mitt største vennskap.

Stockholm
den 7. januar 1840.

Deres meget hengivne
Charles Jean.²⁴⁸

Carl Johans deltakelse i sorgen som hadde rammet Wedel og familien, kom her til uttrykk på en personlig og medlidende måte. Jeg tolker hans språkform som inderlig ment for å tilkjenne sin aktive medfølelse og nærhet til Wedel i den tragiske situasjonen. Noen få dager senere fulgte Wedel opp dette temaet ved å kvittere for den gode omtanken:

Allerærbødigste rapport!

[...] Jeg finner ikke ord for å uttrykke min dype og oppriktige takknemlighet for den nådige og faderlige deltakelse som Deres Majestet har vist overfor min families smerte ved tapet av vår kjæreste Caroline. Min hustru ber meg om å sende våre meget ydmyke hilsener til Deres Majestet og forvisse ham om at Deres Majestets sympati har blitt en sann trøst for hennes hjerte. Hun ble ulykkeligvis sengeliggende et par dager på grunn av hennes vanlige krampetrekninger, men hun begynner å komme seg og hun viser jevnt over en energi og avfinner seg med sin skjebne på en helt ekstraordinær måte. De offentlige sakene er helt uten noen spesiell interesse.

Christiania den 13. januar 1840.
Til kongen, meget ydmykt!
H. Wedel Jarlsberg.²⁴⁹

²⁴⁸ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 7.1.1840. Min oversettelse. Jf. også RA, PA-1434/F/L0001/0001/0017 og Vogt 2014 s. 319.

²⁴⁹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 13.1.1840. Min oversettelse.

Det er sannsynlig at brevvekslingen mellom de to forsterket de personlige båndene og befestet relasjonen ytterligere i denne fasen. Wedels lakoniske beskrivelse av de ordinære og offentlige sakene plasserte disse i et forretningsmessig viktig, men kanskje ikke fullt så viktig perspektiv i den private sammenhengen lenger. Carl Johan tangerte også dette momentet i sitt neste brev til Wedel 11. mai:

Til Hr. Riksstattholderen Grev Wedel Jarlsberg!

[...] Jeg vil takke Dem for den nøyaktighet som De utviser i å holde meg løpende orientert om det som skjer. Jeg gleder meg over den ro og den orden som fortsetter å herske i Norge, som jeg mener skyldes nasjonens gode håp og Deres velkjente iver for dets lykke. Jeg støtter at De foretok et besøk på Deres vakre eiendom Jarlsberg, for å være sammen med Deres sønn og hans hustru. Jeg ber Dem om ikke å avstå den glede det er å gjense Deres barn. De kunne også forlenge Deres opphold der, inntil 14 dager fra tid til annen, når det passer Dem.

I det jeg ber Dem om å hilse Fru Grevinnen, så gjentar jeg for Dem, Herr Greve, forsikringen om de følelsene med hvilke jeg er, Deres meget hengivne C. J.

Stockholm den 11. mai 1840.²⁵⁰

Kongens gjentakelse av heder i dette brevet underbygger det faktiske forholdet at han verdsatte stattholderens samvittighetsfullhet i arbeidet for nasjonen. Anbefalingen om å ta noen pauser sammen med familien tyder på at kongen forstod hvilken belastning Wedel hadde vært utsatt for i løpet av det seneste året og at dette kunne kompenseres ved å foreslå noe avlastning. Bekreftelsen er et uttrykk for at tillitsforholdet var reetablert og stabilt. Carl Johans oppfordring til Wedel om å ta mer hensyn til sin helsetilstand kan ha påvirket stattholderen til å oppsøke legehjelp for de fysiske smertene som stadig ble mer plagsomme, og til å søke om permisjon.

Til Herr Riksstattholder Grev Wedel Jarlsberg.

I det jeg ikke har hatt tid til å besvare rapporten fra 25. mai den siste postdagen, hvor De lar meg få vite at legene har rådet Dem til å dra til Tyskland for å nyttiggjøre Dem varme kilder og som De ønsker en permisjon på tre måneder i denne hensikt, så har jeg gitt i oppdrag til statssekretær Due å underrette Dem nærmere om når De vil kunne gjøre forberedelser for å foreta denne reisen i det tidsrommet De har informert meg om. Med dagens post får De den offisielle autorisasjonen.

I det jeg beklager de årsaker som fjerner Dem midlertidig fra den viktige stillingen som De fyller med så stor iver og målrettethet, så vil jeg uttrykke mine ønsker om at den kuren som De skal prøve, vil kunne gi Dem helse og nødvendig kraft tilbake for å

²⁵⁰ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 11.5.1840. Min oversettelse.

fortsette å vie Deres talenter til det beste for Deres fedreland. Mine gamle følelser og interesse og vennskap for Dem og Deres familie bør kunne overbevise Dem om den glede som jeg vil få ved å få vite at Deres reise vil ha fått dette resultatet.

I det jeg ber Dem om å overbringe mine hilsener til Fru Grevinnen, så gjentar jeg for Dem forsikringene om de følelsene i hvilke jeg ber Gud holde Dem i sin hellige og verdige varetekt.

Stockholm
den 1. juni 1840.²⁵¹

C. J.

Jeg tolker kongens innvilgelse i dette brevet angående tre måneders permisjon som et oppriktig ønske om at Wedel skulle komme rehabilitert tilbake til stillingen. Beskrivelsen i det andre avsnittet inneholder Carl Johans anerkjennende attest om Wedels embetsutførelse. Den aldrende monarken så frem til å kontinuere samarbeidet med Wedel etter tilbakekomsten utover høsten 1840. Den 8. juni skrev Wedel sin siste stattholderrapport der han opplyste om at han var klar for avreise fra Christiania med dampbåten klokken fem den påfølgende dagen og at statsråd Krog ville erstatte hans funksjoner inntil nye nådige ordre kom fra Hans Majestet.²⁵²

4.9 Wedels død

Wedel forlot Christiania med *Constitutionen* tidlig neste morgen. Med i reisefølget til kurstedet i Wiesbaden var den nest eldste sønnen, Harald, og en trofast tjener, Christen Johnsen. Hjuldamperen stevnet ut fjorden med kurs for København. Wedel ønsket på ingen måte å avlegge kongen i Danmark noe besøk, noe han vanskelig kunne unngå dersom han først var ankommet hovedstaden. Christian Frederik hadde tatt navnet Christian 8. som tronfølger og hadde videreført det eneveldige styret. Det ble ingen moderne dansk grunnlov etter mønster av den norske. Wedel hadde betraktet Christian Frederik som sin fiende siden den gang han grep makten i 1814. Wedel overtalte skipperen til å anløpe Helsingborg for at han skulle kunne gå i land der og dra videre med vogn gjennom Sverige til Ystad. Derfra gikk turen med båt over til Stralsund i Tyskland. Han besøkte en ungdomsvenn i Berlin før den strabasiøse reisen fortsatte sørover til kuranstalten i Wiesbaden.²⁵³ Sønnen gjorde vendereis siden hans kone ventet nedkomst.

²⁵¹ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 1.6.1840. Min oversettelse. Reisemålet var et velkjent kurbadsted i Wiesbaden i Tyskland.

²⁵² BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 8.6.1840. Min oversettelse.

²⁵³ Nielsen 1901-1902 s. 525. Jf. også Vogt 2014 s. 320.

Hensikten med kuroppholdet var å lindre den kroniske podagraen. En helsekur med varme kilder og mineralholdig vann skulle virke helbredende på urinsyregikt, mente man. Men kuren ga ikke den ønskede effekt for Wedel. I stedet pådro han seg «stensmerter», antakeligvis var det nyresten eller gallesten som tilstøtte ham.²⁵⁴ Legene anbefalte operasjon, men den falt ikke heldig ut. Et kurbad var ikke et sykehus med et vitenskapelig miljø på helsefronten. Kan det ha oppstått komplikasjoner med sårbetennelse og høy feber, eller kan han muligens ha fått lungebetennelse? Helsetilstanden forverret seg raskt. Livet stod ikke til å redde. Wedel døde i Wiesbaden 27. august 1840, 60 år gammel.²⁵⁵ Symbolsk sett kan man si at ringen på en måte var sluttet for statsmannen Wedel. Våren 1814 hadde han bidratt til konstitusjonen som en av de mest sentrale personlighetene på Eidsvoll. Med sin europeiske bakgrunn hadde han et internasjonalt blikk på de politiske forholdene. På sin siste reise i livet benyttet Wedel *Constitutionen* da han søkte tilbake ut i Europa for å hente krefter og energi til å utrette nye, store handlinger.

Slik ble det ikke. Hjemme i Christiania gikk grevinne Karen og ventet på grev Herman som skulle komme med dampbåten 6. september. Hun var uvitende om dødsfallet og hadde planlagt at de skulle reise sammen fra havnen og til Bogstad. Med undring og uten sin ektefelle dro hustru Karen om kvelden hjem. Om bord på skipet var et brev med underretning til regjeringen om Wedels bortgang. Statsrådene ble sammenkalt til et hastemøte og bestemte seg for å sende kurér til kongen og til enken med det triste budskapet. Carl Johan hadde allerede mottatt beskjed direkte fra Wiesbaden, men Karen var intetanende da meddelelsen nådde henne om det store tapet hun og landet hadde lidt.²⁵⁶ Hun var fra før preget av å ha mistet tre døtre, og nyheten om Herman brakte flere, tunge bekymringer over hennes tilstand.

Da meldingen om Wedels død nådde Carl Johan i Stockholm, skrev han følgende brev som finnes i kopibøkene i Bernadottearkivet. Brevet ble sendt med ekstraordinær kurér.

Til Fru Grevinnen Wedel Jarlsberg.

Fru Grevinnen!

Døden som nettopp har rammet Herr Grev Wedel Jarlsberg, har berøvet Norge for en opplyst borger, en lærd embetsmann og en statsmann som landet lenge kommer til å savne; for Dem, fru Grevinne, en kjærlig ektemann, en støtte som trøstet Dem i denne

²⁵⁴ Nielsen ibid. s. 526, Vogt ibid. s. 321.

²⁵⁵ Nielsen ibid. s. 527, Vogt ibid.

²⁵⁶ Nielsen ibid. Jf. også Vogt ibid. s. 321-322.

verdens motgang og som, i privatlivet likesom i det offentlige livets strømvirvler, hele tiden søkte å gjøre Deres liv vakkert.

Forenet med Grev Wedel i et vennskap bundet sammen av en kjærlighet for friheten, uavhengigheten, æren og velstanden for Norge tillater jeg meg å tale til Dem om den sterke og dype sorg som jeg føler ved tapet av denne gamle og trofaste venn, med andre ord en mann hvis strålende og oppofrende livsløp for fedrelandet og unionen ikke kunne få noen annen stans enn døden.

Jeg føler, Fru Grevinne, at mine anstrengelser vil være forgjeves når det gjelder å trøste Dem. Måtte De finne lindring i Deres sjels styrke og i Deres kristne overgivelse til forsynets vilje. Svake dødelige, som vi er, så må vi underkaste oss og vente uten frykt denne slutt som avslutter alle våre plager.

Vennligst, Fru Grevinne, motta disse uttrykk for mitt oppriktige vennskap og mine følelser av respekt og store omtanke med hvilke jeg er Deres meget hengivne og dyptfølte venn.

Stockholm
den 7. september 1840.²⁵⁷

C. J.

Carl Johans utsagn i dette brevet tolker jeg som en dokumentasjon på hans relasjon til Wedel. Den uttrykker noe av kongens beundring og respekt for stattholderens profesjonalitet, hans kapasitet og menneskelige særtrekk. Muligens gjenkjente Carl Johan noen av Wedels personlige egenskaper hos seg selv. Kongens karakteristikk av Wedel overfor grevinnen formidler et relativt høyt nivå av ektefølt sorg over tapet av kompetanse og tapet av vennskap. Carl Johan omsatte sine emosjoner i forhold til Wedels betydning for landet, folket og grevinnen med en beskrivelse i poetiske dimensjoner. Jeg tolker brevets ånd som en uttrykksfull bekreftelse på hva Wedel hadde betydd også for kongen selv.

I de følgende dagene brakte Christianias aviser melding om dødsfallet og nekrologer. *Den Constitutionelle* skrev:

Denne udmærkede Mands Liv er saa nøie indflettet i Norges Historie i de sidste 30 Aar, hans Deltagelse i Rigets vigtigste Anliggender i dette Tidsrum har været saa indgribende og følgerig, hans Fortjenester af Fædrelandet saa store og mangeartede og hans Afgang saa lidet forberedt, at Efterretningen om hans Død vil vække en dyb og almindelig Sorg inden Norges Grænser. Grev Wedel Jarlsberg var en politisk Karakter. Et omfattende Blik paa Statsforholdene, der ikke tabte sig i Detailler, Rigdom paa reformatoriske Ideer, Fasthed i Plan, Mod og Utholdenhed i at bekjæmpe Hindringer,

²⁵⁷ BFA, Carl XIV Johans arkiv, vol. 80, brev Carl Johan til Wedel, 7.9.1840. Min oversettelse. Jf. også «Den Norske Rigstidende», 24.9.1840 og Steen 1972 s. 287. Kun avsnitt 2 av den franske teksten er der oversatt til norsk.

Tilsidesættelse af alle private Hensyn og Beredvillighed til at gjøre Ofre for at fremme offentlige og almene Interesser, var Egenskaber, der gjorde ham til en Statsmand af Vækt, og som i Forening med sjeldne private Dyder gav ham en mægtig moralsk og politisk Indflydelse. [...]²⁵⁸

Minneordet oppsummerte tankene mange i hans samtid hadde om Wedels person og hans innsats for landet i den gjennomgripende brytningstiden, som hadde funnet sted siden begynnelsen av 1800-tallet. I *Morgenbladet* ble Henrik Wergelands dikt «Egebladene» offentligjort.²⁵⁹ Der hyllet Wergeland Wedel for hans forstand, tidligere kontroverser ble skrinlagt, og med sitt poem tok han en verdig avskjed med den gamle hedersmann. Andreas Munch hedret Wedel med et minnedikt som stod på trykk i *Den Constitutionelle* den 13. september, og Johan Sebastian Welhavens hyllingsdikt stod å lese i den samme avisen 3. november.²⁶⁰

Kongen hadde gitt ordre om at Wedels kiste skulle bringes med et av statens dampskip til hjemlandet og sitt siste hvilested ved Jarlsberg dersom dette var bekreftet og i overensstemmelse med familiens ønske. Eldstesønnen, lensgreve Peder Wedel Jarlsberg, reiste til Wiesbaden og førte med seg kisten nedover Rhinen til Rotterdam der det bestykkete orlogsskipet *Nordkap* ankom. Kisten ble brakt om bord og kursen satt for Norge. 23. oktober stevnet *Nordkap* inn Vestfjorden ved Tønsberg. Wedels kiste var drapert med det norske flagget og plassert på dekk. Under æressalutt fra kanonene om bord på *Nordkap* ble kisten rodd i land av fire styrmenn og ført opp til Jarlsberg Hovedgård. Der ble kisten satt i Kolonnesalen i 1. etasje fram til bisettelsen som fant sted 2. november. Representanter for kongen, Stortinget, regjeringen, Høyesterett, universitetet og ytterligere andre notabiliteter fulgte i seremonien på Jarlsberg. Ved siden av kisten av gult eiketre lå symbolene på grevetittelen samt ordensutmerkelsene med Serafimerordenen og Borgerdådsmedaljen som de gjeveste.

Delegasjoner fra ulike byer, korporasjoner og militære deltok i minnestunden der Herman Foss talte på vegne av Christiania by, og Jørgen Herman Vogt hilste fra regjeringen. Foss som hadde vært en av Stortingets mest fremskutte i opposisjonen og hadde ivret for å begrense kongens og unionens innflytelse, uttalte også at han hadde samarbeidet med Wedel under hans lærerike veiledning og hatt glede av hans åndrike underholdning.²⁶¹

²⁵⁸ *Den Constitutionelle*, 8.9.1840.

²⁵⁹ *Morgenbladet*, 11.9.1840.

²⁶⁰ Nielsen 1901-1902 s. 527-529.

²⁶¹ Nielsen ibid. s. 531-532. Jf. også Vogt 2014 s. 322-324.

Ofte har jeg delt hans Synsmaader, men ogsaa stundom, efter min Indsigt og Overbevisning, maattet stille mig paa den modsatte Side i Dagens Meningskampe angaaende det offentlige Livs Anliggender; men overalt, - enten jeg var med eller imod, - har jeg maattet elske hans varme og ædle Hjerter. Saaledes har Kjærlighed og Høiagtelse, uagtet alle Meningsuligheder, rodfæstet sig i mit Bryst for den hedengangne, og med disse Følelser vil jeg stedse bevare hans Billede i kjærlig og taknemmelig Erindring. [...]²⁶²

Det faktum at det var en av Wedels meningsmotstandere som holdt minneord, viser hvilken innflytelse og respekt han hadde opparbeidet seg i det tverrpolitiske miljøet i Christiania. På den annen side er det ikke vanlig å finne kritiske bemerkninger i nekrologer og minneord over den avdøde. Den nære politiske meningsfellen og regjeringskollegaen Vogt talte om Wedels store innsats for fedrelandets behov og at fruktene av hans arbeid vil tilhøre en takknemlig etterslekt.

En tett pakket folkemengde hadde samlet seg i borggården og utenfor Sem kirke for å ta et siste farvel. Kisten ble ført over den store gårdsplassen og til gravkapellet der bisettelsen fant sted.

Hadde belastningen på Wedel vært for stor det siste året? Hvis man leser stattholderrapportene som ble skrevet de seneste ti månedene og sammenlikner dem med foregående år, viser det seg at han avsluttet teksten med ordene «For øvrig er det ingen løpende saker i det offentlige som er av interesse for denne rapporten.» oftere enn før. Det kan tyde på at saker av mindre viktighet ikke fikk like stor oppmerksomhet som tidligere. Ved å dempe omfanget av detaljbeskrivelser i rapportene ble muligens noen saker som tidligere år ville vært omtalt, forbigått. Den før omtalte saken som verserte i august og september om statsrådenes ansvar og Stortingets myndighet til å stille regjeringen for riksrett, er et eksempel på det.

Helsesituasjonen hans hadde blitt stadig dårligere. Kroppen var tydelig medtatt av langvarig slitasje på grunn av podagra.²⁶³ Det tunge hovedansvaret for virksomheten i forbindelse med alle oppgavene til regjeringen og administreringen av statsstyret kan ha influert på situasjonen. Opplevelsen av trykket fra de daglige forretningene slet på den aldrende kroppen. Medførte dette en omkostning helsemessig fordi belastningen var konstant? Kanskje følte Wedel at han hadde gjort en god del i de årene han hadde tjent kongen, og at det kunne være nok. Etter datteren Carolines brå og uventede død et halvt år tidligere hadde både greven og grevinnen

²⁶² Nielsen *ibid.* s. 532.

²⁶³ Vogt 2014 s. 320.

gått inn i en periode med nedslåtthet. En nær venn av familien, Gustav Peter Blom, hadde observert det og skrev at han var bekymret på deres vegne.²⁶⁴ Sannsynligvis hadde arbeidet tappet mer energi enn godt var.

Skulle Wedel tenkt mer på egen helse før det kom så langt at han måtte søke permisjon og rekonvalesens? Et alvorlig dilemma for ham kan ha vært at han vurderte å søke avskjed, men at det ikke var mulig fordi han hadde benyttet seg av det alternativet en gang før, i 1822 da han hadde gått lei etter alt presset i sammenheng med riksrettssaken. Lengtet Wedel også tilbake til en fredeligere tilværelse på arvegodset Jarlsberg der han kunne tilbringe noen gode år sammen med familien? Det er en del forhold som tyder på nettopp det. Wedel hadde, som tidligere nevnt, tatt fri flere dager i forbindelse med de to eldste sønnenes brylluper i oktober året før, og han hadde hatt behov for permisjon i to uker i mai 1840 for å være sammen med sine barn på deres eiendommer. Dette var sannsynligvis ikke tilstrekkelig, for kort tid etter bestemte han seg for å søke om ytterligere tjenestefri i tre måneder i forbindelse med kurbadoppholdet.

²⁶⁴ Ibid. s. 318.

5. Konklusjon

Grev Herman Wedel Jarlsbergs periode som den første norske stattholderen under unionen med Sverige, inneholder interessante utviklingstrekk både når det gjelder interaksjonen mellom statsmaktene og når det gjelder det relasjonelle forholdet mellom stattholderen og kongen. Wedels posisjon mellom kongen på den ene siden og Stortinget på den andre siden medførte i enkelte saker et spenningsforhold, men i det meste av tiden mer harmoniske tilstander enn det hadde vært tidligere. Wedels sentrale rolle i statsstyret under siste halvdel av 1830-tallet påvirket aktørene innenfor de unionelle maktstrukturene på en måte som i en viss grad kan tilkjennes hans pragmatiske evner og personlige egenskaper. Denne oppgaven har søkt å gi et innblikk i den delen av Wedels arbeid som medvirket til at saksbehandlingen og kommunikasjonen mellom partene ble mindre konfliktfylt i hans tid som stattholder enn det hadde vært tidligere. Et hovedmoment har vært å legge fram et bidrag for å belyse disse forholdene ved å studere den personlige og halvoffisielle korrespondansen som foreligger i rapportene og brevene mellom Wedel og Carl Johan. Oppgaven har frambrakt tanker og refleksjoner hos meg om nye forskningsmuligheter innen temaets områder. Den kan bidra til å danne seg et bilde av Herman Wedel Jarlsberg som menneske, politiker og tenker i stattholderperioden. Hva som han gjorde for landet i forbindelse med utviklingen av statsforvaltningen i denne fasen, er en problemstilling som det kan forskes videre på.

Wedel og Carl Johan hadde i de fire årene før 1822 da Wedel fikk innvilget sin søknad om avskjed som finansminister, hatt et anstrengt forhold, og kongen hadde ofte motarbeidet Wedels innflytelse. I 1836 var situasjonen en helt annen, og Wedel aksepterte Carl Johans tilbud om å tiltre som stattholder og regjeringens autonome leder. Wedels sosiale rang og økonomiske og kulturelle bakgrunn plasserte ham i en posisjon som kunne hevde seg med Carl Johans status. Wedels erfaringer som statsråd, stortingsmann, stortingspresident, universitetets prokansler og storgodseier med aristokratiske røtter utgjorde en unik kapital som fundament for hans embetsgjerning.

Carl Johan lyttet nå ofte til Wedels standpunkter og råd. Det framkom tydelig i saker der utnevnelsen av embetsmenn ble forberedt. Stattholderen ga klare beskrivelser om kandidatenes skikkethet, og kongen fulgte ofte de rådene og anbefalingene som Wedel ga. Det gjaldt for eksempel utnevnelsene av brigadesjef for landets hærstyrker, sjef for militærakademiet og

politisjef i Christiania i oktober 1838. Andre ganger var kongen upåvirket av stattholderens råd og utnevnte geistlige, militære og fogder som stattholderen ikke hadde anbefalt, men som i noen tilfeller var gitt et forhåndsløfte om privilegier.

En årelang tilbakevendende sak om kongens vetorett ble også tatt opp under stortingssesjonen i 1839. Ingen i Stortinget stemte for kongens proposisjon om absolutt veto, og regjeringen med Wedel i spissen var enig med Stortinget og enstemmig i sin konklusjon. Wedels formulering i stattholderrapporten som omtalte denne saken, var klar i sitt meningsinnhold og mild i sin form. Hensikten med Wedels taktikk var et forsøk på å la saken gli over av seg selv ved ikke å oppgi noen begrunnelse som kunne opphisse kongen. Den samme klokskap ble brukt i rapportene når det dreide seg om framlegget til kongen vedrørende hvilken myndighet som skulle avgjøre nye statsborgerskap, og om statsrådenes eventuelle adgang til Stortinget. Gjennom sin innsikt i kongens reaksjonsmønster viste Wedel ansvar som sjef for regjeringen og henstilte til kongen om å finne en løsning, selv om han i utgangspunktet var uenig i regjeringsflertallets syn. Det gjaldt i statsrådsaken, unionsspørsmålet, i flaggsaken og til dels i saken om feiringen av 17. mai der han av pragmatiske hensyn så at det ikke var hensiktsmessig å nekte folk å gi uttrykk for sin nasjonalfølelse.

Stortingssesjonen i 1839 forløp i store trekk på en måte som ikke uroet kongen under den lange perioden han oppholdt seg i Christiania denne våren. Men i et par saker som ble behandlet etter at Carl Johan var kommet tilbake til Stockholm, ga næring til kongens hissige temperament og arroganse. Odelstingets vedtak i forbindelse med revisjonen av kriminalloven utløste skuffelse da kongen avviste sanksjon. Han grunnga avslaget med Stortingets sene behandling av saken, men bygde i realiteten sin avgjørelse på Wedels reservasjon og det forholdet at det tilsvarende svenske lovutkastet ikke var ferdig ennå.

En sterk konflikt oppstod i saken om Stortingets rett til å reise riksrettstiltale mot statsråder på kommende sesjon dersom Odelstinget fant grunn til å gjøre det angående et viktig saksforhold man ikke var tilfreds med. Wedels redegjørelse var kongen absolutt ikke fornøyd med, og han brukte svært kraftige ord i sin beskrivelse av Wedels befatning med saken. Kongens raseri steg til de store høyder, og brevet som han sendte til Wedel, levnet ingen som helst tvil om hva han mente om stattholderens tolkning og underrapportering i sakens anledning. Wedel besvarte brevet på en ydmyk og forsonende måte der han beskrev at det gjorde ham vondt å lese at kongen var misfornøyd med hans håndtering av saken. Han svarte at han hadde handlet etter

sin overbevisning om lojalitet og frimodighet i sin embetsførsel og at han håpet å kunne fortsatt fortjene kongens gunst. Wedels personlige og direkte form i rapportene rundt denne saken gir et bilde av et oppriktig ønske om å gjenopprette tilliten mellom de to. Om Carl Johan i sin mest oppfarende fase vurderte å avsette Wedel på denne saken, fins det ikke belegg for å kunne hevde. I så fall kan han ha resonnert at det var ingen aktuelle personer som kunne fylle Wedels plass og posisjon umiddelbart. Carl Johan besinnet seg etter at han hadde sendt sitt brev den 5. september 1839. Saken ble aldri mer nevnt i korrespondansen, og kontroversen la de bak seg. Den kollegiale tonen i brevvekslingen kom igjen i fokus, og beskrivelsene om unionens lykke for Norge og nordmennene ble omtalt i sammenheng med feiringen av 4. november og 25 årsjubileet for unionen. På nytt ble den tidligere interessen for hverandres helse, familieforhold og hengivenhet behørig omtalt i brevene. Wedels og Carl Johans personlige beskrivelser om temaer som lå utenfor de ordinære og offentlige sakene, viser at de hadde en høy grad av interesse, forståelse og takknemlighet for hverandres vennskap.

Den politiske og personlige aksen mellom kongen og hans stattholder er interessant. Wedel var en som kunne forstå Carl Johan og hans franske bakgrunn. På den ene siden hadde Carl Johan behov for å kjenne til det politiske klima i Norden, og på den andre siden hadde Wedel vært ute i Europa og inntatt en europeisk horisont i synet på hvordan Norge som nasjon kunne etableres etter 1814. Det var noe provinsielt over norsk, politisk liv og samfunnsforhold. Hadde Carl Johan i denne forbindelsen et synspunkt om at Stortinget var et forum for provinsielt bondesnakk uten dannelses? Wedel var derimot ikke provisiell i sin samtid. Han var nummer én i Norge ut ifra stand, rikdom og dannelses. Dette medvirket kanskje til at Carl Johan behandlet Norge med større respekt enn det han egentlig tillot Norge med bakgrunn i Wedels påvirkning. Det var dermed Wedel som hadde større betydning for kongen enn kongen hadde for Wedel. Ut ifra det vi ellers vet om Carl Johan, hadde han behov for å innnytte seg hos nordmennene. Han trengte anerkjennelse av nordmennene fordi han i perioder var upopulær i Sverige.

Relasjonene mellom Carl Johan og Wedel sett i konteksten med de politiske forholdene er en vesentlig del av forklaringen på samspillet slik det fungerte i stattholdertiden. Harmonien var gjenopprettet mellom de to etter striden rundt 1820, og dette gjenspeilte seg i mer konstruktiv samhandling mellom statsmaktene under stortingsperiodene i 1837 og 1839 sammenliknet med ufredstingene i 1833 og 1836. Gradvis ble tilliten mellom Carl Johan og Wedel større, og relasjonene ble sterkere etter hvert som de ble eldre. Kongen ga flere ganger uttrykk for

anerkjennelse og respekt for stattholderens profesjonalitet. Den gjensidige omtanken og omtalen på det personlige planet styrket forbindelsen ytterligere. Dette kan ha bidratt til at maktkonstellasjonene ble slipt til med større innflytelse for Stortinget. Min tolkning av denne utviklingen bygger jeg på studiet av stattholderrapportene og brevene fra Carl Johan i denne perioden. Jeg oppfatter en form for kultur som ligger i selve brevt tekstene. Stilen er en elegant form for kommunikasjonen mellom Carl Johan og Wedel for den tiden det gjelder. Disse skriftlige kildene bærer i seg et språkkulturelt fenomen som fortjener å bli sitert for å gi et sannferdig inntrykk både av de personlige relasjonene og av saksbehandlingen. Atmosfæren i rapportene og brevene får fram intensjonen og personligheten i forhold til hva Carl Johan og Wedel stod for, både gjennom innholdet og gjennom formen. Form og innhold smeltet sammen i en syntese. Vi får et lite blikk inn i datidens kommunikasjon på dette nivået innen statsforvaltningen. Ved å beholde noe av den atmosfæren som preget stilen og kulturen innen diplomatiet og statsstyret, ytes også aktørene mer rettferdighet.

Men det lå noe uforløst i hans liv. Hans refleksjoner på slutten av livet slik de kommer til uttrykk i rapportene fra det siste leveåret sammenstilt med det forholdet at han opprinnelig ønsket en ledende rolle på Eidsvoll, tegner konturene av noe uanvendt. Wedel hadde opplevd revolusjoner i Europa, han var opptatt av tidens urbane opplysning og var tiltrukket av den britiske formen for konstitusjon. Han ble oppfattet som litt fremmedartet i sin samtid på grunn av kombinasjonen av å være europeisk aristokrat og norsk byråkrat. Wedel viste hengivenhet og varme overfor det borgerlige, det nasjonale og samtidig det internasjonale. Han var nasjonalromantisk, men folket verdsatte kanskje ikke dette tilstrekkelig, muligens fordi han ikke var folkelig nok.

Wedel valgte som sin livsoppgave å bidra til viktige forbedringer på det politiske, økonomiske og kulturelle området for det moderne Norge. På 1820-tallet følte Wedel seg ennå litt skuffet og såret. Til gjengjeld opplevde han en renessanse og oppreisning som stattholder i de siste årene av livet. Det er sannsynlig at Wedel da hadde intensjon om å forsone kongen med de andre statsmaktene og skape et bedre tillitsforhold mellom hovedaktørene under unionen med Sverige. Wedel la ikke skjul på at Stortinget, regjeringen og kongen kunne ha ulike meninger, men hans vennskapelige og selskapelige omgang med stortingsmennene hadde en dempende effekt på konfliktpotensialet.

Wedel var realisten som inntok meklerens rolle i kraft av å være statsmann og nasjonal leder.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Det Bernadotteska Familjearkiv, Stattholderrapporter 1838-1839, grev Herman Wedel Jarlsberg til Carl XIV Johan, Carl XIV Johans arkiv, vol. 218, Stockholm.

Det Bernadotteska Familjearkiv, Brev från Carl Johan til Oscar, Kong Oscar I och Joséphines arkiv, vol. 40, Stockholm.

Det Bernadotteska Familjearkiv, Oscars dagbokfragment 1838, Kong Oscar I och Joséphines arkiv, vol. 38, Stockholm.

Det Bernadotteska Familjearkiv, Carl Johans utgående brev, Carl XIV Johans arkiv, buntförteckning 2, vol. 70, 1838-42, Stockholm.

Nasjonalbiblioteket, etter Yngvar Nielsens private arkiv, Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg til kongen, egenhendige konsepter til stattholderrapporter, Oslo.

Ms.4° 3521: F:2	Fem omslag
Ms.4° 3521: F:2:1	10.10.1836–29.12.1836
Ms.4° 3521: F:2:2	1.1.1838–28.5.1838
Ms.4° 3521: F:2:3	1.6.1838–26.11.1838
Ms.4° 3521: F:2:4	10.6.1839–29.11.1839
Ms.4° 3521: F:2:5	2.12.1839–8.6.1840

Riksarkivet, PA-1434, Carl Johans brev til grev Wedel 1.10.1836 – 1.6.1840, Oslo.

Riksarkivet, PA-1434, Wedel Jarlsberg, Herman utkast til stattholderrapporter Herman Wedel Jarlsberg til Carl Johan 1836-1838, Oslo.

Riksarkivet, EA-4022 Avskriftsamlingen, serie H, bd. 213 k og l, Wedel Jarlsberg, Herman utkast til stattholderrapporter Herman Wedel Jarlsberg til Carl Johan 19.06.1839-03.06.1840, Oslo.

Trykte kilder

Den Constitutionelle, 1836-40. Bokhylla.no

Den Norske Rigstidende, 1840. Bokhylla.no

Morgenbladet, 1836-40. Bokhylla.no

Stortingsforhandlinger. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning>

Litteratur

Cappelen, Johan 1885. *Hovedregister til Storthings-Forhandlinger 1814-1870*, Kristiania: Gundersen.

Cappelen, J. og H. A. Halvorsen 1888. *Storthings-Efterretninger 1836-1854*, bd. 1. Christiania: Dybwad.

Frydenlund, Bård 2009. *Stormannen Peder Anker*. Oslo: Aschehoug.

Frydenlund, Bård 2014. *Spillet om Norge*. Oslo: Gyldendal.

Frydenlund, Bård og Odd Arvid Storsveen 2013. *Veivalg for Norden*. Oslo: Akademika

Hemstad, Ruth 2014. *Propagandakrig Kampen om Norge i Norden og Europa 1812-1814*. Oslo: Novus.

Hemstad, Ruth og Bjørn Arne Steine (red.) 2016. *Overgangstid. Forargelse og forsoning høsten 1814*. Oslo: Akademisk Publisering.

Hjellum, Torstein 2008. *Den norske nasjonalstaten*. Kap. 3 og 4, s. 31-69. Oslo: Cappelen.

Holst, Paul 1840. *Kongeriget Norges niende ordentlige Storthings Forhandlinger i Aaret 1839*, 1. Christiania: Grøndahl.

[Holst, Paul Christian] *Paul Christian Holsts Efterladte Optegnelser om sit Liv og sin Samtid*, 1876. Udgivne af Den norske historiske Forening. Christiania: Mallingske.

Höjer, Torvald T:son 1960. *Carl XIV Johan*, bd. 3, *Konungatiden*. Stockholm: Norstedt.

Kobberrød, Jan Thomas 2005. «Sverre Steen», i *Norsk biografisk leksikon*, digital versjon av papirutgaven 1999-2005. Oslo: SNL.

Kaartvedt, Alf 1964. *Det Norske Storting gjennom 150 år*, bd. 1. Oslo: Gyldendal.

Kaartvedt, Alf 1995. «Selvstendighet og union», i Bjørge, Narve, Øystein Rian og Alf Kaartvedt, *Norsk utenrikspolitikk historie*, bd. 1, s. 237-270. Oslo: Universitetsforlaget.

Lindstøl, Tallak 1914. *Stortinget og Statsraadet 1814-1914*, bd. 2, d. 1. Kristiania: Steenske.

Maurseth, Per 1977. «Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg», i Jansen, Jonas, Øivind Anker og Bjarte Kaldhol (red.), *Norsk biografisk leksikon*, bd. 18, s. 339-373. Oslo: Aschehoug.

Maurseth, Per 1979. *Sentraladministrasjonens historie 1814-1844*, bd. 1. Oslo: Universitetsforlaget.

Nielsen, Yngvar 1901-1902. *Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg 1779-1840*, bd. 3, s. 421-540. Christiania: Fabritius.

Nielsen, Yngvar 1914. «Herman Wedel Jarlsberg» i Gran, Gerhard (red.), *Nordmænd i det 19de aarhundrede*. Kristiania: Aschehoug.

Sars, J. E. 1904. *Norges politiske historie*. Kristiania: Andersen.

Seip, Jens Arup 1974. *Utsikt over Norges historie*, bd. 1. Oslo: Gyldendal.

Steen, Sverre 1972. *Konge og storting*, bd. 5 i *Det frie Norge*. Oslo: Cappelen.

Steen, Sverre 1972. *Grev Wedels stattholdertid*, bd. 6 i *Det frie Norge*. Oslo: Cappelen.

Steffens, Haagen Krog 1914. *Den Norske Centraladministrations Historie 1814-1914*. Kristiania: Stenersen.

Storsveen, Odd Arvid 2005. «Herman Wedel Jarlsberg», i *Norsk biografisk leksikon*, digital versjon av papirutgaven 1999-2005. Oslo: SNL.

Storsveen, Odd Arvid, Bård Frydenlund og Amund Pedersen 2015. *Smak av frihet*. Oslo: Scandinavian Academic Press.

Stråth, Bo 2005. *Union och demokrati*. Nora: Nya Doxa.

Svendsen, Åsmund 2005. «Yngvar Nielsen», i *Norsk biografisk leksikon*, digital versjon av papirutgaven 1999-2005. Oslo: SNL.

Thue, Henning Junghans 1845. *Norske Universitets- og Skole-Annaler*. Kristiania: Abelsted.

Vogt, Carl Emil 2014. *Herman Wedel Jarlsberg. Den aristokratiske opprøreren*. Oslo: Cappelen.

Weibull, Jørgen 1957. *Carl Johan och Norge. Unionsplanerna och deras Forverkligande*, Lund: Gleerup.

Illustrasjon

Görbitz, Johan 1840. *Wedel Jarlsberg, Norges stattholder*, København: Em. Bærentzen & Co. Eier: Nasjonalbiblioteket. Omslagsside.